HACCI ANLAMAK

PROF.DR. BÜNYAMİN ERUL
DR. EKREM KELEŞ

DİB YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 626
HALK KİTAPLARI - 193
HİKMET SERİSİ - 4

Editör
Dr. Huriye MARTI

Son Okuma
Yusuf TÜRKER

Tashih
Mustafa KAYA

Grafik ve Tasarım
Emre YILDIZ

Baskı
Cem Veb Ofset
0.312 385 37 27

2.Baskı - 2012

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 24.06.2004/99

ISBN
2012-06-Y-0003-626
ISBN: 978-975-19-3602-0
Sertifika No:12930

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94
Faks: 0 312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

HACCI ANLAMAK

PROF.DR. BÜNYAMİN ERUL
DR. EKREM KELEŞ

ANKARA - 2012

Ön Söz

Allah'a ve gönderdiği dine inanan insanın, Yüce Yaratıcısına karşı sorumluluğu "ibadet" kavramıyla ifade edilir. İbadet, en geniş anlamıyla, müminin bütün hayatını Allah'ın arzu ettiği şekilde tanzim etmesi iken, dar anlamıyla da namaz, oruç, zekat, hac ve kurban gibi çeşitli şekillerde Allah Teala'ya yöneliştir. Her bir ibadetin kendine has bazı özellikleri ve hikmetleri olup, bunların bilinerek yapılması o ibadetleri daha anlamlı kılar. Özellikle, neredeyse tamamı sembolik eylemlerden oluşan haccın, tarihî, ahlakî ve kültürel boyutlarının bilinmesi; hikmetlerinin ortaya konulması, haccın ruhunun yakalanabilmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Toplumu din konusunda aydınlatmakla görevli bulunan Başkan-lığımız, öteden beri hac ibadetini yerine getirmek isteyen vatandaşlarımıza da sorumluluk alanı çerçevesinde ve imkânları ölçüsünde hizmet sunmaya çalışmakta ve bu hizmetlerin geliş-tirilmesi için çaba harcamaktadır.

Hac vazifelerini yapacak Müslümanların, bu görevlerini usul ve erkânına göre yerine getirmeleri hususunda Başkanlığımız hizmetlerinin ciddi bir başarı düzeyine ulaştığına inanıyoruz. Bu hizmet düzeyini daha da yükseltebilmek amacıyla, Başkanlığımız elinizdeki kitabı hazırlamıştır. Bu kitabın amacı, haccın farzları, vacipleri, sünnetleri ve mekruhlarını gibi fıkhî boyutunu ilgilendiren yönlerini anlatmak değil, hacılarımızın haccın anlamını ve özünü daha iyi kavrayarak görevlerini yapmalarına ve bu önemli olayın hayatlarında olumlu anlamda bir dönüm noktası teşkil edebilmesine katkı sağlamaktır. Dolayısıyla bu çalışmada öncelik ve ağırlık, haccın anlamına ve anlaşılmasına verilmiştir.

Giriş bölümünde ibadet ve hacla ilgili olarak dikkat çekilen birkaç önemli husustan sonra, "Haccı Anlamak" başlığını taşıyan bölümde, hac fiil ve davranışlarından her birinin hikmetleri ve anlamları üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

"Haccın Yapılışı" adlı bölümde, fıkhî ihtilaflara ve ayrıntılara girmeksizin yalın bir anlatımla hac görevlerinin nasıl yapılacağı, geçmiş tecrübelerin ışığı altında ve uygulama sırası dikkate alınarak özetlenmiştir. Konunun fıkhî boyutu ve ayrıntıları ise, yine Diyanet İşleri Başkanlığı'nca hazırlanmış olan Hac İlmihali'nde bulunabilecektir.

"Medine'yi Yaşamak" başlığı altındaki bölümde, okuyucuyu zihnen ve ruhen Hz. Peygamber'in yaşadığı günlere, Asr-ı Saadet'e götürmek ve ona komşu olmanın, civarında bulunmanın anlamı üzerinde düşünmesini sağlamak hedeflenmiştir.

Hac dönüşü ve sonrası ile ilgili son bölümde ise, hac vazifesini tamamlayan kardeşlerimizin hac sonrasındaki hayat yolculuğuna ne şekilde devam edeceklerine dair bazı tavsiyelere yer verilmiştir.

Hacılarımızın, bu kutsal bölgede ve özel zaman dilimlerinde yapacağı çeşitli görevlerin manevî iklimini zenginleştirmek, şeklin mana ile buluşmasını sağlamak en büyük arzumuzdur. Eserin haccı anlamak, yaşamak ve orada kazandıklarını hayatında yeni bir dönemin ışığı yapmak isteyen herkese yararlı

olması temennisiyle.

Prof. Dr. Bünyamin Erul
Dr. Ekrem Keleş

Giriş

"Ben insanları ve cinleri,
ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."
(Zâriyât, 51/ 56)

İnsanın hem Allah'la, hem de diğer insanlarla ve canlı-cansız varlıklarla ilişkilerini düzenleyen ve hayatına yön veren, davranışlarına esas teşkil eden kurallar bütününe "din" denilmektedir. Din duygusu insanların fıtratında, yani yaratılışında vardır. Ruh ve bedenden oluşan insan, yapısı itibariyle dine muhtaçtır. Bu durum, hem bedensel ihtiyaçları, hem de ruh sağlığı bakımından bir zarurettir. İnsan bu ihtiyacını, aynı zamanda bir inanç, ibadet ve ahlak sistemi olan din vasıtasıyla giderebilir.

İnancın pratiğe yansımaları olan ibadetler, hem bireyi, hem de toplumu psikolojik ve sosyolojik olarak huzura kavuşturmayı hedeflemektedir. Bu durum, ibadet boyutuyla Allah ile kul ilişkisini güçlendirirken, hikmet boyutuyla da ruh sağlığı ve sosyal dayanışmayı beslemektedir. Bedenle yapılan namaz ve oruç ibadetinde nefis terbiyesi ağır basarken; mal varlığıyla yapılan zekât, sadaka ve kurban ibadetlerinde dayanışma ruhu öne geçmektedir. Hem bedenle, hem de mal ile yapılan hac ibadeti ise, bu özelliklerin hepsini bünyesinde toplar.

Gerçekten de hac, çok yönlü bir ibadettir. Malî ve bedenî bir ibadet olduğu gibi, maddî ve manevî, dünyevî ve uhrevî, ferdî ve içtimaî boyutları vardır. Bu hâliyle küllî bir teslimiyetin ifadesidir. Hac ibadetinde zaman kadar, mekân unsuru da büyük önem arz etmektedir. Hac, bir taraftan maziye yapılmış ibretli bir yolculuk iken, diğer taraftan da geleceğe yapılacak yolculuk için çizilecek hikmetli bir yol haritasıdır.

Hac, bir taraftan Allah'a iman, tevhid inancı, peygamberlere iman, ahiret inancı gibi inanç esaslarını pekiştirirken, diğer taraftan da Müslümanlara takva, sabır, sevgi, saygı, kardeşlik, fedakârlık, cömertlik gibi ahlakî güzellikleri kazanma ve yaşama imkânı sunar. Bu yönleriyle hac, hem akaid, hem ibadet, hem de ahlak dersleri yoğunlaştırılmış olan bir eğitim merkezi gibidir.

Haccın tarihçesine bakıldığında, Hz. İbrahim'e ve Peygamber Efendimize kadar uzanan tarihî bir boyutu olduğu görülür. Nemrud'la olan mücadelesinin sonunda Hz. İbrahim önce Filistin'e gelmişti. Sonra, ilerleyen yaşında eşi Hz. Hacer'le oğlu İsmail'i, su bulunmayan ve ekili olmayan bir vadiye, Mekke'deki Beyt-i Haram'ın yanına yerleştirmişti. O beldenin bereketli olması için dua etmişti. (İbrahim, 14/35-37)

Yüce Allah, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail'e, tavaf eden, namaz kılan, rükû ve secde edenler için Beyt'ini/evini putlardan temizlemelerini emretmişti. Bunun üzerine onlar Kâbe'nin temellerini birlikte yükseltmişler ve yaptıkları bu işi kabul etmesi, orayı güvenli ve bereketli kılması ve zürriyetlerinden Allah'a teslim olacak bir ümmet vermesi için O'na dua etmişlerdi. (Hac, 22/26; Bakara, 2/125-128)

Sonra Allah, Hz. İbrahim'e, yaya olarak veya bineklerle gelip Kâbe'yi tavaf

etmeleri, kurbanlarını keserek tevhidi yeniden tesis etmeleri, günahlarından arınıp takvaya/Allah karşısında derin bir sorumluluk bilincine ulaşmaları için insanları hacca davet etmesini emretmişti. (Hac, 22/27-30) Bu ilahî emirler doğrultusunda Hz. İbrahim hacda yapılacak fiil ve davranışları belirlemiş, Kâbe'nin her yıl ziyaret edilmesini sağlamış ve oğlu İsmail'i orada bırakıp Filistin'e dönmüştü. O tarihten itibaren gelen peygamberler ve ümmetleri de hac uygulamasını sürdürmüşlerdi.

Daha sonraları Kâbe yönetimini ele geçiren Huzaa'ya mensup bazı Yemenli bedevilerin beş asırlık hâkimiyetleri döneminde putperestlik ortaya çıktı. Böylece İbrahimî geleneğe bağlı olarak yapılmakta olan hac ibadetine şirk karışmaya başladı. Nitekim İslam'ın doğuşu sırasında Kâbe'yi tavaf etme, umre, Arafat ve Müzdelife'de vakfe, kurban kesme gibi âdetler devam ettirilmekte, hac putperest gelenekleriyle birlikte sürmekteydi.

Mekke'nin fethinden sonra Kâbe'nin içinde ve etrafında bulunan putlarla birlikte Hz. İbrahim'in tebliğ ettiği hac ibadetinde bulunmayan şirk unsurları da tamamen temizlenmiştir. Gerek hac ile ilgili inen ayetler, gerekse Veda Haccı'nda Hz. Peygamber'in uygulamaları hacca son şeklini vermiştir.

Hac, sözlükte "kastetmek ve yönelmek" anlamına gelmektedir. Fıkıh terimi olarak ise, "Mekke şehrindeki Kâbe'yi ve civarındaki kutsal sayılan özel yerleri, özel vakit içinde usulüne uygun olarak ziyaret etmek ve yapılması gereken diğer menasiki/görevleri yerine getirmek" demektir. İslam'ın beş temel ibadetinden biri olan hac, hicretin dokuzuncu yılında farz kılınmıştır.

Haccın nasıl yapılacağı, bu kitabın 'Haccın Yapılışı' başlığını taşıyan ikinci bölümünde kısaca anlatılmıştır. Birkaç cümleyle işaret etmek gerekirse; niyet edip ihrama girerek hacca başlanır. Kâbe tavaf edilir. Yapılan hac çeşidine göre, gerekiyorsa sa'y yapılır. Bundan sonra İfrad ve Kıran haccı yapanlar, ihramda kalmaya devam ederler. Temettu haccı yapanlar, umreden sonra ihramdan çıkarlar.

Daha sonra Mina'ya, oradan Arafat'a çıkılır ve Arafat Vakfesi yapılır. Oradan Müzdelife'ye intikal edilir ve Müzdelife Vakfesi yapılır. Sonra Mina'ya gelinir ve cemerata taş atılır. Ardından Temettu ve Kıran haccı yapanlar Hac Kurbanı keserler ve ihramdan çıkılır. Kâbe'ye gelinerek Ziyaret Tavafı yapılır. Mina'da üç dört gün kalınır. Sonra Mekke'ye dönülür. Mekke'den ayrılmadan önce de Veda Tavafı yapılır.

Hac ibadeti, ihram, namaz, telbiye, zikir, vakfe, istiğfar, tavaf, sabır, ilgili yasaklar, kurban ve sadaka gibi yoğunlaştırılmış bir dizi ibadet ve taatten oluşmakta ve en az birkaç gün almaktadır. Bu ise, özellikle ibadet için peş peşe birkaç günün ayrılması neredeyse imkânsız hâle gelen asrımızda, her türlü iş telaşından uzak, sırf ibadetlerle odaklanılan birkaç gün geçirme imkânı sunmaktadır.

Hac, aslında manevî ve derûnî bir tecrübedir. Çünkü diğer ibadetlerde olduğu gibi hac ibadetinde de asıl olan, aklîleştirme değil, içselleştirmedir. Bu ibadetlerin, bazı dinî ve dünyevî faydaları varsa da, asıl olan onların sırf Allah istediği için yapılmış olmasıdır.

Hac, belli bir zaman ve belirli mekânlarda gerçekleşen bir ibadet olduğu için

Müslümanlara zaman ve mekân mefhumunu, dünyada her şeyin belli bir düzen içinde gerçekleştiği şuurunu kazandırır. Buna göre hac, bir ay içerisinde başlayıp biten bir ibadet değildir. Bireyin iç dünyasının evrensel olana açılımı ve toplum hayatının kaynaştırıcı bir mayasıdır.

Hac, Müslümanların manevî yönlerini güçlendirecek, morallerini takviye edecek, izzet ve şereflerini artıracak, sorumluluk bilinçlerini geliştirecek, onlara birlikte hareket edebilme yetisi kazandıracak en önemli ibadetlerden biridir. Bu mübarek iklimde Müslümanlar, karşılıklı olarak sevgi, bilgi, görgü, tecrübe ve kültürel alış-veriş yapma, birbirlerinden yararlanma imkânına kavuşurlar.

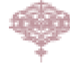
Hac, dünyanın her tarafından gelen Müslümanların aynı amaç için bir araya toplanmalarına ve böylece kolektif bilincin oluşmasına imkân veren evrensel bir olaydır. Dilleri, renkleri, ırkları, ülkeleri, kültürleri, sosyal ve ekonomik durumları farklı olan milyonlarca Müslüman, inanç ve duygu birliği içerisinde yekvücut olduklarını, kardeş olduklarını, bir bütün olduklarını yaşayarak idrak ederler. Bu hâliyle hac, Müslümanlar arası etkileşim ve iletişim için bulunmaz bir fırsattır. Kısa bir sürede ortak duygu, düşünce ve amacın gizemli güdülemesiyle, aynı toplumun bireyleri olduklarının bilincine vararak, tüm hayatları boyunca unutamayacakları dostluklar kurarlar. Böylece hac, uluslar arası barış, birliktelik ve dayanışma için de fırsat bahşeder. Müslümanlar, kardeşlik duyguları içinde birbirleriyle tanışıp, karşılıklı görüş alışverişinde bulunurlar, problemlerine birlikte çözüm ararlar.

Bu yönleriyle hac, toplumsal bütünleşme ve kaynaşmanın bir anlamda uluslar arası boyutta gerçekleştirilmesidir. Dünyanın dört bir tarafından gelen Müslümanlar, hem dayanışma ruhunu daha derinden ve daha coşkulu hissederler, hem de birbirlerinin yanında ve arkasında olduklarını, birbirlerini desteklediklerini ortaya koyarak bir anlamda güç gösterisinde bulunurlar.

Hemen bütün ırklara mensup olan, fizyonomileri, ruhî özellikleri, sosyal konumları ve coğrafî bölgeleri farklı bulunan birçok insanın katıldığı hac ibadeti günlerinde Mekke ve Medine’yi dolduran kalabalığı seyretmek, bu sayede birlik içinde çokluğun ve çokluk içinde birliğin tecellilerine vâkıf olmak, gerçekten İslam’ın azamet ve mükemmeliyetini müşahede etmek demektir.

Hac, asırlardır farklı bölgelerden gelen âlimlerin buluştukları, tanıştıkları, tartıştıkları, ilmî alışveriş yaptıkları bir ilim merkezi olmuştur. Hac vesilesiyle çeşitli yeni fikirlerden, yeni eserlerden haberdar olan kimi âlimlerin, ilmî hayatında ciddi anlamda değişim ve gelişim meydana gelebilmiştir.

Hac esnasında dünyanın her tarafından Kâbe’ye gelen Müslümanlar, aralarında önceden yapılmış herhangi bir anlaşma olmaksızın aynı fiilleri aynı şekilde gerçekleştirirler. Böylece Müslümanlar, birbirlerinden habersiz olarak aynı ideallere yönelik bir gayret içinde bulunduklarını fark ederler. Bu arada kendileri dışında milyonlarca insanın aynı amacı paylaştığının bilincine ulaşırlar. Hac, dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar, bütün Müslümanların aynı değerlere sahip oldukları ve bu değerlerin kendileri için ortak bir zemin oluşturduğu gerçeğinin en açık ifadesidir.

Haccı
Anlamak

Hac, ruhun Allah'a yükselişini temsil ettiğinden, Kâbe bir hedef değil belki de sonsuzluğa ve bu manevî atmosfere geçişin başlangıcıdır. Dıştan bakıldığında sembolik davranışlar şeklinde görünen hacdaki her fiil ve davranışın bir anlamı ve mümini eğitici ve bilinçlendirici bir yönü vardır.

Hac, baştan sona sembollerle dolu bir ibadettir. Bir semboller haritasıdır âdeta. Tavaf, sa'y, şeytan taşlama, Arafat'ta vakfe gibi hac ile ilgili fiil ve davranışların hepsi sembolik anlamlar taşımaktadır.

A. Hacdaki Semboller

"Kim Allah'ın sembollerine saygı gösterirse,
şüphesiz ki bu, kalplerin takvasındandır." (Hac, 22/32)

İbadetler, Allah nasıl emretti ve elçisi nasıl gösterdi ise, öyle yapılır. Çünkü ibadeti yapacak olan mümindir. İnanan ve Allah'a bağlanan bir Müslüman için ibadet bir yük değil, zevkle yerine getirmek istediği bir ihtiyaçtır. Mümin bu ihtiyacını Allah ve Resûlü'nün sunduğu program dahilinde yerine getirir. Dolayısıyla ibadetlerin şekli ve yapılışı konusunda aklen yapılacak açıklamalar, nihayet bir yorumdan öteye geçmez. Bu alanda akla gelebilecek pek çok sorunun cevabı şudur: "Hz. Peygamber *'Ben nasıl namaz kılıyorsam, siz de öyle kılın!'* (Buhârî, "Edeb", 27); *'Haccın yapılışına ilişkin uygulama (fiil ve davranış) larınızı benden alın!'* (Nesâî, "Menâsik", 220) buyurmuştur ve onun için bu ibadetler böyle yapılmaktadır."

Şu var ki, ibadetlerin görünen yönlerinin yanı sıra çeşitli hikmetlerinin de varlığı inkâr edilemez. Dolayısıyla, onların yerine getiriliş biçimlerinin öğrenilmesi kadar, hikmetlerinin de anlaşılması bir ihtiyaçtır. Özellikle de hac gibi, bünyesinde pek çok sembolik anlamlı fiili barındıran bir ibadetin özünün ve ruhunun yakalanabilmesi, ayrı bir önem taşımaktadır. Zira hac, baştan sona sembollerle dolu bir ibadettir. Bir semboller haritasıdır âdeta. Tavaf, sa'y, şeytan taşlama, Arafat'ta vakfe gibi hac ile ilgili fiil ve davranışların hepsi sembolik anlamlar taşımaktadır.

Hac, ruhun Allah'a yükselişini temsil ettiğinden, Kâbe bir hedef değil belki de sonsuzluğa ve bu manevî atmosfere geçişin başlangıcıdır. Dıştan bakıldığında sembolik davranışlar şeklinde görünen hacdaki her fiil ve davranışın bir anlamı ve mümini eğitici ve bilinçlendirici bir yönü vardır. Aşağıdaki satırlarda, hacca ilişkin fiil ve davranışlardan her birinin, bizim zihinlerimizde çağrıştırdığı sembolik anlamlar üzerinde durulmaya ve bu manalardan belli hikmetler, belli sırlar dile getirilmeye çalışılmıştır.

1- Çağrı

"İnsanları hacca çağır ki, yürüyerek veya
uzak yollardan gelen yorgun develer üstünde sana gelsinler…" (Hac, 22/27)

Yüce Allah'tır bu çağrı emrini veren. Çağırmakla emrolunan, ilk önce Hz. İbrahim'dir. Çağrılacak davetliler bütün insanlar; davete icabet edenler ise, teslim olanlardır. Allah Teala, Hz. İbrahim'e Kâbe'yi inşa ettirip namaz kılacaklar için her türlü şirk unsurundan temizlettikten sonra, insanları hacca davet etmesini emretmiştir. Son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.) ise bu İbrahimî çağrıyı yenilemiş ve ebedîleştirmiştir.

İlgili ayetlere bakıldığında insanlar, birtakım faydalara tanık olmaları ve Allah'ın kendilerine verdiği hayvanları Allah'ın adıyla kurban etmeleri, etlerinden muhtaçlara yedirmeleri, günah kirlerinden arınmaları, adaklarını

yerine getirmeleri, Beyt-i Atîk'i yani Kâbe'yi tavaf etmeleri gibi bazı hikmetler için çağırılmaktadır. (Hac, 22/27-37) Kısaca bu çağrı, Allah'ı mübarek yer ve zamanlarda anmaya, tevhide ve takvaya bir çağrıdır. Halkımız arasında çok yaygın olan "hacca çağrılma" deyimi, işte buradan gelmektedir. Çağrı, Allah'ın emriyle uzun zaman önce Hz. İbrahim tarafından yapılmış, Veda Haccı'nda ise bizzat Hz. Peygamber tarafından yinelenmiştir. Şayet bir Müslüman hacca gidebilecek güç ve imkânı bulabiliyorsa, o, bu çağrının doğrudan muhatabıdır ve gecikmeden bu daveti kabul etmelidir. Nitekim Yüce Allah, *"Yoluna gücü yetenlerin Kâbe'ye gelerek haccetmeleri, insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır."* (Âl-i İmrân, 3/97) buyurmuştur. Bu İbrahimî çağrıyı duymak istemeyenler, davetin kimden geldiğini, davetçinin kim olduğunu ve davette neler kazanacaklarını dikkate almalıdırlar. Aksi takdirde bu çağrıya icabet etmeyip, son çağrıya yani ölüme uymak durumunda kalmaları hâlinde, neler kaybedeceklerini de düşünmelidirler.

Her yıl tekrarlanan bu çağrıyı "Lebbeyk!" yani "Buyur Allah'ım!" diyerek kabul etme bahtiyarlığına eren Müslüman da, bunun herhangi bir ülkeye yapılmış sıradan bir seyahat davetiyesi olmadığını bilmelidir. Bunun son derece özel bir çağrı olduğunu, kendisinin de Allah'ın seçkin davetlileri arasına girdiğini ve O'nun huzuruna hangi ruh hâli ile gideceğini idrak etmelidir. Niçin ve nereye çağrıldığını anlamalıdır.

2. Yolculuk

"(Yol için) kendinize azık alın.
Gerçekten en hayırlı azık takvadır." (Bakara, 2/197)

Mekke dışından gelenler için hac, yakın olsun uzak olsun, neticede bir yolculuktur. Hangi vasıtayla yapılırsa yapılsın, her yolculuğun belli bir heyecanı, stresi ve çilesi vardır. Belki de hac esnasında gerekli olan sabrın ilk tüketileceği, ilk sınavın verileceği kısımdır yolculuk. Yakın zamanlara kadar kızgın çöllerde günlerce, haftalarca süren, bin bir türlü güçlüklerle aşılan, veba, soygun, açlık ve susuzluğun yaşandığı hac yolculuklarının yanında, bugün yapılan birkaç saatlik yolculuk için Yüce Rabbimize ne kadar şükredilse azdır.

Her yolculuk için yapıldığı gibi, bu kutsal yol için de çok yönlü hazırlıklar yapılmalıdır. Bu çerçevede hacca giden Müslümanlar kul haklarını öder, çevresindeki kardeşleriyle helalleşir, bütün günahlarına samimi bir şekilde tövbe eder, gözü arkada kalmayacak şekilde dua ve niyazlarla Allah'a tevekkül ederek evlerinden ayrılırlar. Yol arkadaşlarına, kendisini oraya ulaştıracak vasıtaya, kendisine rehberlik edecek kimselere ve organizasyonun seçimine dikkat ve hassasiyet gösterirler. Yolculuğun huzurlu, verimli ve bereketli geçmesi için ellerinden gelen gayreti gösterir, herkese iyi davranır, himmet ve hizmet ederler. Allah'a yapılan bir yolculuk olduğunun bilinciyle, sanki bunun âhirete giden son yolculuk olduğunu düşünürler. Aslında ölümün nerede ve ne zaman geleceği bilinmediğinden, bu ihtimal her yolculuk için söz konusudur. Zira yola çıkan kimsenin hacca varabilme ihtimali olduğu gibi, hayat yolculuğunu hiç bilmediği

bir anda tamamlayabileceği de muhakkaktır.

Dolayısıyla çok kısa bir süre için çıkılan hac yolculuğuna yapılan hazırlıkların, çok daha fazlasıyla hayat yolculuğu için de yapılması gerekmektedir. Örneğin, yetmiş yıl süren bir ömür yolculuğunda hac, sadece 3-4 haftalık kısmı oluşturur. Bu yolun 3-4 haftalık kısmında sembolik olarak Kâbe'ye gidilirken, onun öncesinde ve sonrasında kulun Allah'a olan yolculuğu devam etmektedir. Bu nedenledir ki, inançlı ve bilinçli bir yolcu, asıl hazırlığını bu ebedî yolculuk için yapmalıdır.

Yüce Rabbimizin Kur'an'da İslam'ı daima bir yol (sebîl, sırât) olarak zikrettiğini, Peygamber Efendimizin de bir hadisinde, *"Dünyada gurbetteymiş gibi ya da bir yolcuymuş gibi"* olmamızı tavsiye ettiğini (Buhârî, "Rikâk", 3) bilen gerçek yolcu, gideceği yere hangi azıkla ve hazırlıkla ulaşabileceğini, oraya neler götüreceğini iyi bilmelidir. Yukarıda zikrettiğimiz ayete göre, bu azık "takva" yani, Allah karşısında sorumluluğunun bilincinde olmadır. Kısaca hac yolcusu, aynı zamanda Hak yolcusu olduğunu anlamak durumundadır. Hac yolculuğu için bir hazırlanıyorsa, Hak yolculuğu için bin hazırlanmalıdır.

Hac yolculuğunun heyecan veren başka bir yönü de, bir taraftan âdeta Hz. İbrahim'in asrına veya Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahabe dönemine yani geçmişe; diğer taraftan da hac sonrasında kazandıracaklarıyla geleceğe yapılan bir yolculuk olmasıdır. Dolayısıyla bu yolcu, âdeta bir zaman tüneliyle Hz. İbrahim ve ailesine, ardından da Asr-ı Saadet'e gitmektedir. Sanki Hz. İbrahim'in çağrısını bizzat kulaklarıyla duymuş, âdeta orada onlarla görüşecekmiş gibi bir ruh hâli ile çıkar yola.

Nihayet bu yolculukta, ömür boyu her namazda yöneldiği kıblesi olan Kâbe'yle arasındaki binlerce kilometrelik mesafe kalkacak, yıllarca hasretini çektiği Allah'ın evini birkaç metreden dünya gözüyle doya doya seyrederek namaz kılacaktır. Yüce Allah'ın huzuruna çıkacağı, zaman ve mekânın dürüleceği, tarifi mümkün olmayan, ancak yaşayarak tadacağı bir yolculuk yapacaktır.

3. Mîkât

"Musa, mîkâtımıza gelip de Rabbi onunla konuşunca:
'Rabbim! Bana (kendini) göster de sana bakayım!' dedi."
(A'râf, 7/143)

Arapça "vakit" kelimesinden türeyen "mîkât" kelimesi, Kur'an'da yedi sekiz defa geçmektedir. Tayin edilen vakit, buluşma vakti; bugünkü kullanımı ile randevu anlamına gelmektedir. Yukarıdaki ayetlerde, Allah'ın Hz. Musa ile konuşmak üzere onun için belirlediği toplam kırk gecelik mîkâttan ve Hz. Musa'nın Rabbini görme arzusundan söz edilir. (A'râf, 7/142-143, 155) Haklarında hüküm verilecek olan büyük gün yani kıyamet de, insanların Allah'a kavuşma vakti (mîkât) olarak anılmaktadır. (Nebe, 78/17; Duhân, 44/40)

Her randevunun belli bir zamanı olduğu gibi, belli bir yeri de vardır. İşte mîkât, haccın başladığı yer ve zamanı ifade eder. Dolayısıyla mîkât mahalline gelindiğinde, büyük randevuyu, Allah ile buluşmayı ve O'na kavuşmayı

simgeleyen hac başlar. Mîkât mahalline girildiğinde ve orada niyet edildiğinde artık çıkış emri verilmiş, milyonlarca hacı arasında yapılacak takva maratonu başlamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından belirlenmiş olan mîkât sınırları, randevu bölgesine gelindiğinin habercisidir. Hacı, yıllarca beklediği zamana ve mekâna kavuşmuştur. Mîkâta giren mümin, kendisini Tur Dağı'na Allah ile konuşmaya giden Hz. Musa gibi hissetmelidir. Acaba Allah ile nasıl buluşulacaktır? O'nu, rahmetini, azametini nerede, nasıl ve ne kadar görebilecektir? Acaba Allah kendisini kabul edecek midir? Hac, onun için gerçekten ilahî bir randevuya dönüşecek midir? Peki, ya bu mîkât, geri dönüşü olmayan, iyi ile kötünün, hak ile batılın birbirinden ayırt edileceği, bu sebeple de "yevmü'l-fasl" denilen âhiretteki hüküm günü olarak düşünülürse, acaba o gün durumu nice olacaktır? İyilerden yana mı, kötülerden yana mı düşecektir? Asıl o mîkât gelip çatmadan önce, bu geçici mîkât provası ile gerekli dersleri çıkarmalı, mîkâta bu düşüncelerle başlamalıdır.

Randevularda, belirlenmiş olan zaman ve mekânda olmak önemlidir. Ancak bu sadece buluşmayı sağlayan bir araçtır. Amaç ise, randevunun sonucudur. Dolayısıyla mîkât mahalline girmek, sadece belirlenen yerde, belirlenen zamanda hacca başlamaktır. Randevunun sonucunu ise, niyet, sabır, gayret, samimiyet ve bu kutsal iklimi en verimli bir şekilde değerlendirme belirleyecektir.

4. İhram

"Takva elbisesi daha hayırlıdır." (A'râf, 7/26)

"İhram", aslında yapılmasına müsaade edilen bazı söz, fiil ve davranışların, hac ve umre yapacak kişiler için belli bir süre Allah ve Resûlü'nün getirdiği yasaklar çerçevesinde "haram kılınması" demektir. Söz konusu yasaklar, hac veya umre için niyet edip, ihrama girmekle başlar. İhrama giren erkekler, başlarını açarak ve normal giysilerini çıkararak "izâr ve ridâ" denilen dikişsiz iki parça havluya/beze bürünürler. Hanımların ihramı için ise, günlük giysileri dışında ayrı bir kıyafet yoktur. Onların ihramı "yüzlerini açık bulundurma zorunluluğu" ile simgelenir. Nitekim bir rivayette *"Kadının ihramlı oluşu yüzünü açması, erkeğin ihramlı oluşu ise başını açması ile (gerçekleşmekte)dir."* (Dârekutnî, Sünen, II, 294) buyrulmuştur.

İhram, makamdan, mevkiden ve tüm imtiyazlardan soyunmanın simgesidir. Hacca gelenler, sosyal ve ekonomik statülerini gösteren dünya elbiselerini, makam ve mevkilerini ortaya koyan üniformalarını, zevklerini, kültürlerini ve karakterlerini yansıtan her türlü süs ve ziyneti bir kenara bırakıp, Allah önünde herkesin eşit olduğunu sembolize eden iki basit giysiye bürünmüş olurlar. Yani ihram ilk önce, Allah nezdinde mal, mülk, madde ve metanın hiç sayıldığı, bütün Müslümanların bu kutsal iklimde eşit ve kardeş olduğunu ifade eder. Birini diğerinden ayrıcalıklı, üstün ve özel gösteren hiçbir emare yoktur. Artık dünyevî elbiseler çıkartılmış, sadece kimlikler, kişilikler ortaya konulmuştur. Kısacası, çoğu zaman karakterleri örten, şahsiyetleri gizleyen süslü elbiseler atılmış, "takva

elbisesi” esas alınmıştır. Burada bürünülen iki parça kumaş da sadece eşitliği sağlamaya ve avret yerlerini örtmeye yöneliktir. Mîkât ile başlayan bu kutsal yolculukta asıl giyilmesi gereken elbise ise, takva elbisesi, yani sorumluluk bilincidir. Zira Yüce Allah’ın buyurduğu gibi; *“Takva elbisesi daha hayırlıdır.”* (A’râf, 7/26)

Hacı adayı, başı açık, yalın ayak, yokluk ve yoksulluk görüntüsü içinde, sonsuz güç ve kudret sahibinin karşısında kendi güç, kudret, makam, mevki ve varlığının bir anlam ifade etmeyeceğini ortaya koymuş bir vaziyette girer Harem bölgesine. Bu, aynı zamanda millet, sınıf, statü gibi insanları birbirinden farklılaştıran çeşitli sosyal unsurların henüz teşekkül etmediği ilk yaratılış zamanındaki insanı, Hz. Âdem’i sembolize eder.

İhramla birlikte yasakların başlaması, Allah’la buluşmaya niyet edilmesi, Allah’ın huzuruna tövbe edilerek gelinmesi ve kişinin elinden geldiği kadar bütün günahlardan uzaklaşması; kulun kendisi için yeni bir sayfa açması şeklinde de anlaşılmalıdır. İhram içindeki hacı, artık beşerî özellikler değil melekî melekeler peşinde olacaktır. Tıpkı melekler gibi Allah’a asla isyan etmeyecek, ne emrolunmuşsa onu yapacaktır. En azından hac süresince nefis ve şehvet gibi, beşerî zafiyetlerinden uzak kalacak, elde ettiği yeni melekeleriyle âdeta melekleşecektir.

Giydikleri beyaz örtüler içinde hacılar, sanki barış bayraklarını açmış, barışın sembolü olan beyaz güvercinlere dönmüşlerdir. Harem bölgeye, dokunulmazlık alanına, savaşsız bölgeye, barış alanına girmişlerdir. Her biri, önce Rabbiyle barışık olduğunu, sonra kendisiyle barıştığını ve nihayet bütün kardeşleriyle barışmaya geldiğini ilan etmektedir.

Barışın sembolü olan ihram, bu barışı sağlamaya yönelik olarak hacının, şeytana, şehvetine ve nefsine karşı giriştiği görünmez savaşta zırhı olacaktır. Normal bir zırh, kişiyi karşıdan gelen darbelere karşı korurken, işbu ihram zırhı, sahibini öncelikle nefsine, şehvetine ve şeytana karşı koruyacaktır. Tıpkı Hz. Peygamber’in *“Oruç, sahibi için bir kalkandır”* (Müslim, “Sıyâm”, 162) benzetmesinde olduğu gibi, ihram da kişiyi dahilî ve haricî bütün darbelere karşı koruyacak kadar güçlü bir kalkandır.

Haccın başka bir boyutu da ölümü, dirilişi ve mahşeri hatırlatmasıdır. Beyaz kefenlere bürünen Müslümanlar, âdeta ölümün ve ölüm ötesi hayatın bir provasını gerçekleştirirler hacda. Statüleri ne olursa olsun, bütün Müslümanlar aynı kıyafetler içinde, kardeşliklerini ve Allah’ın huzurunda eşit olduklarını gösterirler bedenleriyle. İhramla ölümü tadarlar, Arafat’ta diriliş ve mahşeri yaşarlar ve bu ruh ile Allah’ın huzuruna çıkarlar. Hem “ölmeden önce ölme” bilincini, hem de manevî dirilişi kazanmaya çalışırlar. Böylece onlar, önemli bir irade egzersizi yapmak suretiyle ilahî iradeye boyun eğmeye hazır olduklarını kendilerine telkin ederler.

Ayrıca ihram, ölen her Müslüman’ın giyeceği kefeni sembolize eder. Hacca giden Müslüman, ihrama girerken büründüğü giysi ile kabre girerken bürüneceği kefenin benzerliğinin bilinci içerisinde, artık bir bakıma dünya dışı bir düzene ayak uydurduğunu hisseder ve bunun etkisini ruhunun derinliklerinde duyar. Hacı, dünyada iken ölüm elbisesine yani ihrama bürünür, mahşer gününe gider

gibi kefen giyer. Şimdiye kadar kıymet ölçüsü olarak bildiği her şey; servet, makam, milliyet, cinsiyet, beşerî üstünlükler olarak ne varsa hepsi ihramın rengi içinde erir ve Rabbine sadece "kul" olduğunu gösterir. Bembeyaz ihramlarıyla hacılar, beyaz kefenleriyle bir anlamda kabirlerinden dirilişi ve mahşerde toplanışı hatırlatır. İşte bilinçli bir hacı bu diriliş senaryosunu yaşamak suretiyle, bundan sonraki hayatında gerçek dirilişe daha iyi hazırlanma sözü verir kendi kendine. Ve ruhunda kalbî bir dirilişi gerçekleştirir.

İhramla kefenler giyilmiş, âdeta cesetler mîkâtta kalmış ve ruhlar Harem bölge içinde yola devam etmiştir. Bütün "ben" ve "benlik" duyguları, elbiselerle birlikte mîkâtta çıkartılmış, "biz" olarak ilahî cazibe merkezi olan Kâbe'de bir araya gelinmiş ve yekvücut olunmuştur.

Şu hâlde ihram, sadece zahirî bir kıyafet değişikliği değil, yaşam tarzının ve davranış biçiminin de köklü bir değişikliğe uğraması anlamına gelir. Nitekim ihramlı kişi, bu kıyafeti taşıdığı süre içinde, başka zamanlarda kendisine meşru olan bir dizi davranıştan uzak durmak zorundadır. Bu program kişinin kendini geçici kaygı, alışkanlık ve bağımlılıklardan kurtarmasına ve kendiyle hesaplaşmasına imkân tanıyan önemli bir adımdır.

Hac esnasında günlük giysilerinden soyunup, bembeyaz, lekesiz ihram örtülerine bürünen Müslümanlar, sadece gösteriş ve şatafattan uzaklaşmayı, ziynet ve servetle böbürlenmemeyi, insanlar arasındaki eşitliği, ölümü ve ötesini sembolize etmekle kalmaz, aynı zamanda kötü arzu ve alışkanlıklarından sıyrılıp, tertemiz yeni bir hayata başlama iradesini de sergiler. İhramlı için konulan yasaklar, hacıya, hiçbir canlıya zarar vermeme, bütün yaratıklara şefkat ve merhamet gösterme, zorluklara sabretme, düzenli ve disiplinli yaşama melekesi kazandırır. Bu eğitimden geçen Müslümanlar, önce zararsız olma, ardından da çevresine yararlı olma olgunluğunu tadar.

İhrama giren kişinin elbiselerini çıkarıp iki parça beyaz örtüye bürünmesi, âdeta dünya adına taşıdığı her şeyi atıp, Cenâb-ı Hakk'a yürümesini simgelemektedir. Yalın ve yalnız bir şekilde, tek başına, sadece Rabbine kul olduğunu artık daha rahat görebilir. Böyle bir durumda onu değerli kılacak tek şeyin, "kulluk" olduğunun bilincine varabilir.

Hacda arzu edilen ruhî yenilenmeyi sağlayabilmek için kişi, ihrama girerken yalnızca elbiselerini değil, içindeki her türlü manevî kir ve pası, ruhuna yük teşkil eden bütün ağırlıkları da söküp atmalıdır. Tüm dünyevî kaygıları bir tarafa bırakıp tam anlamıyla ruhunu arındırmaya yoğunlaşmalıdır. Elbiselerini çıkarıp iki parça beyaz beze bürünürken, o güne kadar ruhuna sıkıntı veren, gönlünü rahatsız eden, kalbine ağırlık veren ne varsa hepsinden soyunmalı ve haccın kutsal iklimine öyle girmelidir.

5. Yasaklar

"Hacda kötü söz, çirkin davranış,
günaha sapma ve kavga yoktur." (Bakara, 2/197)

Hacı, ihram giymekle, helal ve mubah olan bazı şeyleri sırf ibadet kastıyla

kendisine yasak etmektedir. Namaza başlarken alınan iftitah tekbiri nasıl kişiye namaz içinde bazı davranışları yapmasını yasaklıyorsa, oruca başlayan kişi nasıl imsak ile yemeyi içmeyi kendisine yasaklıyorsa, hacı da ihram ile birlikte önceden mubah olan bazı şeyleri kendisine yasaklamaktadır. Kur'an, bu konuda üç türlü yasaktan söz etmektedir:

1- "Rafes" diye adlandırılan, cinsel arzularla ilgili konuşma dahil, her türlü şehevî yasaklar,

2- "Fısk ve fusûk" diye adlandırılan, her türlü günah, kötülük ve suçlar,

3- "Cidâl" diye adlandırılan, başkalarıyla kavga, kapışma, tartışma, sövüşme ve dövüşme gibi bütün olumsuz davra-nışlar.

Dikkat edilirse bu üç çeşit yasaktan ilki, kişiyi şehvetine; ikincisi nefsine; üçüncüsü de başkalarına karşı korumayı amaçlamaktadır. Kişi, hac esnasında şehvetiyle, nefsiyle, ve kardeşleriyle ilgili en küçük bir problem yaşamamalı, kısacası barış içinde olmalıdır. İnsanların en çok günaha girdiği noktalar da zaten bu üç alan değil midir? Hacı bunlardan darbe almamalı, hac süresince kazandığı bu deneyimle, hac sonrasında da kendini korumayı öğrenmelidir. İşte Peygamber Efendimiz, bu yasaklara riayet ederek hac yapabilen kimsenin, annesinden doğduğu günkü hâline döneceğini müjdelemektedir. (Buhârî, Hac, 4)

Kur'ân-ı Kerim'de belirlenen bu temel yasaklardan başka, hadislerde de bazı ihram yasakları yer almıştır. İhram süresince erkeklerin -ayaklarına geçirdikleri terlik ve büründükleri iki parça havlu hariç- başka hiçbir giysi giymemeleri; ihrama girildikten sonra güzel koku kullanılmaması, av hayvanlarının avlanmaması, Harem bölgesinin doğal bitki örtüsüne zarar verilmemesi bu yasaklardandır. Harem bölgede her ne sebeple olursa olsun kan dökmek ve kayıp bürosuna verme dışında buluntu bir eşyayı alıp sahiplenmek de ihram yasakları arasında hatırlanmalıdır.

İhram yasakları, sadece insanları değil, canlı ve cansız hemen her şeyi kapsamaktadır. Bütün hayvanlar, bütün bitkiler ve hatta Allah'ın insanlara bahşettiği tabiatın tamamı dokunulmaz bir sit alanıdır artık. Hacı hiç kimseye, canlı veya cansız hiçbir varlığa zarar veremez, hatta haram bölgenin otunu, çiçeğini bile kopartamaz, kuşunu dahi korkutamaz. O mübarek yerlere, insanları rahatsız edecek en ufak bir çöpü bile sağa sola atamaz. İnananlara sıkıntı veren şeyleri ortadan kaldırmak "sadaka" yani Allah'a sadakat ise, Harem bölgede bunun aksini yapmak, sadakatsizlik olacaktır. Bunun yanında öfkelenmemek, kimseyi incitmemek ve güler yüzlü olmak gibi ahlakî davranışlar da, haccı gereği gibi yerine getirmenin birer parçasıdır.

Kısacası ihram süresince toplumsal barışı ve bütünlüğü bozucu, bencilliği uyandırıcı, geride bırakılan geçici haz ve menfaatleri hatırlatıcı mahiyetteki her türlü eşya ve fiiller yasaklanmıştır. Dolayısıyla hacı, çevresi ile duyarlı, anlamlı ve iyiliği merkeze alan bir ilişki tarzı geliştirmek zorundadır.

6. Telbiye

Lebbeyk Allâhümme lebbeyk!
Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk!

İnne'l-hamde ve'n-ni'mete
leke ve'l-mülk, lâ şerîke lek!

"Telbiye", seferberlik emrine uyarak cephe için gerekli hazırlıklarını tamamlamış, üniformasını giymiş, silahını kuşanmış bir askerin, komutanının huzuruna çıkarak "Emret komutanım!" tekmili vermesine benzer. İhram zırhını giyen hacı, "Buyur Allah'ım, buyur! Emrindeyim buyur!" derken, Kâbe'sine çağıran Rabbinin karşısında, huzurunda olduğunu hisseder. "Davetini duydum, emrine uydum, huzuruna geldim, bütün benliğimle ve içtenliğimle emrindeyim!" der ve bunu birçok davranışıyla günlerce ispatlamaya çalışır. Bu sözler, dünyanın dört bir tarafından gelen, renkleri, dilleri, ülkeleri ve kültürleri farklı, fakat hedef ve gayeleri aynı milyonlarca Müslüman'ın hep birlikte seslendirdikleri ortak bir and, ortak bir parola olarak kutsal iklimde sürekli yankılanır. Tevhid inancına bağlılığı ve Allah'tan başkasına asla kul köle olunamayacağını anlatan telbiye, İslam dininin müminlere kazandırdığı en önemli ortak noktalardan birini ifade eder:

Lebbeyk Allâhümme lebbeyk!
Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk!
İnne'l-hamde ve'n-ni'mete
leke ve'l-mülk, lâ şerîke lek!

"Buyur Allah'ım buyur! Emrindeyim buyur!
Buyur Allah'ım! Senin asla ortağın yoktur.
Buyur Allah'ım! Şüphesiz hamd sana mahsustur.
Nimet de senindir, mülk de senin. Senin asla ortağın yoktur."

Hacı, haccın en önemli sloganı ve şiarı olan telbiye ile Hz. İbrahim vasıtasıyla kendisine yapılan ve Hz. Muhammed (s.a.s.) tarafından yenilenen çağrıya koştuğunu, kayıtsız şartsız, kaygısız ve endişesiz bir şekilde teslim olduğunu açıkça ifade etmiş olur. Her ne emrolunduysa yapmıştır. Haramları terk etmekle kalmamış, ihramla birlikte bazı helalleri de terk etmiştir. Rabbinin rızasını elde edebilmek için tavaf ve sa'y edecek, Arafat'ta ve Müzdelife'de vakfeye duracak, Mina'da şeytanı ve taraftarlarını protesto edecek, kurban kesecektir.

Hacılar… Allah çağırdı, onlar nice zorluklarla Rablerinin huzuruna geldiler. Kendilerine emredilen hac görevlerini Peygamberlerinin öğrettiği gibi yaptılar ve her şeyleriyle Yüce Yaratıcı'nın emrinde olduklarını kanıtladılar. O'nun buyruklarına boyun eğmenin gerçek kulluk olduğunu, nefislerinin esaretinden ancak bu şekilde kurtulabileceklerini "Lebbeyk: Emrindeyim Allah'ım!" diyerek hem söylemleriyle, hem de eylemleriyle ispatladılar. Tıpkı şehit olacağını çok iyi bildiği hâlde, dini ve vatanı uğruna canını seve seve vermek isteyen bir askerin, düşman kalesine sancağı dikme emri karşısında hiç tereddüt etmeden çok sevdiği ve saydığı komutanına "Emret komutanım!" demesi gibi…

Müslüman, telbiyeyi hacda belli yerlerde ve zamanlarda söyler. Ancak hacdan sonra hâl ve hareketleriyle bunu sürekli dile getirmeli, kendisine hayat verecek her türlü ilahî buyruk karşısında sürekli "Emret Allah'ım, emrin olur Allah'ım!"

bilinciyle hareket etmelidir. Namaz, oruç, zekât, dürüstlük, emanet, adalet, samimiyet... Hepsi için “Emrine amadeyim Allah’ım!” diyebilmelidir.

7. Kâbe

“Allah, saygın ev Kâbe’yi insanlar (ın din ve dünyaları) için ayakta kalma (ve canlanma) sebebi kıldı.” (Mâide, 5/ 97)

Kâbe-i Muazzama’yı gördüğü o an, âdeta durur zaman, sanki dürülür mekân ve bir uzay boşluğuna düşer insan. Özellikle de bu, ilk karşılaşma veya kavuşma ise...

Hac ibadetinin yapıldığı mekânların merkezidir Kâbe. Kendisi için herhangi bir mekân söz konusu olmadığı hâlde, Rabbimiz, Kâbe için “Evim” buyurmak suretiyle orayı şereflendirmiş, çevresini de çeşitli yasakların geçerli olduğu bir “Harem Bölge” ilan etmiştir.

Kâbe ve çevresi için kullanılan “Harem” tabiri, bölgedeki bütün ilişkilerin Allah’ın emir ve yasaklarına saygı esasına göre düzenlendiğini, başta insan olmak üzere ağaç ve bitki örtüsünden hayvanlara kadar bölgedeki bütün varlıkların ilahî koruma altına alındığını ifade eder.

Kâbe, yeryüzündeki ilk ibadet yeri olmasının yanı sıra, özellikle namaz ve hac ile ilgili belirli şartların yerine getirilmesi bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Kâbe’nin bulunduğu yöne yani kıbleye doğru yönelmek, namazın şartlarından olduğu gibi, hac ve umre ibadetinin esaslarından biri olan tavaf da Kâbe’nin etrafında yapılır. Ayrıca Kâbe’nin, bütün Müslümanları bir noktada toplayan, her birinin ortak istikameti olma gibi birleştirici, bütünleştirici sembolik bir anlamı da bulunmaktadır. Kur’an’ın ifadesiyle, *“Orada apaçık belgeler, İbrahim’in makamı vardır. Kim oraya girerse güvende olur.”* (Âl-i İmrân, 3/97)

Hacı, Kâbe’yi gördüğünde, âdeta Kâbe’nin Rabbini görüyor-muşçasına tazim etmelidir. Hz. Peygamber’in “ihsan” derece-sinden söz ederken dediği gibi, *“Sen O’nu göremesen de O seni görür.”* (Buhârî, “İman”, 37) İşte bu bilinç içerisinde, kendisine dünya gözüyle Kâbe’yi gösteren Allah’a şükredip, âhirette de cemalini göstermesi için dua etmelidir.

Yıllardır binlerce kilometre uzaklardan yöneldiği Kâbe, artık tam karşısındadır. Aradan mesafe kalkmış, vuslat gerçekleşmiştir. Kulun Kâbe’ye kavuşması, Rabbine kavuşmasını hatırlatır. Kim bilir ne zaman, nerede ve ne hâlde? Önce son nefesle varış, sonra diriliş ve huzura çıkış... Acaba hangi yüzle, hangi yönden ve hangi sermaye ile?

Kâbe’ye her gidişte abdestli bulunmak, sükûnet ve huşû içerisinde Kur’an tilâveti, dua, istiğfar, tesbih, tehlil ve tekbirle meşgul olmak, mümkün mertebe konuşmamak, başkalarını rahatsız etmemek, geçiş yerlerinde oturarak veya namaz kılarak izdihama sebep olmamak, namaz içerisindeyken dahi Kâbe’yi doya doya gözyaşları içerisinde temaşa etmek, tavsiye edilen âdâb arasındadır.

Hacılar, “Duyûfü’r-Rahmân” yani Rahmân’ın misafirleridir. Evet, gerçekten de hacılar O’nun birkaç günlük veya birkaç haftalık en kıymetli misafirleridir. Dolayısıyla hacı, bu kıymetli zamanını öncelikle kendisinin bir misafir olduğu;

hem de Rabbine misafir olduğu bilinci içerisinde geçirmelidir. Dolayısıyla hem hane sahibine karşı, hem de O'nun diğer misafirlerine karşı saygı ve hürmette kusur etmemelidir.

Kâbe bir semboldür. Bu sembole yaklaşırken Rabbimize yakınlığımızı ölçmeliyiz. Mesele, yalnızca fizikî planda Kâbe'nin yanında olmak değil, kişinin bu fizikî yakınlığı Rabbine olan manevî yakınlığını artırmaya vesile kılabilmesidir. Nerede olursa olsun yüzünü Kâbe'ye çevirirken, gönlünü de Allah'tan başka her şeyden çevirme bilincine ulaşabilmesidir.

Yeryüzünün ilk mabedinin etrafında, ibadetlerin özü olan ihlâsın en güzel örneklerine tanık olunur. Burada içtendir yakarışlar. Müslüman, af için Rabbine nihaî başvurusunu burada yapar. Burası, affedilmeden ayrılmama noktasıdır. Bu nedenle daha ötesi düşünülemeyecek bir rahmet ortamında eller rahmetin sahibine açılır.

8. Tavaf

"Sonra manevî kirlerini gidersinler, adadıklarını
yerine getirsinler ve Beyt'i Atîk'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler."
(Hac, 22/29)

"Tavaf" sözlükte bir şeyin etrafında dönmek, dolanmak demektir. Evrende maddenin en küçük parçası olan atomdan, en büyük galaksilere varıncaya kadar her şey tavaf hâlindedir. Atomda elektronlar bir kalp görevindeki çekirdek etrafında dönerken, galaksiler de milyarlarca yıldız sistemleriyle galaksinin merkezi etrafında akıl almaz bir hızla dönmektedirler. Sanki hepsi kendilerini var eden yaratıcıya ibadet etmektedirler. Kur'an'da ifade edildiği gibi, her biri bir yörüngede seyretmektedir. (Yâsîn, 36/40)

Kâbe'nin etrafında tavaf eden on binlerce Müslüman'ın oluşturduğu tablo, bir galaksinin, milyarlarca yıldızıyla dönüşünü andıran bir manzara gibidir. Bu bakımdan tavaftaki manevî hazzı tam anlamıyla elde edebilmek için kendini yörüngeye bırakmak gerekmektedir. Zaten Kâbe'nin çekim alanında yörüngeye girebilen kişi, bu manevî akışa kendini bırakır ve müminler denizinden bir damla olabilmenin zevkine varır. Kâbe etrafında dönerek gerçekleştirilen tavaf, kâinatın ve yaratılışın özeti, teslimiyetin ve ilahî takdire boyun eğişin sembolü sayılır.

Erkeklerin tavafın ilk üç şavtında daha heybetli yürümelerine "remel", tavafta ihramlıyken sağ omuzlarını açık bulundur-malarına ise, "ıztıba" adı verilir. Bu iki davranışın da tarihî anlamı, hasımlara karşı güç ve gövde gösterisidir. Mekkeli Müslümanlar Medine'ye hicret edince, oranın havası kendilerini olumsuz etkilemiş ve biraz zayıf düşmüşlerdi. Aradan yedi yıl geçtikten sonra üç günlüğüne geldikleri umre ziyaretinde Mekkeliler tarafından bu durumları dile getirilince, Hz. Peygamber, ashâbına, müşriklere karşı güçlü görünmelerini, onların oturduğu tarafa dolandıklarında daha çalımlı ve güçlü yürümelerini emretmiş ve onlar da bunu yapmıştı.

Şüphesiz o gün için onların bu hareketi, güçlü olduklarını ifade etmeye yetmekteydi. Ya bugün hacılar kendilerinin, Müslümanların güçlü olduğunu nasıl

gösterebilecekler? Maddî güç, manevî güç, moral güç... Neleri, nerede, nasıl kaybettik ve nasıl kazanacağız? Hiç şüphesiz hac yaparken bunu da düşünmelidir.

İbn Abbâs'a göre, başlangıçta tavaf esnasında sırf Kureyşlilere karşı gösteri amacıyla yapılan remel (heybetli yürüyüş) Hz. Peygamber'in Veda Haccı'nda, tavafın ilk üç şavtında yapmasıyla sünnet olmuştur. Yine Hz. Ömer, Hacer-i Esved'le ilgili sözünün devamında: *"Biz neden hâlâ bu remele devam ediyoruz ki? Çünkü vaktiyle biz, bu remel ile (bizim zayıf düştüğümüzü söyleyen) müşriklere karşı (güçlü) görünmek isterdik. Hâlbuki Yüce Allah onları helâk etmiştir."* dedikten sonra, *"Ama biz, Hz. Peygamber'in yapmış olduğu bir şeyi terk etmek istemeyiz."* (Buhârî, "Hac", 57) demiştir. Müşriklerin helakiyle bu gerekçenin kaybolduğunu düşünmesine rağmen o, Peygamber Efendimizin yapmış olduğu bir uygulamayı terk etmeyip ve aynen uygulamıştır. Belki de düşmanları karşısında her dönemde nasıl güçlü olmaları gerektiğini Müslümanların hiçbir zaman unutmamaları için...

Kâbe sola alınarak tavafa başlanır. Bunun da simgesel bir anlamı vardır. Nazargâh-ı ilahî olan insanın kalbi, 'Beytullah' yani Allah'ın eviyle karşı karşıya gelir tavafta. *"Allah sizin görünüşünüze ve malınıza mülkünüze bakmaz; yalnızca kalplerinize ve amellerinize bakar!"* (Müslim, "Birr ve Sıla" 34) buyurmuştur Resûl-i Ekrem. Bu yönüyle Kâbe ile insan kalbi arasında dikkat çekici bir ilgi vardır. Bu sebeple tavafta kişinin kalbi Kâbe tarafında yer alır. Bunda aynı zamanda tavafın ne kadar kalpten ve gönülden yapılması gerektiğine de bir işaret vardır.

Kâbe'nin etrafında mümin olmanın zevki yaşanır. Allah'a yakın olmanın tattırdığı bu zevki bir başka yerde bu kadar canlı ve bu kadar coşkulu bir şekilde yaşamak çok zordur. Bu kutsal mekânda yaşanan yakınlaşma duygusu, hacıya kendi evinde olduğu hissini verir. Burada hacı kendini sılaya kavuşmuş gibi hisseder. Çünkü Kâbe'nin yüzü kendisine öylesine tanıdık, kokusu öylesine bildik, sıcaklığı öylesine kuşatıcı gelir ki, başka hiçbir sevgi bu denli çekici olamaz.

Tıpkı namaz kılarken olduğu gibi, Kâbe'nin etrafında tavaf ederken de insanlar arasında hiçbir ayrım yoktur. Burada müminler eşitlenir. Burada tevhidin simgesi olan birlik vardır. Burada müminler denizinde kaybolmak ve toplulukta erimek gerekir…

Birisinin etrafında dönmek, âdeta onun etrafında pervane kesilmek, sembolik olarak yürekten bağlılığını ve onun için her şeyini feda edebileceğini gösteren bir harekettir. Bu bakımdan Kâbe'yi tavaf, yalnızca Rabbimize yönelmenin ve yalnızca O'nun huzurunda eğilmenin ve O'ndan başkasına ibadet etmemenin fiilî bir göstergesidir.

Hacı, tavaf esnasında Allah'ın huzurunda olduğunun bilinciyle, O'na yaraşan bir tazim ve hürmet, korku ile ümit arası bir muhabbet içerisinde olmalıdır. Tavaf ederken, Hz. İbrahim oğlu İsmail ile Allah'ın evini nasıl döne döne inşa ettiyse, hacı da aynı şekilde döne döne iman evini, gönül evini yani kalbini yeniden inşa etmelidir. Kâbe Allah'ın evi, kalpler ise, O'nun nazargâhıdır. Hacı orada sürekli Kâbe'ye bakar, onu seyreder, Yaratıcısının yüceliğini temaşa eder. Allah da daima kulun kalbini gözetir, onu dikkate alır. Bu, dünyada da böyledir, âhirette de. XVI. yüzyıl şairlerinden Bağdatlı Rûhi'nin Şûarâ sûresi 88. ayeti esas alarak söylediği gibi; hiçbir şeyin fayda vermeyeceği kıyamet gününde Yüce

Allah, altın ve gümüş değil, teslim olmuş bir kalp istemektedir:

“Sanma ey hâce, senden zer u sîm isterler,
Yevme lâ yenfeu’da kalb-i selîm isterler.”

Nitekim kültürümüzde sûfîler, Kâbe’yle ilgili Kur’an’da ve hadislerde geçen bütün sıfatları insanın kalbi için kullanmışlar ve ona Beytullah yahut Beytülharam demişlerdir. Çünkü gönül, Allah’ın evidir ve sevgiliden başkasının oraya girmesi haramdır.

Nitekim Allah Resûlü’nün Kâbe’yi tavaf ederken söylediği şu sözler bunu teyit etmektedir: *“(Ey Kâbe!) Ne kadar hoşsun, kokun ne kadar da güzel! Şanın, hürmetin ne kadar da yüce! Ama canım elinde olan Allah’a yemin ederim ki, Allah nezdinde malıyla, canıyla müminin hürmeti (dokunulmazlığı), senin hürmetinden daha büyüktür!”* (İbn Mâce, “Fiten”, 2)

Bu hadisten, mümin kalbinin Kâbe kadar hürmete layık olduğu, saygınlığının ve dokunulmazlığının bulunduğu anlaşılmaktadır. Kâbe’ye kalplerini kuvvetlendirmek için gidenler, bunun ilk ve temel şartının mümin kardeşinin kalbini kırmamaktan, bu dokunulmazlığı çiğnememekten geçtiğini iyi bilmelidirler. Tıpkı Yunus Emre’nin dediği gibi:

Ak sakallı bir koca
Bilinmez hâli nice
Emek vermesin hacca
Bir gönül yıkar ise!

Yunus Emre der, hoca
Gerekse var bin hacca
Hepisinden iyice
Bir gönüle girmektir...

9. Hacer-i Esved

*“Biliyorum ki, sen bir taşsın. Ne zarar, ne de fayda verirsin.
Eğer, Resûlüllah’ın sana dokunduğunu görmeseydim
sana el sürmezdim.” (Hz. Ömer)*

Tavafın başlama noktasını göstermek gibi pratik bir faydası da bulunan Hacer-i Esved’in kaynağı, tarihçesi, mahiyeti ve manevî değeri hakkında, birçoğu zayıf, bir kısmı da sembolik anlam taşıyan çok sayıda rivayet vardır. Bu rivayetlerde genellikle Hacer-i Esved’in aslında beyaz iken, insanların günahları yüzünden karardığı, cennetten indirildiği, Nuh tufanı sırasında Ebû Kubeys Dağı’nda korunduğu ve Hz. İbrahim’in Kâbe’yi inşası esnasında oradan getirilerek şimdiki yerine konulduğu, onun Allah’a verdiği sözü yerine getirenlere şahitlik edeceği gibi hususlar dile getirilmektedir.

Hacer-i Esved’i selamlama, Allah’a vermiş olduğu ahdi yenileme anlamına gelmektedir. Kul, ruhlar âleminde verdiği kulluk sözünü, amelleriyle ortaya

koyduğu iman akdini bu defa Kâbe'de, Kâbe'nin sahibinin önünde bu selam hareketiyle temsilî olarak yineler ve pekiştirir.

Efendimizin Peygamber olmasından önceki yıllarda, Kâbe'nin onarımı gerekmiş, bu onarım esnasında Hacer-i Esved'i yerine kimin koyacağı konusunda kabileler birbirlerine düşmüş, sonunda tartışmayı çözmek üzere Peygamberimiz hakem seçilmiş ve onu bir örtü üzerine koyup, her kabileden bir kişiye örtüden tutturduktan sonra kaldırmalarını sağlayıp, kendi elleriyle yerine yerleştirmiştir. (Taberî, *Târîh*, I, 526)

Hz. Peygamber, müsaitse Hacer-i Esved'i öper, değilse eliyle veya elindeki baston ile selamlayarak tavafa başlardı. O, güçlü kuvvetli bir kimse olan Hz. Ömer'i, zayıf bünyeli kimselere eziyet verebileceği gerekçesiyle, Hacer-i Esved'i öpmek için kalabalığa dalmaması konusunda uyarmış, eğer boş ise istilam etmesini (öper gibi uzaktan selamlamasını), aksi takdirde "lâ ilâhe illâllah" ve "Allahu ekber" diyerek geçmesini söylemiştir. (İbn Hanbel, Müsned, I, 28) Hz. Peygamber'in bu tavsiyesinden sonra Hz. Ömer, izdihamın olduğu hâllerde istilamı terk edip geriden selamlamakla yetinmiştir. Nitekim tâbiînin büyüklerinden Atâ b. Ebî Rebâh da *"Hacer-i Esved kalabalık olduğu zaman kimseye eziyet verme! Eziyet de çekme, geç!"* tavsiyesinde bulunmuştur. (İbn Ebî Şeybe, Musannef, Hac, 69)

O zamanlar şimdiki kadar kalabalık olmamasına rağmen, izdiham olması durumunda Hacer-i Esved'in öpülmemesi dikkat çekicidir. Günümüzde milyonlara varan mahşerî kalabalıkta, hacının sünnete uyma adına kardeşlerine eza ve cefa etmesi asla tasvip edilemez. Kaldı ki, burada sünnet olan, mutlaka Hacer-i Esved'i öpmek değil, onu bir şekilde selamlamaktır. Hacer-i Esved'i öpmek için kardeşleriyle itişip kakışmak ne sünnettir, ne de ibadet! Bu konuda hem Hz. Peygamber'in örnek davranışına, hem de onun uyarı ve tavsiyesine uyulmalı, izdiham olan durumlarda uzaktan selamlama ile yetinmelidir.

Sahabe, Hacer-i Esved'i selamlarken *"Allah'ım, sana inanarak, Kitabını ve Peygamberinin sünnetini tasdik ederek/Peygamberinin sünnetine uyarak (selamlıyoruz)"* derlerdi. Burada asıl olan taşın kendisi değil, Hz. Peygamber'in sünneti, örnek davranışıdır. Zira Hacer-i Esved, önce Hz. İbrahim'in sonra da Hz. Peygamber ve ashâbının hatırasını yâd etmeye vesile olan bir semboldür.

Nitekim bir defasında Hz. Ömer, Hacer-i Esved'e seslenerek *"Biliyorum ki, sen bir taşsın. Ne zarar, ne de fayda verirsin. Eğer ben, Resûlüllah'ın sana dokunduğunu görmeseydim, sana el sürmez/öpmezdim"* (Buhârî, "Hac", 57) demiş ve onu eliyle dokunarak selamlamış, öpmüştür. Hacer-i Esved'e bu şekilde seslenirken, o, bir taşa karşı yaptığı bu davranışın, Cahiliye dönemindeki putlara tapınma gibi olmadığını, bunun sadece Hz. Peygamber'in sünnetine uyarak Allah'a tazim ve yaklaşma için yapılan sembolik bir davranış olduğunu vurgulamıştır. Zira tekrar etmek gerekirse, Hacer-i Esved'i selamlama, kulun Allah'a vermiş olduğu ahdi yenilemesi, sözünde durduğunu söylemesi anlamına gelmektedir.

10. Mültezem

"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik.

Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, mutlaka hüsrana uğrayacağız!” (A’râf, 7/23)

“Mültezem”, Hacer-i Esved ile Kâbe kapısı arasında kalan kısımdır. Bazı hacıların gözyaşları içerisinde yapışıp inleyerek dua ettikleri yerdir. İster Kâbe’nin kapısına veya eşiğine, isterse Kâbe’nin duvarlarına veya örtüsüne sarılarak ağlasın, hacının ağlaması, en içten duygularla Mevlâ’ya yakarması, tıpkı yaramazlık yapıp da annesine kendisini affettirmek için gözyaşları döken çocuğun durumuna benzer. Anne önce onu kabul etmese de, eteğini bırakmayan yavrusunun hâline sonunda yüreği dayanamaz ve affeder; onu kucaklar ve, bağrına basar. Acaba merhametlilerin en merhametlisi olan Allah, Kâbe’sinin etekleri etrafında defalarca tavaf eden, evinin perdelerine sarılmış ve bütün benliğiyle “Hatalarıma rağmen başka bir yere değil, senin kapına geldim; benim günahım çok, ama senin merhametin daha çok! Beni affetmeden buradan ayrılmam yâ Rabbi!” diye niyaz eden kulunu bağışlamaz mı? Rahmân ve Rahîm olan ev sahibi affetmez mi? İşte bu duygu ve düşüncelerle hacı -izdihama neden olmamak kaydıyla- Kâbe’de, mültezemde kendisini affettirmek için içtenlikle yalvarır, yakarır, gözyaşı döker. Şüphesiz böylesi içten bir yöneliş, Yüce Allah tarafından karşılık görecektir.

11. Makam-ı İbrahim

“Kâbe’yi insanlar için toplanma ve güven yeri kılmıştık,
‘Siz de İbrahim’in makamından kendinize
bir namaz yeri edinin’ demiştik.” (Bakara, 2/125)

Kâbe kapısının birkaç metre karşısında, sarı bir mahfaza içinde yer alan ve “Makam-ı İbrahim” denilen taşı, Hz. İbrahim’in, oğlu İsmail ile birlikte Kâbe’yi yeniden inşa ederken üzerine basıp iskele olarak kullandığına inanılmaktadır. Bir başka inanışa göre o, Hz. İbrahim’in insanları hacca davet için üzerine çıktığı taştır.

Bunlardan her ikisi de mümkün olabilirse de, bizim açımızdan önemli olan, ilk defa Hz. Ömer tarafından “Keşke Makam-ı İbrahim’de namaz kılsak?” diye dile getirilen talebin hemen ardından, orada namaz kılınmasını emreden yukarıdaki ayetin inmesidir. (Buhârî, “Salât”, 32) Gerek bu emir, gerekse Hz. Peygamber’in Makam-ı İbrahim’i Kâbe ile arasına alarak namaz kılması sebebiyle, izdihamın olmadığı durumlarda tavaf sonrası iki rekât namaz Makam-ı İbrahim’de veya oraya yakın bir yerde kılınmaktadır. Hz. Peygamber, Makam-ı İbrahim’de kıldığı iki rekât namazda Allah’ın birliğini, tevhidi içeren Kâfirûn ve İhlâs surelerini okumuştur. Ancak, hac zamanı çok kalabalık olduğu için, bu namazın tam bu noktada değil de, tavaf edenleri engellemeyecek bir yerde kılınması daha uygun düşmektedir.

Hacı, kılacağı tavaf namazı öncesinde veya sonrasında, Hz. İbrahim misali, Allah’ın nazargâhı olan kendi gönül evini yeniden inşa ederken hangi iskeleleri kullanacağını, ayağının hangi sağlam temellere basması gerektiğini düşünmelidir. Hz. İbrahim için insanları hacca davet ederken böyle bir taşın üzerine çıkması

yeterli olmuştu. Acaba hacı, insanları Allah'a davet ederken hangi seviyeye çıkmalı, nasıl bir dayanak veya basamak kullanmalıdır? Bu iskele veya basamak, ilim mi, ahlak mı, mal mı, samimiyet mi, gayret mi, emanet mi, ehliyet mi olmalıdır? Yoksa hepsi mi? Kısacası hacı, Allah nezdindeki mevkiinin yükselmesinde ve iman evinin yeniden inşa edilmesinde kullanmak zorunda olduğu iskeleleri, insanları hayra ve Hakk'a çağıracağı minberleri neler olmalı, bunu düşünmelidir.

12. Zemzem

"Zemzem suyu, ne için içilirse o yararı sağlar."
(İbn Hanbel, Müsned, III, 357)

"Zemzem" Allah'ın Hz. Hacer ve oğlu Hz. İsmail'e ihsan ettiği mübarek suyun adıdır. Hz. İbrahim, Allah'tan aldığı vahiy ile eşi Hacer'i ve henüz süt emmekte olan oğlu İsmail'i zemzemin bugünkü kaynağına bırakıp gider. Henüz Kâbe yapılmadığı ve Mekke şehri kurulmadığı için orada yaşayan birileri de yoktur. (İbrahim, 14/37) Çok geçmeden yanındaki suyu biten Hz. Hacer, yavrusuna su bulabilmek için, annelik sevgisi ve şefkatiyle sağa sola koşuşturmaya başlar. 'Su temin edebilecek birilerini görebilir miyim?' diye Safâ ve Merve diye bilinen iki tepe arasında gidip gelir. İki tepe arasındaki vadiye indiği zaman çocuğunu göremediği için orayı koşarak geçer. Bu su arayışı, ilahî iradenin hemen Kâbe'nin yanı başından zemzem suyunu ikram etmesine kadar devam eder.

Zemzem, hâlen Kâbe'nin 20 metre kadar doğusunda, Makam-ı İbrahim'e yakın bir yerde bulunan tavaf alanının altındaki kuyudan çıkmaktadır. 2003 yılında, tavaf alanını genişletmek amacıyla zemzem kuyusuna iniş yeri kapatılmış, bunun yerine tavaf alanı etrafındaki zemzem içme yerleri çoğaltılmıştır.

Hz. Peygamber'in zemzem hakkında: *"Zemzem ne niyetle içilirse o yararı sağlar"* (İbn Mâce, "Menâsik", 78) buyurduğu rivayet edilmektedir. Çeşitli rivayetlerde onun doyurucu ve şifa verici özelliğinden söz edilmektedir. Medine'ye hicret ettikten sonra Hz. Peygamber'in Mekke'den zemzem suyu getirttiği de nakledilmektedir. (Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V, 331) Zemzem içerken, *"Allah'ım! Senden yararlı ilim, bol rızık ve her dert için şifa istiyorum."* diye dua edilir.

Hacı, tıpkı Hz. İbrahim ile oğlu İsmail'in Kâbe'yi ibadet için temizledikleri gibi, tavaf ederken gönül evi olan kalbini takva ile tertemiz yapar. Kalbindeki kirleri yıkar, yakar, yok eder ve zemzeme/arınma suyuna gelir. Orada bu defa o mübarek su ile midesini temizler. Bir daha haram lokma, şüpheli rızık girmeyecek hâle gelinceye kadar arındırır. Nefsini, açgözlülüğünü doyuracak kadar içer. Haramdan beslenme hastalığına şifa verecek kadar doyasıya içer. Tamahkâr nefsi susuncaya, vicdanı takva kararını duyuncaya, ruhu onunla doyuncaya kadar içer. Hacdan sonra, zemzemle temizlediği midesini tekrar bozmamaya, kazancını haramlarla kirletmemeye, çocuklarını haksız kazançla besletmemeye söz vererek kana kana içer.

13. Sa'y

"Şüphesiz Safâ ve Merve, Allah'ın sembollerindendir."
(Bakara, 2/158)

Önce, yalçın kayalarla dolu, sert ve yüksek birçok dağa nispetle hayli mütevazı olan iki küçük kaya tepeciğinin yani Safâ ve Merve'nin "Allah'ın sembolleri" olduğu gerçeğini hatırlatmamız gerekiyor. "Ne özelliği var? Niçin bu iki küçük kayalık seçilmiş?" denilmemeli, Safâ ile Merve'yi Kur'an'da "Şeâirullah" yani "Allah'ın sembolleri" olarak adlandıran ilahî iradeye teslim olunmalı.

Koşmak, hızlı yürümek anlamına gelen "sa'y", bir arayıştır. Terim olarak, hac ve umrede Kâbe'nin doğu tarafındaki Safâ Tepesi'nden başlayarak Merve'ye dört gidiş, Merve'den de Safâ'ya üç dönüş olmak üzere bu iki tepe arasındaki gidiş-gelişe denir. Sa'y esnasında Safâ ile Merve arasında vadinin en derin kısmında (iki yeşil direk arasında) daha canlı ve hızlı yürümeye ise, "hervele" denilmektedir.

Hacda yapılmakta olan sa'yin aslı, Hz. Hacer'in henüz süt emen oğlu İsmail için su ararken bu iki tepe arasında koşması hadisesine dayanır. Dolayısıyla Safâ ve Merve arasındaki sa'y, Allah'ın rahmetinin en büyük tecellilerinden biri olan anne şefkatinin Hz. Hacer validemizde kendini gösteren şeklinin yâd edilmesidir. Annelik şefkatine ve sevgisine İslam'ın verdiği değeri simgeleyen temsilî bir harekettir.

Safâ ile Merve arasındaki gelip gitmelerde, işte bu düşünceden kaynaklanan bir duygu seli yaşanır. İnsan, sa'y alanındaki koşuşturmasıyla, Hz. Hacer'e uzanan ilahî rahmetten bir nebze de olsa elde edebilme arzusundadır.

Sa'y, Müslümanların hac görevleri arasında yer aldığı ve sırf hac niyetiyle yapıldığı için, ibadet anlamı taşıyan bir yürüyüştür. Müslüman bu sayede kendisi ile aynı yola giren, aynı niyet ve duyguları taşıyan diğer Müslümanlarla beraber koşmanın ne demek olduğunu fark eder.

Hacı, sa'y ederken manen kurtuluşu aramak için tıpkı Hz. Hacer validemiz gibi koşar. Beşerî olandan ilahî rahmete koşar. Nefes nefese bütün uzaklıkları yakınlaştırarak, Yüce Yaratıcı'nın kendisine ne derece yakın olduğunu hissederek koşar. Hz. Hacer validemizin telâşıyla umuda, zemzeme koşar, sonunda ona kavuşur ve kana kana içer. Birlik içinde yok olarak susuzluğunu gidermeye çalışır.

Sa'y, tıpkı Hacer validemizin kızgın güneşin altında susuzluktan kıvranan biricik İsmail'ine hayat verecek suyu arayışı gibi bir arayıştır. Ve orada hacı, Hacer rolünü canlandıracaktır. Yedi defa canla başla, telaşla, heyecanla arayacaktır kendi İsmaillerini kurtaracak olan o mana suyunu, eskilerin tabiriyle âb-ı hayatı. Memleketinde bıraktığı ciğerparelerinin açlığını, susuzluğunu giderecek olan o hayat suyunu arayacaktır. Aylardır bir damla su görmediğinden çatlayıp paramparça olmuş toprak misali, kafalarda, kalplerde açılan yarıkları kapatacak; orada ahlakı, maneviyatı, ilmi, hayrı, hakikati ve hizmeti yeşertecek, kısaca nesillerimize hayat verecek manevî zemzemi arayacaktır. Şayet o âb-ı hayatı bulamaz, İsmaillerine acilen bu suyu tedarik edemezse, bedenleri

yaşamaya devam etse bile çoğunun ruhu ölecektir.

Hz. Hacer'in İsmail'i, Cebrail'in yerden çıkardığı su ile kurtulmuştu. Aynı şekilde bizim İsmaillerimiz de Cebrail'in getirdiği su ile ama bu defa yerden değil, semadan getirdiği âb-ı hayat ile yani Kur'an ile kurtulacaktır. O hakikat pınarından ne kadar içebilirse, Kur'an ahlakından ne kadar nasiplenebilirse, Kur'anî öğretiyi ne kadar yaşayabilirse, susuzluğunu Allah'ın âyetleriyle ne kadar giderebilirse, o oranda hayat bulacaktır insan. İşte bu duygu ve düşüncelerle yapılan bir sa'y, sembolize ettiği arayışın amacını gerçekleştirecektir. Orada bu arayışın ne kadar çok yapılması gerektiğinin ifadesi olarak yedi defa koşsa da, aslında nesillerinin muhtaç olduğu o kurtuluş suyu yetmiş defa, hatta yedi yüz defa koşacak, arayacak, soracaktır. Buluncaya kadar, tatmin oluncaya kadar, ciğerpareleri kurtuluncaya kadar arayışını sürdürecektir.

14. Arafat

"Hac, Arafat(ta olmak)tır."
(İbn Mâce, "Menâsik", 57)

"Arafat" kelimesi, "bilme, anlama, tanıma" ve "güzel koku" gibi manalara gelen bir kökten gelmiştir. Dünyanın her tarafından gelen insanların bu yerde birbirleriyle görüşüp tanışmaları veya günahlarını itiraf ederek Allah'tan af dilemeleri, affedilmelerinden sonra günah kirlerinden temizlenip Allah katında güzel bir kokuya sahip olmaları sebebiyle bu ad verildiği söylenmiştir.

"Hac nasıl olmalıdır?" diye sorduklarında Allah Resûlü'nün verdiği cevap kısa ve gayet net idi: *"Hac, Arafat(ta olmak)tır."* (İbn Mâce, "Menâsik", 57) Hac, hakikati bilmek, tanımak, anlamak, kavramaktır. *"Hac, Arafat'tır."*, yani ârif olmaktır; marufa, marifete, marifetullaha ermektir. Dirilişi, mahşeri, mahkeme-i kübrâ öncesi bekleyişi, ölmeden önce ölmeyi, hesaba çekilmeden önce muhasebe yapmayı bilmektir. Ârif olan anlar; Arafat'ı idrak eden, hacı olur, Arafat'ı kavrayan marifeti bulur. Arafat, ârif olma yeridir. Arafat marifeti yakalama yeridir. Arafat önce kendini bilme, kendini bulma deneyimidir. Ve "Kendini bilen, Rabbi'ni de bilir" fehvâsınca, önce kendini tanıma, ardından da Rabbini tanımadır. Yunus'un dediği gibi: "İlim, ilim bilmektir; ilim kendin bilmektir..."

Tıpkı Allah'ı unutanların, kendilerini unuttukları ve neticede âhirette Allah tarafından unutuldukları gibi (Haşr, 59/19) Arafat'ta kendini ve Rabbini tanıyanlar da, mükâfat olarak Allah tarafından tanınacaklardır.

Arafat, zamanların en bereketlisi olan Arife Günü, mekânların en mübareği olan Arafat'ta, Hz. Muhammed (s.a.s.) gibi yüzünü Kâbe'ye çevirip sırtını Cebel-i Rahme'nin (Rahmet Dağı'nın) eteklerine vererek, Rahmân'ın rahmetine nail olabilmek, bütün Müslümanların derdine derman bulabilmek, günahlardan sıyrılıp gözyaşlarıyla dolabilmek, cehaletten kurtulup marifetullah ile olabilmek için bir irfan ve marifet mektebidir.

Arife Günü hac ihramıyla Arafat'ta bulunmak, bir Müslüman için en büyük nasiplerden biridir. Çünkü bu kutsal yerde ve bu mübarek zaman diliminde yapılan dua ve ibadetler geri çevrilmez. Bu itibarla Müslüman, Arafat'ta gönlünü

her türlü dünyevî düşüncelerden arındırarak bütün samimiyetiyle Allah'a yönelmeli, el açıp yalvarmalı, günahlarını hatırlayıp gözyaşları içinde tövbe etmeli, af ve mağfiret dilemeli; kendisi, anne-babası, kardeşleri, çocukları, yakınları, milletinin fertleri ve tüm Müslümanlar için içtenlikle dua etmelidir.

Arafat'ta diğer müminlerle bir arada bulunan, kıyafetiyle artık bu dünyayı terk ettiğini gösteren mümin, haşir ve hesaba çekiliş sahnesini temsilî bir şekilde yaşayarak sorumluluğun ve hesaba çekilmenin idrakine varır. Allah'ın huzurunda durmanın manasını, makam, servet ve ilim gibi üstünlüklerin gerçek değerinin hesaba çekileceği zaman ortaya çıkacağını anlar ve üstünlüğün sadece takvada olduğunu bir kez daha kavrar.

15. Vakfe

"Burası Arafat'tır, burası vakfe yapılacak yerdir."
(İbn Hanbel, III, 326)

"Vakfe", duruş, bekleyiş demektir. Arafat vakfesi, bir yandan insanın dünyaya ayak basışını, diğer yandan ise, kıyamette Allah'ın huzurunda bekleyişini hatırlatır. Vakfe, uzun soluklu bir duruştur, duruşmadır, durulaşmadır. Sabahtan akşama kadar korku ve ümit arası heyecanlı bir bekleyiştir. Arafat, birkaç saat hoşça vakit geçirilen bir dinlenme yeri, piknik yeri değildir. Vakfe, müminin Rabbinin huzurunda imanla, sebatla, umutla gerçekleştirdiği bilinçli bir bekleyiştir. İnananların nefislerine ve birbirlerine karşı ortaya koyduğu vakarlı ve kararlı bir duruştur. Bütün Müslümanların kardeş ve Hz. İbrahim'in evlatları olarak yekvücut, tek bir din ve millet olduğunu ispatlayan şanlı, asaletli bir duruştur.

Resûlüllah, meşhur Veda Hutbesi'ni Arafat'ta okumuştur. Müslümanlar için bir çeşit 'insan hakları beyannamesi' niteliğinde olan Veda Hutbesi, aslında Hz. Peygamber'in hayata karşı duruşunun en açık göstergelerindendir. O gün, yüz bin kişiye hitap eden Allah Resûlü, hutbesinde hem kendi duruşunu, hem de Müslümanların duruşlarının nasıl olması gerektiğini ilan etmiştir:

1. Müslümanların canları ve malları, içinde bulundukları kutsal zaman ve mekân kadar saygın ve dokunulmazdır.
2. Kadınlar, Allah'ın emanetidir. Onların hakları, iffetleri ve ihtiyaçları konusunda bu sorumluluk bilinci ile hareket edilmelidir.
3. Kan davası ve faiz gibi cahiliye gelenekleri kaldırılmıştır.
4. Sapkınlığa düşmemeleri ve hak olana sımsıkı sarılmaları için Müslümanlara Allah'ın Kitabı gönderilmiştir.

Allah Resûlü, Arafat'ta öğle ile ikindi namazlarını Mescid-i Nemire'de öğle vaktinde cem ederek/birleştirerek kıldıktan sonra, doğru Rahmet Tepesi'ne gitmiş; kıbleye yönelerek güneşin batışına kadar dua ve niyaz ederek yapmıştır vakfesini. Âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan o elçi, orada öğleden akşama kadar saatlerce kim bilir ne yakarışlarda bulunmuştur... İşte bilinçli bir vakfe, böyle vakarlı, kararlı, umutlu bir bekleyiş içinde yapılmalıdır.

Arafat'ta vakfe, bütün dünya Müslümanlarını temsilen gelen heyetlerin

oluşturduğu, dünyada eşi benzeri görülmeyen bir zirvedir; bir anlamda "Dünya Müslümanları Kongresi"dir. Geçmişte olduğu gibi dinî, ilmî, içtimaî ve siyasî meselelerini konuşup çözüme kavuşturabilecekleri modern anlamda örgütlü, düzenli, disiplinli bir kongre olamasa da; gönüllerin, ruhların uzlaşması vardır orada. Dilleri, ırkları, renkleri, kültürleri ve coğrafyaları farklı olsa da; inançları, duyguları, dertleri, dilekleri ve duaları aynı olan milyonların yürekleri ve yanık yakarışları vardır vakfede. Bu milyonların içinde nice Allah dostu, gönül eri, takva ehli, haram lokma nedir bilmez, duaları reddolunmaz "hacc-ı mebrûr/ kabul olunmuş hac" sahibi kimseler vardır, kim bilir!

Allah'tan niyazımız odur ki, sözünü ettiğimiz kongre, yakın bir gelecekte programlı olarak bütün Müslümanları temsil eden ilim, fikir ve siyaset adamlarının aktif katılımlarıyla gerçekleşir. Bu toplantıda Müslümanların ortak problemlerine o mübarek zaman ve mekânda çözümler aranır, gerekli kararlar alınır, yıllık raporlar yayınlanır. Bu mübarek yerden tüm insanlığa barış ve esenlik mesajları verilir.

16. Müzdelife ve Meş'ar-i Haram

"Arafat'tan akın edince, Meş'ar-i Haram'da Allah'ı anın." (Bakara, 2/198)

"Müzdelife", Harem bölgesi sınırları içinde Arafat ile Mina arasında kalan bir alanın adıdır. Hacılar geceleyin burada bir araya geldikleri, gece karanlığında akşam ile yatsı namazını birleştirdikleri ve böylece Allah'a yaklaşmaya çalıştıkları için bu isimle anılmıştır. Şeytana ve taraftarlarına karşı bir sonraki gün yapılacak sembolik protestoda atılacak küçük taşlar, genellikle Müzdelife'de toplanır. Burada ikinci kez durulan vakfe, Allah'ın huzurunda olma bilincini pekiştirir.

"Arafat'tan akın edince, Meş'ar-i Haram'da Allah'ı anın." (Bakara, 2/198) ayetinde "akın edince" diye çevrilen "ifâda" tabiri, bir nehrin taşmasını, sel sularının coşkulu bir şekilde akmasını ifade eder. Arafat vakfesini yerine getirmenin sevinci ve coşkusuyla hacıların insan seli gibi akması, ayette böyle ifade edilmiştir.

Ayette geçen "Meş'ar-i Haram" da yine buradadır. Aynı ayette *"O'nu, size gösterdiği biçimde anın."* (Bakara, 2/198) şeklinde ikinci kez zikrin emredilmesinden, bu bölgenin Allah'ın zikredileceği bir mekân olduğu anlaşılmaktadır. Arafat'tan Müzdelife'ye gelindiği andan itibaren başlayan bu zikir süreci, sabah namazı sonrasına kadar devam eder. Müzdelife'deki zamanın, zikir için en uygun zaman dilimlerinden biri olduğu şüphesizdir. Arafat'ta gündüz yapılan vakfe, burada gece veya sabahın alaca karanlığında yapılmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) Arafat'tan ayrılınca yatsı vakti girdikten sonra akşam ve yatsı namazlarını cem ederek/birleştirerek burada kılmıştır. Geceyi istirahatla geçirdikten sonra, sabah namazının peşinden buradaki vakfesini yapmıştır.

Meş'ar, şiâr ve şuur yeri, zamanı demektir. Hacı burada, beklenen bilinç

düzeyine, gerçek şiarına erişir. Kâbe'de kalbini vesveselerden temizler, zemzemle midesini yıkar, Arafat'ta arif olur, marifet bulur, Meş'ar'da şuura erer, Mina'da ise, temenni ya da temennâya, yani aşka varır. Diğer bir deyişle, Kâbe'de imana, zemzemde takvaya, Arafat'ta bilgiye, Meş'ar'da bilince ve Mina'da sevgiye ulaşır.

17. Mina

"Sonra insanların akın ettiği yerden siz de akın edin, Allah'tan bağışlanma dileyin!" (Bakara, 2/199)

Müzdelife'den ayrıldıktan sonra, Muhassir Vadisi sağa alınarak Mina'ya geçilir. Muhassir bölgesi, filleriyle Kâbe'yi yıkmak üzere gelen Ebrehe ordusunun, sürü sürü kuşlar tarafından atılan taşlarla hüsrana uğratıldığı yerdir. Fil Suresi'nde anlatıldığı gibi, küçücük taşlar, güçlü Ebrehe ordusunun planını nasıl boşa çıkarmışsa; Cemerât'ta atılacak taşlar da, şeytanın ve taraftarlarının insanlara kurduğu tuzakları boşa çıkarması duasıyla atılır.

"Mina" aşırı istek, arzu demektir. Mina, Hz. İbrahim ile oğlu İsmail'in, Allah'a olan aşklarının sınandığı yerdir. Bu sınavda Hz. İbrahim, çocuğunu kurban etmesi şeklinde rüyasında gösterilen emre uymak ve ahir ömründe kendisine verilen biricik oğlunu Allah için kurban etmek; İsmail ise, bu uğurda canını vermek gibi çok ciddi bir sınavdan geçmişlerdir. Bir tarafta Allah'ın emri ve aşkı, diğer tarafta ise ciğerparesi... Bir tarafta Allah aşkı, bir tarafta yaşama arzusu... Allah sevgisi mi, evlat sevgisi mi? Allah sevgisi mi, yaşama arzusu mu?

Hz. İbrahim *"Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Düşün bakalım, ne dersin?"* dediğinde, küçük İsmail'in cevabı kısa ve nettir: *"Babacığım! Sana emredileni yap! Beni sabredenlerden bulacaksın!"* (Sâffât, 37/102) Bu cevap üzerine Hz. İbrahim'in yapacak bir şeyi kalmamıştır, sevgili oğlu ile birlikte Mina yolunu tutar. Allah'ı her şeyden, herkesten daha çok sevdiğini, Allah'ın emrine teslimiyetin her şeyin önünde geldiğini ispat etmek üzere çıkar yola. Ancak, peygamber de olsa, baba olabilmek için neredeyse tam bir asır bekleyen Hz. İbrahim'in karşısına o esnada şeytan çıkar. Bu kez, bir tarafta Allah'ın emri, diğer tarafta şeytanın vesvesesi vardır. Ve İbrahimî kararlılık ağır basar. Hz. İbrahim, tercihini Allah sevgisinden, ebedî aşktan, yüce emirden yana kullanır. Kendisini Allah'a yaklaştıran yolda karşısına çıkan şeytanı bugün taşlamanın yapıldığı yerlerde defalarca taşlar. Neticede baba-oğul ikisi de Allah'ın emrine teslim olmanın mükâfatına erişir. Zira Rabbimiz, oğlunu boğazlamak için yüzüstü yere yatırdığı anda gönderdiği büyük bir kurbanlık ile Hz. İbrahim'i ödüllendirirken, Hz. İsmail'in de canını bağışlar. (Sâffât, 37/103-107)

İşte Mina, can, mal, mülk, mesken, evlat, eş, kardeş, ticaret, aşiret, mevki, makam, rütbe gibi fani sevgilerin aşıldığı, Allah sevgisinde zirveye ulaşıldığı yerdir. Mina'da sadece Allah temenni edilecektir. Allah sevgisi mi, diğerleri mi? Bu nimetler ve imkânlar, kişileri Allah sevgisine mi götürüyor, yoksa O'nun yolunda birer engel mi teşkil ediyor? Diğer bir ifade ile kişi, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail misali, en çok sevdiği varlıklarını Allah sevgisi uğruna feda edebiliyor mu? Bu noktada Allah'ın müjdesine mi itibar ediyor, yoksa şeytanın vesvesesine mi?

Aslında Hz. İbrahim ile oğlunun sınavıyla, bugün bizim sınavlarımız pek farklı değildir. Ancak İbrahimî tavır takınmanın çok zor olduğunda şüphe yoktur. Bu zorlu sınavda diğer sevgiler ağır basıyorsa yapılacak şey, Allah'tan istiğfar dilemektir. Nitekim ayette de Allah'tan bolca bağışlanma dilenmesi emredilmektedir. Hacı, Mina'da bu emri yerine getirip kalbini Allah aşkıyla doldurduktan sonra mağfiret miğferini giyer ve Hz. İbrahim'in şeytanla savaştığı alana, şeytanı ve taraftarlarını taşlamak üzere gider.

18. Şeytan Taşlama

"Şeytan, yaptıkları işleri süslü gösterip onları yoldan alıkoydu." (Ankebût, 29/38)

"Taşlama", Hz. İbrahim'in kendisine engel olmaya çalışan şeytanı kovmak amacıyla ona taş fırlatmasını sembolize eder. Bir peygamber olduğu hâlde şeytan ona da görünmüş ve o da Rabbi ile arasına girmek isteyen, kendisini engellemek isteyen şeytanı taşlamıştır. *"Hacca ilişkin görevlerinizi benden öğreniniz!"* (Nesâî, "Menâsik", 220) buyuran Allah Resûlü de, bu işlemi bizzat yapmış ve insanlara öğretmiştir.

Taşlama, bir anlamda şeytana karşı girişilen bir savaşı sembolize eder. Hacı her bir taşı, nefsine, şehvetine ve şeytana karşı fırlatır. Kendisini çeşitli hatalara, günahlara sürükleyen bu farklı cepheleri bir bir yok etmeye çalışır. Sahip olduklarını Allah için feda etmesi yolunda, şeytan nerelerde karşısına çıkıyorsa, hangi silahları ve cepheleri kullanıyorsa oraları bertaraf etmelidir. Gurur, kibir, mal, mülk, makam, mevki, rütbe, şan, şöhret, benlik, gençlik, güzellik, evlilik, çoluk çocuk... Kulluğun ve sorumluluğun önünde engel olan her ne var ise...

Günümüzde hacı, taşlama yaparken, hem Hz. İbrahim'in rolünü üstlenmekte, hem de Hz. Peygamber'in sünnetine uymaktadır. Her ne kadar elinde biriktirdiği taşları, şeytanı temsil eden taş yığınlarına fırlatsa da, hakikatte şeytan kendisini hangi zayıf noktalarından aldatıyorsa, onları düşünerek atmalıdır. Herkes kendi ayıbını, açığını ve günahını daha iyi bileceği için, attığı her bir taşı; nefsine, şehevî arzularına, kendisini günaha sokan bitmek bilmez isteklerine atmalıdır. Orada sembolik olarak ilk gün yedi, sonraki günler kırk dokuz veya yetmiş taş atar. Bu taşların çokluğu aslında bir kinayedir; artık şeytana karşı sürekli teyakkuz hâlinde olmalı, yüzlerce defa karşısına çıksa, ona fırlatacağı binlerce taşı olmalıdır. Artık öteden beri tekrarladığı *"Taşlanmış şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım!"* şeklindeki istiâzeyi, yani "Eûzü billâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm" sözünü sadece diliyle değil, daha bilinçli bir şekilde özüyle yapmalıdır. Kimden kime sığındığını fark etmelidir. "Racîm" yani kovulmuş, taşlanmış olan şeytandan, "Rahîm" olan Allah'a sığındığını kavramalıdır. Şayet bunu kavrayamaz ve sadece sembolde takılır kalırsa, asıl anlam ve hikmetini idrak edemezse, "şeytanı taşladığı" vehmiyle bir kez daha aldanır o kadar! Çünkü şeytan orada sembolize edildiği gibi dışarıda değil, Hz. Peygamber'in benzetmesiyle *"Kanın damarlarda dolaştığı gibi insanın içinde dolaşır."* (Buhârî, "İ'tikâf", 11-12)

19. Kurban

“Onların ne etleri ne de kanları Allah’a ulaşır. Ama O’na sizin takvanız ulaşır.” (Hac, 22/37)

Kurban, müminin sırf Allah istediği için malından vazgeçebileceğini ortaya koyduğu ve malını Allah yolunda kurban edebildiğini fiilen gösterdiği önemli bir ibadettir. İhramda bir otu dahi koparmak yasak iken, Allah’a bağlılığın ve fedakârlığın bir göstergesi olarak bayramda canlı hayvanlar kurban edilmektedir.

Kurban, hac görevlerini yerine getirebilmenin şükrünü eda etmek için kesilmektedir. Nasıl Ramazan orucunu tamamlayınca Ramazan Bayramı yapılıyorsa, hac ibadetleri tamamlanınca da hac kurbanları (Hedy) kesilir ve Kurban Bayramı kutlanır. Sabır, savaş, zafer ve şükür. Arafat’ta bilgiye, Meş’ar’da bilince, Mina’da sevgiye ve Cemerât’ta zafere kavuşan hacı, şükrün ifadesi olan kurban hedyi (hediyesi) ile takvaya, takva ile de Allah’a ulaşmaktadır.

Kurban Bayramı günlerinde getirilen tekbirler, “Teşrik Tekbirleri” diye isimlendirilmiştir. “Teşrik”, Cahiliye döneminde kesilen kurban etlerinin kızgın kayalara serilmek suretiyle güneşte kurutulmasına verilen addır. Hacı, Teşrik tekbirlerini tekrarlarken, daha sonra kullanmak üzere kendisi için hangi iyi alışkanlıkları, hangi güzellikleri muhafaza etmesi gerektiğini düşünmelidir. En azından hacca gelirken nasıl takva azığıyla geliyorsa, Mina’dan da geriye yine takva azığı götürmelidir.

Allah için ve Allah’ın adıyla kesilen kurbanlar, zikir ve şükrün, tevazu ve teslimiyetin, dayanışma ve kardeşliğin göstergeleridir. Özellikle hacıların kurban etlerinden hemen hiç yemediği, etlerin tamamının İslam Kalkınma Bankası aracılığıyla yoksul İslam ülkelerine gönderildiği günümüzde, hiç tanımadığı Müslüman kardeşlerine karşı verdiği destek hacı için son derece anlamlıdır. Ülkemiz hacılarının kurbanlarının, Afrika’da adını bile bilmedikleri bir Müslüman bölgede tüketilmesi ve o bölge insanlarının gıyabî dualarını kazanmaları ne kadar güzeldir!

Hacının kurban ettiği koyun, inek ya da deve değil; hevâ ve hevesi, arzu ve şehvetidir. Rabbinin rızası için hepsini kurban etmelidir ki, bayramı yüreğinde, yakınlığı öz benliğinde hissedebilsin. Çünkü bu bayram Kurban Bayramı, kurbiyyet anıdır, Allah’a yakınlık bayramıdır. Kurban Bayramı, memleketlerinden çok uzak coğrafyalarda olsalar bile haccın anlamını yaşayanların bayramıdır. Burada bu yakınlaşmayı yaşayanlar, kazandığı güzellikleri gittikleri yerlere de taşıyacaktır. Kendi mekânlarında manevî bir kan dolaşımına sebep olacak, tertemiz, taptaze kanlar olacaklardır. Daha sonra kimi hacılara hicran yolu, kimi hacılara hicret yolu, kimilerine ise hasret yolu gözükecektir.

Allah Teâlâ, *“Kurbanlık develeri de sizin için Allah’ın sembolleri kıldık.”* (Hac, 22/36) buyurmaktadır. Allah için kesilen bu kurbanlardan akıtılan kanlar, kurban sahibinin de günahlarının döküldüğünü “*kirlerinin giderildiğini*” (Hac, 22/29) sembolize eder. Hacı, Allah için kurban keserken, bunun Hz. İbrahim’den kalma bir sünnet olduğunu, Allah yolunda en sevdiği yavrusunun kurban

edilmemesi için kendisine ikram edilen bir bedel olduğunu tefekkür eder. Allah'ın verdiği malların ve evlatların, Allah yolunda engel değil, tam tersine kendisini Allah'a yaklaştıracak birer vesile olması gerektiğini düşünür. Orada Allah için gönül rahatlığıyla herhangi bir canlıyı kurban ederken, memleketindeki çocuklarının da Allah yolunda olmaları, Allah'a yakın ve yaklaştırıcı olmaları için dua eder, hayatı boyunca da bunu gerçekleştirebilmek için gayret eder.

20. Tıraş Olma

"Allah'ım, başlarını tıraş ettirenlere merhamet et!" (Buhârî, "Hac", 127)

Önce şeytana taş atan, ardından Allah'a bir baş kurban eden hacı, daha sonra tıraş olmak suretiyle sembolik olarak kendi varlığının bir parçasını da kurban eder. Bu, bir taraftan gerektiğinde saçını değil, canını da Allah yolunda verebileceğini temsil ederken, başından dökülen her saç teli, varlığından dökülen günahları simgeler.

Hz. Peygamber (s.a.s.), *"Allah'ım, başlarını tıraş ettirenlere merhamet et!"* diye dua etmiş; sahabeden bazıları, "Saçlarını kısaltanlara da dua etseniz ey Allah'ın Resûlü?" deyince, dördüncüsünde *"Saçlarını kısaltanlara da"* diyerek onlar için de dua etmiştir. Sahabeden kimileri saçlarını tamamen kazıtmış, kimileri de saçlarını kısaltmıştır. (Buhârî, "Hac", 127)

Saçların tıraş edilmesi tevazuu; "başı açık yalın ayak" diye tabir edilen muhtaç oluşu sembolize eder. Bu konuda hanımların saçlarının uçlarından bir miktar alınması yeterlidir.

21. Ziyaret ve Veda Tavafı

"Hac ibadetlerinizi bitirince atalarınızı andığınız gibi, hatta daha güçlü bir anışla Allah'ı anın!" (Bakara, 2/200)

Kitabımızın başından beri anlatılan çeşitli fiil ve davranışlardan oluşan hac ibadetinin son noktasını "Ziyaret Tavafı" oluşturmaktadır. Nefsine, şehvetine ve şeytana karşı giriştiği sembolik savaşı kazanan muzaffer bir askerin, komutanına zaferini müjdelemesi gibi, Kâbe'ye gelen hacı da, Allah'ın huzuruna çıkarak bütün görevleri yerine getirdiğini bildirir. Arafat'ta mahşeri yaşamış ve marifete erişmiş; Mina'da malıyla, canıyla, bütün varlığıyla Allah'ın yolunda olduğunu göstermiş biri olarak, hayatının geri kalan kısmında da sürekli bu hâlde olacağını bu son ziyaretinde bütün içtenliğiyle tekrar ifade eder. Kâbe'nin huzurunda Allah'a ruhlar âleminde iken verdiği "kul olma" vaadini yerine getireceğine dair tekrar söz verir.

Kendisinden istenen görevi başarıyla yerine getirmenin sevinci, şükrü ve bunun Allah nezdinde "mebrûr ve makbul bir hac" olmasına yönelik dua ve niyazları vardır hacının dilinde ve gönlünde. Ziyaret tavafı ile hac tamamlandığı için bu tavaf âdeta bir mühür hükmündedir.

Günlerdir devam eden iman, itaat, teslimiyet, ahlak ve ibadetin her türlüsünün hem gönül hem dille; hem fiil hem bedenle ispat edilmeye çalışıldığı çok yönlü bir operasyonun sonuç raporudur Ziyaret tavafı. Hacı nihayet şeytanı yenmiş, nefsini dizginlemiş, günahlarından arınmış, imanını ve ahdini yenilemiş, kalbini her türlü olumsuz duygu ve düşüncelerden temizlemiş bir vaziyette "kabul edilmiştir" mührünü elde edebilme ümidiyle yapar Ziyaret tavafı'nı. "Hıtâmuhû misk/bitişi misk" olsun diye, yani sonuç, misk gibi güzel olsun diye... Ziyaret tavafı'nda, artık "mebrûr/kabul olunmuş bir hac" yapmış olduğu ümidi ile "bağışlandığı ve annesinden doğduğu gibi tertemiz olduğu" inancı ile son yakarışlarını yapar Kâbe'nin eteklerinde. Artık her türlü kirden arınmış, iman, marifet, bilinç, sevgi ve takva ile donanmış tertemiz bir kalp ile son tavaflarını gerçekleştirir.

Veda tavafı, hacının, ahdine sadık kalacağı niyet ve düşüncesiyle Kâbe'ye veda edişidir. Tekrar kavuşmak üzere gözyaşlarıyla ayrılıştır. Her fani insanın ömrünün bitişi gibi, Allah'ın kendisine verdiği bu mukaddes iklimdeki sayılı dakikaların da sonu geliverir bir gün.

Memleketine dönmeden evvel Kâbe ile vedalaşmak üzere yapacağı tavafa "Veda (Sader) Tavafı" denilir. Adı üzerinde vedalaşma tavafıdır bu. Her vedada hüzün vardır. Özellikle kişinin, sevdiğine veda etmesi çok zordur. Birkaç günlük "Rahmân'ın misafiri" olma onuru sona ermiş ve huzurdan ayrılmanın zamanı gelip çatmıştır. Hacının kalbi, birkaç hafta önce Kâbe'ye, huzura kavuşmanın heyecanı ile çarparken, şimdi bu mukaddes zamandan ve mekândan ayrılmanın dayanılmaz hüznü ile çarpmaya başlar. Hemen her hacı aynı şeyleri düşünür yapacağı Veda tavafında. Acaba Kâbe-i Muazzama'ya bir kez daha kavuşmak nasip olacak mıdır? Dünyada Kâbe'ye kavuşma, kabul edilme imkânı veren Allah, acaba âhirette de kendisini huzuruna kabul buyuracak mıdır? Rabbimizin cennet ve cemaline kavuşmak mümkün olacak mıdır? Acaba Kâbe ile gerçekleşen geçici ve sembolik vuslat, âhirette gerçek ve ebedî vuslata dönüşecek midir? İşte bu duygu ve düşüncelerle, "beyne'l-havfi ve'r-recâ" yani "endişe ile ümit arasında" Kâbe'ye veda eder. Günlerdir gözüyle gördüğü Beytullah'ı, bundan sonraki hayatında gönlüyle görmek, hac esnasında edindiği tecrübeyi gönül bağıyla sürdürmek üzere veda eder. Günlerdir kalbini verdiği Kâbe'yi yüreğine yükleyerek döner memleketine.

Hacda takva ile donanmış olanlar bedenen ayrılsalar da, beş vakit namazda hep Kâbe'ye yönelecekleri için aslında kalpleriyle ondan asla ayrılmayacaklardır. Önemli olan hacının, kutsal iklimde kazandıklarını kaybetmemesi ve bundan böyle verdiği söze aykırı bir hayat tarzına sürüklenmemesidir.

B. Hira'da İnziva ve VahİY

"Yaratan Rabbinin adıyla oku!" (Alak, 96/1)

Hira Mağarası'nı veya Hira Mağarası'nın bulunduğu Nur Dağı'nı ziyaret etmek, hacca ilişkin mecburî fiil ve davranışlardan değildir. Ancak hac yapan bir Müslüman, Mekke-i Mükerreme'de bulunduğu sürece Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ilk

vahyin geldiği Hira Mağarası'nın bulunduğu Nur Dağı'nı en azından uzaktan defalarca seyredecektir.

Nur Dağı, Kâbe'nin yaklaşık 5 km. kuzeydoğusundadır. Hz. Peygamber, 35 yaşından itibaren bu dağda bulunan Hira Mağarası'nda inzivaya çekilmeye, orada günlerce kalarak tefekkür etmeye başlamıştır. İlk vahiyler olan Alak Suresi'nin ilk 5 ayeti böyle bir inziva esnasında burada inmiştir.

Mutasavvıflar, onun Nur Dağı'ndaki itikâfını, Hz. Musa'nın Tur Dağı'ndaki halvetiyle kıyaslar; inziva ve itikâfın önemini vurgulamak için Hira tecrübesine işaret ederler. Hakikati arayış içerisinde olan Hz. Peygamber, Cahiliyenin hüküm sürdüğü Mekke'nin hareketli hayatından uzaklaşıp, kendisini dinleyebilmek, kâinat hakkında tefekkür edebilmek amacıyla geliyordu Hira'ya. Orada inen ilk vahiylerle hem kendisini, hem de Rabbini bulmuştu; Kur'an'la buluşmuştu. *"Oku!"* demişti Cebrail, *"Yaratan Rabbinin adıyla oku!"* (Alak, 96/1)

O günkü Mekke'ye nispeten çok daha yoğun ve yorucu bir hayatın içinde olan hacı, Hz. Peygamber'in bu inzivasına benzer bir inziva tecrübesini belki de hiç yaşamamıştır. Modern zamanların dayattığı yüksek tempolu hayatında "inziva" ve "tefekkür" kavramları belki de hiç yer almamıştır. Doğrusu ne kendini dinlemeye, ne hakikati düşünmeye, ne de Allah'ın gönderdiği Kur'an'la baş başa kalmaya yeterli zamanı olmamıştır. Namaza ayırdığı kısa zaman dilimlerinin dışında, belki de kâfi derecede zaman ayıramamıştır kendini ve Rabbini tanımaya. Yaşadığı hayat, ister istemez sürekli uzaklaştırmış ve yabancılaştırmıştır onu Hira'nın armağanı Kur'an'dan ve vahyin öğretilerinden. Birçokları için bu ve buna benzer gerçekleri düşünebilmesi için hac süreci, en değerli zaman dilimidir. Ve Hira, bu gerçekle yüzleşmenin bir anlık da olsa düşünüldüğü, hatırlandığı yerdir. Hz. Peygamber'i vahiyle buluşturan Hira, hacıyı da Allah'ın Kitabıyla buluşturmalıdır. Hz. Muhammed'in hayatını değiştiren Hira'nın Kitabı, hacının da hayatını değiştirmeli, ona da hayat vermelidir.

Hira'yı anlamak, vahyi anlamak; Kur'an'la yeniden buluşmaktır. Hira, hakikati arayan için inzivaya ve tefekküre olan ihtiyacı hatırlamaktır. Hira, aradığını bulmak, bulduğunu almak, aldığını uygulamaktır. Hira, hakikattir; Hira hayattır.

C. Sevr'de Strateji ve Hicret

"Hani o ikisi mağarada iken arkadaşına:
'Üzülme! Allah bizimle beraberdir!' diyordu." (Tevbe, 9/40)

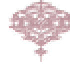
Sevr Mağarası'nı ziyaret etmek de hacca ilişkin görevlerden değildir. Sevr, Yemen yolu üzerinde Mekke'nin 5 km. güneyine düşen hayli yüksek bir dağın adıdır. Mekkelilerin, kendisine suikast düzenleyecekleri haberini alan Hz. Peygamber (s.a.s.), günün en sıcak saatlerinde herkes öğle uykusundayken Hz. Ebû Bekir'in evine gelir. Hicret etmesinin kendisine emredildiğini ona anlatır. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra doğru Sevr Dağı'nın zirvesine çıkarlar. Gerçekte Medine'ye hicret ediyor olmalarına rağmen, sırf suikastçıları şaşırtmak için strateji gereği Medine istikametine değil de, tam ters istikametteki Sevr'e

tırmanırlar.

Allah Resûlü, her zaman olduğu gibi, bu seferinde de her türlü tedbiri almıştı. Yol arkadaşı olarak Hz. Ebû Bekir'i seçmiş, ücretini ödeyerek onun devesini de satın almıştı. Yol için gerekli yiyeceği ve suyu hazırlamışlar, kılavuz tutmuşlar, arkalarında bıraktıkları izleri kapatması için bir davar sürüsü ayarlamışlar ve Mekke'den günlük haber getiren bir haberci kullanılmışlardı. Bütün bu tedbirlerden sonra Sevr Dağı'nın zirvesindeki birkaç kayanın üzerini kapattığı, üç tarafı insan girebilecek kadar açık olmasına rağmen mağarayı andıran büyükçe bir kayanın altına gizlenmişlerdi. Ancak her tarafta onları arayan müşrikler üç gün sonra mağaranın ağzına kadar gelmişlerse de, Allah bu iki hicret yolcusunu korumuştu. Kur'an bu sahneyi şöyle anlatmaktadır: *"Hani, o ikisi mağarada iken arkadaşına: 'Üzülme! Allah bizimle beraberdir' diyordu. Tam o sırada Allah ona serinkanlılık lûtfetti ve onu sizin görmediğiniz ordularla destekledi. Kâfirlerin planını da alaşağı etti…"* (Tevbe, 9/40)

Buradan anlaşılıyor ki Hz. Ebû Bekir, müşriklerin Hz. Peygamber'e bir zarar vermesinden korkmuş, Peygamberimiz ise Allah'ın kendileriyle beraber olduğunu hatırlatarak onu teskin etmişti. Gerçekten de Yüce Allah, bu kadar tedbiri aldıktan sonra kendisine tevekkül etmekten başka çareleri olmayan bu iki kulundan yardımını esirgememişti. Nihayetinde müşrikler mağaranın ağzından geri dönmüş ve ardından kutsal hicret yolculuğu Medine'ye doğru devam etmişti.

Sevr'i anlamak, Hz. Peygamber'i doğru anlamakla mümkündür. Her yönüyle *"güzel bir örnek olan"* Allah Resûlü (Ahzâb, 33/21), suikastçılardan korunmak için, gayet yerinde bir strateji uygulayarak bu konuda da örnekliğini göstermiştir. Mekke şartlarında yaşayan herhangi bir insanın yapması gerekenleri yapmıştır; alması gereken tedbirleri almış, eskilerin tabiriyle "esbaba tevessül etmiş", ondan sonra *"Allah bizimle beraberdir"* diyerek tevekkül etmiştir. "Nasıl olsa Allah beni korur" diye devesine binip doğruca Medine yoluna koyulmamış, ters yöne gidip, Sevr'de üç gün gizlenerek müşrikleri yanıltmıştır. Dikkat edilirse bu yolculukta Allah'ın yardımı tam zamanında yetişmiştir. Zaten, kendisine iman edenlere Allah'ın da yardım etmesi, O'nun değişmez bir kanunudur. Sevr'i anlamak; sünneti, hikmeti, basireti, tedbiri, tevekkülü, Allah'ın yolunda olmayı ve Allah'ın yardımını anlamakla mümkündür. Tedbir almadan tevekkül etmek nasıl doğru değilse, esbaba tevessül etmeden, gerekli tedbirlere başvurmadan ilahî yardımı beklemek de doğru değildir. Kısaca Sevr, sünneti ve stratejiyi anlamak demektir. Ve hacı, Sevr'in zirvesinde bunları yeniden anlamaya çalışmalıdır.

Haccın Yapılışı

Lebbeyk Allâhümme lebbeyk! Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk! İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk, lâ şerîke lek!"

“Hacca ilişkin görevlerinizi benden öğreniniz.”
(Nesâî, “Menasîk”, 220)

Hac, zaman olarak hicrî takvime göre “hac ayları” denilen Şevval ve Zilkade ayları ile Zilhicce ayının ilk on gününde yapılan bir ibadettir. Hac, İfrad, Temettu ve Kıran haccı olmak üzere üç şekilde yapılmaktadır.

Hac, zaman olarak hicrî takvime göre “hac ayları” denilen Şevval ve Zilkâde ayları ile Zilhicce ayının ilk on gününde yapılan bir ibadettir. Kelime anlamı itibariyle ziyaret etmek anlamına gelen “umre” ise, belirli bir zamana bağlı olmaksızın ihrama girerek Kâbe’yi tavaf etmek, Safâ ile Merve arasında sa’y yapmak ve tıraş olup ihramdan çıkmak demektir.

Hacca Şevval ve Zilkâde aylarından itibaren başlanabilirse de, ulaşım imkânlarının kolaylaştığı günümüzde genellikle Zilhicce ayının ilk on gününde hac görevi yerine getirilmektedir. Hac, İfrad, Temettu ve Kıran haccı olmak üzere üç şekilde yapılmaktadır.

“İfrad haccı” umresiz yapılan hacdır. Hac ayları içinde, hacdan önce umre yapmaksızın hac niyetiyle ihrama girilir ve yalnızca hac yapılırsa, İfrad haccı yapılmış olur. “Temettu haccı” hac ayları içinde önce umre yapıp ihramdan çıktıktan sonra yeniden hac için ihrama girerek yapılan hacdır. “Kıran haccı” ise, hac ayları içinde umre ve hacca birlikte niyet edilerek ikisini aynı ihramla yapmaktır.

Ülkemiz hacılarının çoğu Temettu haccını tercih ettikleri için bu kitapta haccın anlatımında Temettu haccı esas alınacak, sonra da Kıran haccı ve İfrad haccının farklarına kısaca işaret edilecektir.

A. Temettu Haccının Yapılışı

Hava yoluyla doğrudan Mekke’ye gidecekler, uçağa binmeden önce hava limanında ihrama girerler. Önce Medine’ye gidenlerin ise, hava limanlarında ihrama girmeleri gerekmez. Onlar sonradan Mekke’ye giderken Medine’ye yaklaşık 10 km. mesafedeki Zülhuleyfe mîkât mahallinde ihrama girerler.

1. İhram

İhrama girmeden önce genel bir vücut temizliği yapılır. Tırnaklar kesilir, gerekiyorsa koltuk ve kasık altı temizliği yapılır, saç ve sakal düzeltilir varsa güzel kokular sürülür ve mümkünse gusledilir, değilse sadece abdest alınır. Bu gusül, temizlik amacıyla yapıldığı için özel durumda olan bayanlar da gusledebilirler.

Erkekler, iç çamaşırları dahil olmak üzere normal giysilerini çıkarır, sadece “izâr” ve “ridâ” denilen iki parça ihram örtüsüne bürünürler. Bunların beyaz renkli ve yeni olması uygundur. Başlarını açık tutarlar, çoraplarını ve ayakkabılarını çıkarır, ayaklarına terlik ve benzeri şeyler giyerler. Bayanlar ise, normal kıyafetlerini değiştirmezler. Çorap, ayakkabı ve eldiven giyebilirler. Yüzlerini açık bırakarak başlarını örterler.

Şayet, mekruh bir vakit değilse, iki rekât “ihram namazı” kılınır. Namazın ilk rekâtında Fâtiha’dan sonra “Kâfirûn”, ikinci rekâtında “İhlâs” surelerinin okunması güzel olur. Namazdan sonra niyet edilmesiyle ve telbiyenin söylenmesiyle ihrama girilmiş olur.

a- Niyet

“Niyet”, kişinin, yapacağı hacca zihnen karar vermesidir. Temettu haccı

yapacak kişi ilk önce umreye niyet eder. Niyetin *“Allah’ım! Senin rızan için umre yapmak istiyorum. Bunu kolaylaştır ve kabul eyle.”* şeklinde dil ile söylenmesi de güzel olur. Niyet edildikten sonra telbiye söylenir.

b- Telbiye

Lebbeyk Allâhümme lebbeyk! Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk! İnne’l-hamde ve’n-ni’mete leke ve’l-mülk, lâ şerîke lek!”

“Buyur Allah’ım buyur! Emrindeyim buyur! Senin asla ortağın yoktur. Emrindeyim buyur! Şüphesiz hamd sana mahsustur. Nimet de senin, mülk de senindir. Senin asla ortağın yoktur.” anlamına gelen telbiye, daha önce de belirttiğimiz üzere, bütün benliği ile yüce davete icabet edip hacca geldiğini ikrar etmektir.

Bu arada belirtmeliyiz ki, özel hâllerinde bulunan kadınlar, Mekke’ye varış durumlarına göre şayet âdetleri bitmeden Arafat’a çıkmak zorunda kalacaklarsa İfrad haccına niyet etmelidirler.

c- İhram Yasakları

İhrama girildiği andan itibaren ihramdan çıkıncaya kadar “ihram yasakları” olarak ifade edilen bir dizi fiil ve davranıştan uzak durulması gerekmektedir: Başkalarına zarar vermek, kavga etmek, sövmek, kötü söz ve davranışlarda bulunmak, Harem denilen bölgenin (Mekke ve çevresinin) bitkilerini kesmek, koparmak; erkeklerin ihram örtülerinin dışında elbise giymeleri, başlarını ve yüzlerini örtmeleri, eldiven, çorap, ayakkabı giymeleri; tırnak kesmek, saç sakal tıraşı olmak, vücudun herhangi bir yerindeki kılları koparmak veya kesmek; saç sakal ve bıyıkları yağlamak, boyamak, oje ve ruj kullanmak, vücuda veya ihram örtüsüne koku sürmek ve parfüm kullanmak; eşiyle ilişkiye girmek veya buna yol açacak davranışlarda bulunmak, şehevî duyguları tahrik edici şeyler konuşmak... Bütün bunlar ihramlı için yasaktır.

Bu yasaklara uymayanların, yasağın durumuna göre birtakım cezalar ödemeleri gerekir. Bu cezalar, en hafifinden en ağırına doğru bir miktar sadaka vermekten, yapılacak haccın iptal olmasına kadar uzanır ki, ihtiyaç durumunda bu hususlar, ilgili kitaplardan veya din görevlilerinden öğrenilmelidir.

d- İhramlı İken Yasak Olmayan Bazı Fiil ve Davranışlar

İhramlının yıkanması, kokusuz sabun kullanması, diş fırçalaması, diş çektirmesi, kırılan tırnağı ve zarar veren bir kılı koparması, kan aldırması, iğne yaptırması, yara üzerine sargı sardırması, kol saati, yüzük ve bilezik takması, kemer kullanması, omuza çanta asması, yüzü ve başı örtmeden üzerine battaniye, pike ve benzeri şeyler alması, palto ve benzeri giysileri giymeksizin omzuna alması yasak değildir.

2. Kutsal İklime Giriş

İhrama giren hacı adayları telbiye, tekbir, tehlil ve salâvât-ı şerîfe söyleyerek ve samimiyetle dua ederek yola devam ederler. Mekke’ye vardıklarında kutsal iklime ulaştıklarından dolayı Yüce Allah’a şükrederler.

Mekke'de otele yerleştikten sonra kafilenin programı doğrultusunda telbiye ve tekbir getirerek Harem-i Şerif'e giderler. Tavafa başlamadan evvel telbiyeyi kesip, tekbir, tehlil ve duaya devam ederler. Daha sonra Umre Tavafı'nı yaparlar.

3. Tavaf

Tavaf, Hacer-i Esved köşesi hizasından başlayarak usulüne göre Kâbe'nin etrafında ibadet kastıyla yapılan yedi dönüşten (şavt) oluşmaktadır.

Tavafa başlamadan önce erkekler, vücudun üst kısmına örtülen peştamalın bir ucunu sağ koltuk altından geçirerek sol omuza atıp, sağ kolu omuzla birlikte açıkta bırakırlar ki, buna ıztıba denir. Bu, sadece peşinden sa'y yapılacak tavaflarda söz konusudur. Tavaf bitince omuz kapatılır.

Temettu haccına niyet eden bir kişi ilk önce Umre Tavafı yapar. Bunun için Hacer-i Esved hizasına gelmeden: *"Allah'ım! Senin rızan için Umre Tavafı yapmak istiyorum. Bunu kolaylaştır ve kabul eyle."* diye niyet eder.

Kâbe kişinin sol tarafında kalacak şekilde Hacer-i Esved hizasına doğru gidilir; bu esnada tekbir, tehlil getirilir ve dua edilir. Hacer-i Esved hizasına varılınca eller, içleri Kâbe'ye doğru olacak şekilde namaza durur gibi omuz veya kulak hizasına kadar kaldırılıp "Bismillâhi Allahu Ekber" denildikten sonra Hacer-i Esved istilam edilir yani selamlanır. Aslında istilam, elleri Hacer-i Esved'in üzerine koyup onu öpmek demek ise de, hac mevsiminde bu mümkün olmamaktadır. Bu sebeple Hacer-i Esved'e uzaktan elle işaret edilir. İstilam sırasında durup beklenmemelidir. Çünkü tavafın akışı içinde Hacer-i Esved'i istilam için bekleyenler izdihama neden olmakta, dolayısıyla insanları beklettikleri için üzerlerine kul hakkı geçmektedir. Hacer-i Esved'i istilam etmek sünnet, başkalarına eziyet etmek ise, haramdır. Sünneti yerine getireceğim diye insanlara sıkıntı vermekten ve böylece haram işlemekten sakınılmalıdır.

Tavafa başlarken ve her şavtın başında çeşitli dualar okunur. Bu dualar okunmasa da tavaf geçerlidir. Ancak tavafın Kur'an tilâveti, dua ve zikirle yapılması daha güzel olur. Tavafın, "Hatim"in yani Kâbe'nin kuzey tarafındaki yarım daire şeklindeki duvarın dışından yapılması gerekir. İlk üç şavtta erkekler kısa adımlarla koşar gibi çalımlı yürür ki, buna remel denilmektedir. Remel, sadece arkasından sa'y yapılacak tavaflarda yapılır.

Tavaf esnasında dua edilir, tekbir ve tehlil getirilebilir. Tövbe ve istiğfarda bulunulur. Yüce Allah zikredilir, Kur'an okunur. Özellikle de Kur'an'da yer alan dua ayetlerinin okunması güzel olur.

Tavaf esnasında bağırarak dua etmek uygun değildir. Bu durum, orada huşû içinde tavaf yapan diğer insanları rahatsız edebilir. Önemli olan duanın içtenlikle yapılmasıdır. Zira Hz. Peygamber'in de buyurduğu üzere, kul olarak bizler sağır ya da uzaktaki bir kimseye değil, yanı başımızdaki ve her şeyi işiten Rabbimize dua etmekteyiz. (Ebû Dâvûd, "Tefrîu ebvâbi'l-vitr", 26)

Yemen köşesine gelindiğinde, bu köşenin de selamlanması güzel olur. Yemen köşesi ile Hacer-i Esved köşesi arasında *"Rabbimiz! Bize dünyada iyilik ver. Âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru. İyilerle birlikte bizi de cennete koy. Ey mutlak güç sahibi! Ey günahları çok bağışlayan! Ey âlemlerin Rabbi!"* duası okunur.

Böylece Hacer-i Esved köşesinden başlayan 360 derecelik ilk dönüş, tekrar

Hacer-i Esved köşesi hizasına varılınca tamam-lanmış olur. Beklemeden tekrar Hacer-i Esved selamlanarak ikinci şavta devam edilir. Diğer şavtlar da aynı şekilde yapılır ve yedinci şavtın sonunda Hacer-i Esved tekrar istilam edilerek tavaf bitirilir. Sonra -izdihama neden olmamak kaydıyla- Makam-ı İbrahim'in arka taraflarında iki rekât tavaf namazı kılınır. Ancak Makam'ın müsait olmaması durumunda tavaf namazı uygun olan bir yerde de kılınabilir. Kerahet vakti değilse, tavaf namazının tavafın hemen peşinden kılınması uygundur.

Tavaf, kesintisiz olarak yapılır. Tavaf sırasında farz namaz için kamet getirilmesi, abdestin bozulması, ya da tavafı kesmeyi gerektiren başka bir mazeretin ortaya çıkması gibi durumların dışında tavafa ara verilmemelidir. Tavaf namazından sonra dua edilir ve zemzem içilir.

4. Sa'y

Sa'y yapacak kişi, Hacer-i Esved'i istilam ederek Safâ tepesine yönelir.

"Allah'ım! Senin rızan için umre sa'yini yapmak istiyorum. Bunu kolaylaştır ve kabul eyle." diye niyet ederek Kâbe'ye döner; tekbir, tehlil, salavat okur ve içtenlikle dua eder. Sonra Merve tepesine doğru yürüyerek sa'yin ilk şavtına yine tekbir, tehlil ve dualarla başlar.

Yeşil ışıklı direklerin arasında, erkekler koşar adımlarla yürür ki, buna hervele denilmektedir. Yeşil direkler arasında her gidiş ve gelişte: "*Rabbim! Günahlarımızı bağışla. Bize merhamet et. Bize ikram et. Bizim bildiğimiz ve bilmediğimiz bütün kusurlarımızı biliyorsun, bunları affet. Çünkü sen, mutlak güç, kerem ve ihsan sahibisin."* diye dua eder.

Hacı, Merve'ye varınca bir şavtı tamamlamış olur. Burada da yine Kâbe'ye yönelerek tekbir, tehlil ve salavat-ı şerife getirir, dua eder. Sonra Merve'den Safâ'ya doğru yürür. Safâ'ya varınca ikinci şavt tamamlanmış olur. Diğer şavtlar da aynı şekilde yapılır. Yedinci şavt tamamlandıktan sonra Merve'de Kâbe'ye karşı dönerek dua edilir.

5. Tıraş Olup İhramdan Çıkma

Saçlar tıraş edilmek suretiyle ihramdan çıkılır. Erkekler saçlarını ya tamamen tıraş eder ya da kısaltırlar. Kadınlar ise saçlarının ucundan parmak ucu uzunluğundan daha az olmayacak miktarda keserler. Tıraş olduktan sonra umre ihramından çıkılmış olur.

İhramdan çıkma aşamasına gelmedikçe ihramlılar, kendilerini de bir başkasını da tıraş edemezler. Bu aşamaya gelmiş ihramlı kimseler ise, birbirlerini tıraş edebilirler.

Bundan sonra Temettu haccı yapanlara, hac için tekrar ihrama girinceye kadar ihram yasakları kalkar. Kıran ve İfrad haccına niyet edenler ise, ihramlı kalmaya devam ederler.

Temettu haccına niyet etmiş olanlar böylece umrelerini bitirip ihramdan çıktıktan sonra, hac için ihrama girinceye kadar Mekke'de ihramsız olarak kalırlar.

Hacılar aşırı izdihamın olmadığı günlerde beş vakit namazlarını Harem-i Şerîf'te kılmaya ve fırsat buldukça bol bol nafile tavaf yapmaya özen gösterirler.

Harem-i Şerîf'te Kur'an okumaya gayret ederler. Uzaktan gelenler nafile namaz yerine, nafile tavaf yaparlar. Zamanlarını iyi değerlendirirler, Mescid-i Haram'da gereksiz sohbetlere dalmazlar.

6. Hac İçin İhrama Giriş ve Arafat'a Çıkış

Temettu haccı yapanlar uygulamada, genellikle Terviye günü denilen Zilhicce'nin sekizinci günü hac için ihrama girerler. Dolayısıyla o gün geldiğinde evlerde ihram için ön hazırlıklar yapılır. Kerahet vakti değilse, iki rekât ihram namazı kılınır. Sonra *"Allah'ım! Senin rızan için hac yapmak istiyorum. Bunu kolaylaştır ve kabul eyle"* diye niyet edilir. Arkasından telbiye getirilerek hac için ihrama girilir. Böylece tekrar ihram yasakları başlamış olur.

Hac için ihrama girildikten sonra, nafile bir tavafın ardından haccın sa'yi yapılabilir. Sonunda sa'y yapılacağı için bu nafile tavafta ıztıba ve remel yapılır yani sağ omuz açık bir şekilde çalımlı yürünür. Haccın sa'yini bu şekilde önceden yapanlar, artık Ziyaret tavafından sonra sa'y yapmazlar. Fakat sünnete uygun olan, haccın sa'yinin Ziyaret tavafından sonra ve ihramsız olarak yapılmasıdır.

Bu şekilde ihrama girildikten ve arzu edildiği takdirde haccın sa'yi yapıldıktan sonra kafile ile birlikte Arafat'a hareket edilir.

Sünnete uygun olan Zilhicce'nin sekizinci günü yani Terviye günü sabah namazını Mekke-i Mükerreme'de kıldıktan sonra Mina'ya hareket etmek ve Arife gecesini Mina'da geçirmektir. Bu takdirde Arafat'a çıkmadan önce Mina'da beş vakit namaz kılınmış olur. Buna göre Arife günü sabah namazını Mina'da kıldıktan sonra Arafat'a hareket edilir. Fakat günümüzde izdiham sebebiyle bazı organizasyonlarda Terviye günü doğrudan Arafat'a çıkılmakta ve Arife gecesi Arafat'ta geçirilmektedir. İzdiham sebebiyle bu şekilde doğrudan Arafat'a çıkılmasında bir sakınca yoktur.

Arafat'a intikal esnasında telbiye, tekbir, tehlil, salavat getirilir ve bol bol dua edilir. Bu mübarek günlerin bereketinden olabildiğince yararlanılmaya çalışılır. Arafat'a ulaşılınca çadırlara yerleşilir. Hacı adayı bir süre istirahat ettikten sonra bütün varlığı ile Allah'a yönelip gönülden dua eder; telbiye, tekbir ve tehlil getirir. Kur'an okur, namaz kılar, günahlarına tövbe ederek gözyaşı döker, zikir ve tesbihle meşgul olur. Zeval, yani öğle vaktine kadar böylece ibadet etmeye devam eder.

7. Arafat

Arafat, her türlü ayrımcılığın yasaklandığı; can, mal, akıl, nesil, ırz, namus ve şeref güvenliği, inanç özgürlüğü, kadın hakları gibi temel insan haklarının ve evrensel ilkelerin bütün insanlığa armağan edildiği eşitlik günüdür.

Öğle vaktine kadar çadırlarda ibadetle meşgul olarak bu mübarek mekânın ve zamanın feyzinden ve bereketinden azami derecede istifade etmeye çalışan hacı adayı, öğleye doğru namaz için hazırlık yapar.

Öğle ezanı okunduktan sonra sünnet gereği, öğle ve ikindi namazları birleştirilerek (Cem-i takdîm ile) şöyle kılınır:

Önce öğlenin ilk sünneti kılınır. Sonra kamet getirilerek öğlenin farzı eda edilir. Selam verildikten sonra Teşrik Tekbiri getirilir. Arkasından tekrar kamet

getirilerek ikindinin farzı kılınır. Selamdan sonra Teşrik Tekbiri getirilir. Böylece öğle ve ikindi namazı bir ezan ve iki kametle eda edilmiş olur. Öğle ve ikindi namazları birleştirilerek kılındığında, bu iki farz namaz arasında başka namaz kılınmaz. Bu sebeple öğlenin son sünnetiyle ikindinin sünneti terk edilir.

Namazdan sonra haccın en önemli rüknü olan Arafat vakfesi yapılır. Arafat vakfesi, bu süre içinde Arafat sınırları dahilinde ihramlı olarak bulunmakla gerçekleşir. Arafat vakfesi'nin zamanı, Zilhicce'nin dokuzuncu günü, yani Arife günü öğleyin güneşin tepe noktasına gelip Batı'ya meyletmeye başladığı andan (Zeval vaktinden), bayramın birinci günü "fecr-i sadık" dediğimiz tan yerinin ağarmaya başladığı ana kadarki süredir. Bu süre içinde bir an orada bulunan kimse vakfe farzını yerine getirmiş olur.

Uygulamada genellikle öğle ve ikindi namazları birleştirilerek kılındıktan sonra vakfe için ayağa kalkılarak kıbleye dönülür ve birlikte dua edilir. Arafat duasının ayakta yapılması müstehabdır. Vakfe esnasında telbiye, tekbir, tehlil, tesbih ve salavat getirilir. Tövbe, istiğfar ve dua edilir. Esas olan herkesin içinden geldiği gibi dua etmesidir. Ancak uygulamada genellikle Arafat duası okunur ve cemaat olarak herkes bu duaya katılır. Bir süre bu şekilde vakfe yapılıp bol bol dua edildikten sonra hacılar Arafat'tan ininceye kadar kalan süreyi yine ibadet, dua ve zikirle değerlendirmeye çalışırlar.

Güneşin batmasıyla birlikte Arafat'tan Müzdelife'ye doğru hareket başlar. Yolda yine Rabbimizin rızasını kazanma amacıyla dua ve tesbihata devam edilir. Akşam namazı Müzdelife'de, yatsı vaktinde, yatsı namazıyla birleştirilerek (Cem-i tehîr ile) kılınır.

8. Müzdelife

Yatsı vakti girip ezan okunduktan sonra kamet getirilerek ilk önce akşam namazı kılınır. Selam verildikten sonra Teşrik tekbiri getirilir. Sonra ezan okunmadan ve kamet getirilmeden yatsının farzı kılınır. Selamdan sonra yine Teşrik tekbiri getirilir. Böylece iki vaktin farzı bir ezan ve bir kametle eda edilmiş olur. Bundan sonra yatsının son sünneti kılınabilir. Ardından vitir namazı kılınır.

Daha sonra vakfe yapılacak zamana kadar ihtiyaç varsa istirahat edilir veya istiğfar veya ibadetle meşgul olunur. Bu arada şeytana atılacak taşlar toplanır, temiz değilse yıkanır. Taşlar nohuttan büyük, fındıktan küçük olmalıdır. Taşların burada toplanması şart değildir. Başka yerlerden de temin edilebilir.

Müzdelife vakfesi, bayram gecesi, gece yarısından itibaren güneşin doğuşuna kadarki süre içerisinde yapılabilir. Bu süre içinde kısa bir an bile burada bulunan kimse vakfe görevini yerine getirmiş sayılır. Ancak sünnete uygun olan, Müzdelife vakfesinin şafak söktükten ve sabah namazı kılındıktan sonra yapılmasıdır. Şu kadar var ki, izdiham olduğu durumlarda gece yarısından sonra vakfe yapıp ayrılmak da mümkündür.

Arafat vakfesinde olduğu gibi, Müzdelife vakfesinde de gönülden yakarışlar, tövbe ve istiğfarlar, telbiye, tekbir, tehlil, tesbih ve salavatlar dile getirilir.

Müzdelife vakfesinden sonra Mina'ya hareket edilir. Yol boyunca telbiye, tekbir ve duaya devam edilerek Mina'da kalınacak çadırlara gelinir. İsteyenler burada bir müddet istirahat edip ihtiyaç giderir. Daha sonra kafilenin uygun gördüğü bir

zamanda halk arasında “Büyük Şeytan” olarak adlandırılan Akabe Cemresi’ne taş atmak üzere taşlama yani Cemerât mahalline gidilir.

9. Cemerât’a Taş Atma (Şeytan Taşlama)

Kurban Bayramı’nın ilk dört gününde, Mina’da bulunan ve halk tarafından “Büyük Şeytan” olarak tabir edilen Akabe Cemresi’ne, “Orta Şeytan” olarak tabir edilen Orta Cemre’ye ve “Küçük Şeytan” olarak tabir edilen Küçük Cemre’ye usulüne uygun olarak taşlar atılmalıdır.

Bayramın birinci gününde Büyük Cemre’ye 7 adet; ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerinde ise her üç cemreye 7’şer adet (3x7=21 21x3=63 63+7=70) taş atılır. Taşlama küçükten büyüğe doğru yapılır. Mina’da kalınmadığı takdirde dördüncü gün taş atılması şart değildir. Uygulamada bayramın dördüncü günü genellikle Mina’da kalınmamakta ve taş atılmamaktadır. (3x7=21 21x2=42 42+7=49)

Taşlama şöyle yapılır: Taşların atıldığı kümeye yaklaşılarak, atılacak taş sağ elin baş ve şahadet parmaklarının uçlarıyla tutulur. *“Bismillâh, Allahu ekber rağmen li’ş-şeytâni ve hizbih” (Allah’ın adıyla. Şeytan ve taraftarlarına rağmen, Allah büyüktür!)* diyerek atılır. Taşların her biri kümelerin üzerine veya kümeleri kuşatan havuzlara düşecek şekilde ve ayrı ayrı atılır.

Bayramın birinci günü, Büyük Cemre’ye tarif edildiği şekilde 7 adet taş atılır. Taşlamaya başlamadan önce telbiyeye son verilir. Taşlama, bayramın ikinci günü tanyeri ağarıncaya kadar devam eder.

Bayramın ikinci günü, küçüğünden başlanarak her üç cemreye 7’şerden toplam 21 adet taş atılır. İkinci günkü taşlama, zeval vaktinde yani öğleyin güneşin tepe noktasına gelip batıya yönelmesiyle birlikte başlar, gece tanyeri ağarıncaya kadar devam eder.

Bayramın üçüncü günü de ikinci günde olduğu gibi Küçük Cemre’den başlamak üzere her üç cemreye 7’şerden toplam 21 adet taş atılır. Üçüncü gün de taşlamanın zamanı zeval vaktinde yani öğleyin güneşin tepe noktasına gelip batıya yönelmesiyle birlikte başlar, gece tanyeri ağarıncaya kadar devam eder.

Bayramın dördüncü günü tanyeri ağarana kadar Mina’dan ayrılmamış olanlar, tanyerinin ağarmasından itibaren güneş batıncaya kadar her üç cemreye 7’şerden toplam 21 adet taş daha atarlar. Tanyeri ağarmadan Mina’dan ayrılanların bu günün taşlarını atmaları gerekmez. Uygulama da böyledir.

Taşlamalarda, çok kalabalık olan gündüz saatleri yerine, tenha olan gece saatleri ya da akşam saatleri tercih edilmelidir.

Küçük ve Orta Cemrelere taş atıldıktan sonra mümkünse bir kenara çekilip dua edilir. Büyük Cemre’ye taş atıldıktan sonra beklenmez, orası hemen terk edilir.

Hacda Cemerât’a taş atmanın mazeret sebebiyle terk edilmesinden dolayı bir şey gerekmez. Hastalık, yaşlılık ve sakatlık gibi mazeretlerle taşları bizzat kendisi atamayacak durumda olanlar, vekâlet vererek taşları bir başkasına attırabilirler. Ayrıca vaktinde atılamayan taşların, bayramın dördüncü günü güneş batıncaya kadar atılması mümkündür.

Herhangi bir sıkıntı yaşamamak için şeytan taşlama, mutlaka Diyanet İşleri Başkanlığı’nın önerdiği vakitlerde yapılmalıdır. İzdiham sonucunda yaşanan

üzüntü, acı, yaralanma ve hatta ölüm olaylarının hac ibadetinin ruhuyla bağdaşması mümkün değildir. İbadetini yerine getirip sevap kazanmayı uman bazı Müslümanların, birtakım insanların ölümüne sebebiyet vermesinin dinen tasvip edilmeyecek bir durum olduğu açıktır. Bunun temel nedeni eğitimsizlik yani bilgi eksikliği ve tedbirsizliktir. Bu tür üzücü olaylara sebep olmamak için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın uyarılarının mutlaka dikkate alınması son derece önemlidir.

10. Hac Kurbanı (Şükür Hedyi)

Temettu ve Kıran haccı yapanların kesmeleri vacip olan kurbana "Şükür Kurbanı" (Şükür Hedyi) denmektedir. İfrad haccı yapanlar bu kurbanı kesmekle yükümlü değildirler. Her ne kadar sünnete uygun olan, hac kurbanının Akabe Cemresi'ne taş attıktan sonra kesilmesi ise de, bunun duruma göre ve ihtiyaca binaen taş atmadan önce kesilmesi de mümkündür.

Hac kurbanı, Harem Bölgesi sınırları içerisinde, bayramın birinci günü tanyerinin ağarmaya başlamasından itibaren kesilir. Bir kimse hac kurbanını bizzat kendisi kesebileceği gibi, vekâlet vererek bir başkasına da kestirebilir. Nitekim İslam Kalkınma Bankası, bedelini ödeyenlerin kurbanlarını, onlara vekâleten kestirmektedir. Hac kurbanının etinden, sahibi dahil herkes yiyebilir.

Hacılar, Kurban Bayramı'nda şartlarını taşıyan her Müslüman'ın kesmekte olduğu kurbanı (udhiyye) kesmek zorunda değillerse de sevap kazanmak için nafile olarak kesebilirler. Bu takdirde vekâlet vererek memleketlerinde kestirmeleri daha uygun olur.

11. Tıraş Olup İhramdan Çıkma

Saçları kökünden tıraş etmek veya kısaltmak suretiyle ihramdan çıkılır. Bunun için zamanı gelince erkekler saçlarını kazıtarak tıraş eder veya kısaltırlar; kadınlar ise saçlarının ucundan bir miktar keserler. Böylece hac ihramından çıkışın birinci aşaması (ilk tehallül) gerçekleşmiş olur ve eş ile ilişki dışında kalan geçici ihram yasakları kalkar.

Sünnete uygun olan şekliyle hacda tıraş olup ihramdan çıkma zamanı, bayramın birinci günü Akabe Cemresi'ne taş atılıp kurban kesildikten sonradır. Kısacası bayramın birinci günü, önce Akabe Cemresi'ne taş atılır, sonra kurban kesilir, daha sonra da tıraş olup ihramdan çıkılır (taş, baş, tıraş).

Ancak özellikle günümüz şartlarında milyonlarca insanın kısa bir sürede Akabe Cemresi'ne taş atamayacakları ve yüz binlerce kurbanın bir anda kesilemeyeceği ortadadır. Dolayısıyla taş atmadan ve kurban kesmeden ihramdan çıkılmasında bir sakınca yoktur.

12. Ziyaret Tavafı

Haccın ikinci rüknü olan "İfada Tavafı" ya da "Ziyaret Tavafı" tıraş olup ihramdan çıktıktan sonra yapılır. Ziyaret tavafı'nın vakti, bayramın ilk günü gece yarısından itibaren başlar. Uygulamada Ziyaret tavafı, genellikle tıraş olup ihramdan çıktıktan sonra yapılmaktadır. Fakat bu tavafı tıraş olmadan ve ihramdan çıkmadan da yapmak mümkündür. Ziyaret tavafı'nın bayramın ilk üç

gününde yapılması sünnete uygun ise de, daha sonraki günlerde de yapılabilir. Özellikle günümüz şartlarında haccın çok kalabalık olması sebebiyle Ziyaret tavafı'nın daha sonraki günlerde yapılmasında bir sakınca yoktur.

Ziyaret tavafı'nın tamamlanmasıyla hac ihramından çıkışın ikinci aşaması da gerçekleşmiş ve böylece eşle ilişki yasağı da ortadan kalkmış olur.

Özel hâllerinde bulunan kadınlar, Ziyaret tavafını bu hâlleri sona erinceye kadar ertelerler. Hac organizasyonlarında bu durumdaki hanımların, özel günlerinden sonra tavaflarını yapabilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılmaktadır.

Arafat'a çıkmadan önce haccın sa'yini yapmamış olanlar, Ziyaret tavafından sonra haccın sa'yini yapacaklarından tavaf esnasında ıztıba ve remel yaparlar. Daha önce haccın sa'yini yapanlar ise, tavafta ıztıba ve remel yapmazlar.

Haccın aslî vaciplerinden olan sa'yin yerine getirilmesinin ardından hacı artık Mekke'de kaldığı süre içinde beş vakit namazı Harem-i Şerîf'te kılmaya özen göstermelidir. Kalan günlerini olabildiğince verimli bir şekilde değerlendirmeye çalışmalı, bol bol nafile tavaf yapmalıdır. Özellikle İfrad haccı yapanlar, hacdan önce umre yapmadıkları için, bayramın dördüncü gününden itibaren umre yapabilirler.

13. Veda Tavafı

Hacca mîkât sınırları dışından gelmiş olanlar (Âfâkiler) Mekke'den ayrılmadan önce "Veda Tavafı" yaparlar. Hacıların hacla ilgili olarak yapacakları bu son göreve "Sader Tavafı" da denir.

Veda Tavafı, *"Allah'ım! Senin rızan için Veda tavafı yapmak istiyorum. Bunu kolaylaştır ve kabul eyle"* diye niyet edilerek yapılır. Tavafın arkasından tavaf namazı da kılındıktan sonra gönülden dua edilir, Allah'tan af ve mağfiret dilenir. Nihayet ayrılığın üzüntüsü içinde gözyaşlarıyla Kâbe'ye ve Mescid-i Haram'a veda edilir.

Özel hâlleri sona ermeden Mekke'den ayrılmak zorunda kalan hanımlar, Veda tavafı yapmazlar.

Ziyaret tavafı'ndan sonra herhangi bir nafile tavaf yapılıp Veda tavafı yapılmadan Mekke'den ayrılma durumunda kalınmışsa yapılan bu nafile tavaf, Veda tavafı sayılır.

B. İfrad Haccının Yapılışı

İfrad haccı, umresiz yapılan hacdır. İfrad haccı yapacak olan kişi, ihrama girerken *"Allah'ım! Senin rızan için hac yapmak istiyorum. Bunu kolaylaştır ve kabul eyle"* diyerek yalnız hacca niyet eder ve telbiye getirir. Böylece yalnız hac için ihrama girer ve hacdan önce umre yapamaz. Bu şekilde artık bayramın birinci günü tıraş oluncaya kadar hac ihramıyla kalır ve ihramdan çıkmaz. Mekke-i Mükerreme'de bulunduğu günlerini olabildiğince güzel bir şekilde değerlendirmeye özen gösterir, bol bol tavaf yapar.

İfrad haccına niyet eden kişinin Mekke'ye varınca yapacağı ilk tavaf, Kudûm tavafı'dır. Bunun için *"Allah'ım! Senin rızan için Kudûm tavafı yapmak istiyorum.*

Bunu kolaylaştır ve kabul eyle” diye niyet ederek tavafa başlar. Haccın sa'yini Kudûm tavafı'nın ardından yapabilir. Bu takdirde Kudûm tavafı'nı yaparken ıztıba ve remel yapar. Haccın sa'yini Kudûm tavafı'nın ardından yapmış olanların, artık Ziyaret tavafı'ndan sonra sa'y yapmalarına gerek yoktur.

İfrad haccı yapanların hac kurbanı (şükür hedyi) kesmeleri gerekmez. Ancak arzu ederlerse nafile olarak bu kurbanı kesebilirler.

C. Kıran Haccının Yapılışı

Kıran haccı, aynı yılın hac aylarında umre ve hacca birlikte niyet ederek ikisini aynı ihramla yapmaktır. Kıran haccı yapacak olan kimse, ihrama girerken *“Allah'ım! Senin rızan için umre ve hac yapmak istiyorum. Bunları kolaylaştır ve kabul eyle”* diyerek niyet eder ve telbiye getirir. İhrama girdikten sonra bayramın birinci günü tıraş oluncaya kadar ihramdan çıkamaz. Kıran haccı yapan kimsenin Mekke'ye varınca yapacağı ilk tavaf Umre tavafı'dır. Bunun için, *“Allah'ım! Senin rızan için Umre tavafı yapmak istiyorum. Bunu kolaylaştır ve kabul eyle.”* diye niyet ederek Umre tavafı'nı yapar. Bu tavaftan sonra umrenin sa'yi yapılacağından, tavafta ıztıba ve remel yapılır. Tavaftan sonra umrenin sa'yi yapılır. Sa'ydan sonra tıraş olunmaz ve bayramın birinci günü tıraş oluncaya kadar ihramda kalmaya devam edilir. Kıran haccına niyet eden kimsenin, umresini tamamladıktan sonra Kudûm tavafı yapması sünnettir. Kudûm tavafı'ndan sonra istenirse haccın sa'yi yapılabilir. Bu takdirde artık Ziyaret tavafı'ndan sonra sa'y yapmaz. Sa'yi, Kudûm tavafı'ndan sonra yapacaksa, tavafta ıztıba ve remel yapar. Bundan sonra Arafat'a çıkıncaya kadar nafile tavaf ve ibadetle meşgul olur. Beş vakit namazını Harem-i Şerîf'te kılmaya özen gösterir.

Kıran haccı yapanlar da, hac kurbanı (şükür hedyi) keserler.

D. Hacda Kadınlarla İlgili Bazı Özel Durumlar

Hac ve umrenin yerine getirilişi esnasında kadınlarla erkekler arasında birtakım uygulama farklılıkları meydana gelmektedir. Bu farkları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Kadınlar için erkeklerde olduğu gibi özel bir ihram kıyafeti söz konusu değildir. Kadınlar hac esnasında da elbise, başörtüsü, çorap, ayakkabı gibi her zaman giydikleri kıyafetlerini giyerler. Yalnızca yüzlerini örtmezler.
2. Kadınlar telbiye, tekbir, tehlil, salavat okurken ve dua ederken erkeklerin yaptığı gibi seslerini yükseltmezler.
3. Kadınlar remel ve hervele yapmazlar.
4. Kadınlar, izdiham olan yerlerde mümkün olduğu kadar kalabalığın arasına girmemeye özen gösterirler. Özellikle namaz kılarken, erkek safları arasında kalmayıp kadınlara ait yerlerde namaz kılarlar.
5. Âdetliyken ihrama giren veya ihrama girdikten sonra âdet görmeye başlayan hanımlar, tavaf dışında, haccın bütün uygulamalarını yerine getirebilirler. Tavafı ise, özel günleri geçtikten sonra yaparlar.
6. Âdetliyken ihrama giren ve ihrama girdikten sonra âdetleri bitmeden Arafat'a çıkmak durumunda kalan hanımlar, ihrama girerken İfrad haccına niyet

etmelidirler.

Medine'yi Yaşamak

Hacı gönlü ve zihni ile Asr-ı Saadet'e hicret etmektedir. Birkaç günlüğüne de olsa, Medine'ye, Allah Resûlü'ne ve Ensâr'a misafir olmaktadır. Dolayısıyla İslam'ın doğduğu ve yaşandığı iklimde, İslam tarihini, Hz. Peygamber'in hayatını ve sahabeyi yeniden okuma, yerinde anlama ve tanıma imkânı vereceği için Medine ziyaretinin önemi büyüktür.

“Andolsun, Allah’ın Resûlü’nde sizin için;
Allah’a ve âhiret gününe kavuşmayı uman,
Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.”
(Ahzâb, 33/21)

Medine'yi yaşamak bir özlemdir. Medine'ye duyulan özlemin altında yatan, Sevgili Peygamberimize duyulan özlemdir. Onun getirdiği değerlere duyulan hasrettir.

Yesrib... Merkezinde uzun yıllar birbirleriyle kavgalı olan Evs ve Hazrec kabilelerinin, etrafında ise birçok Yahudi kabilesinin yaşadığı eski bir şehir… Başta hurmacılık olmak üzere, ziraatın hâkim olduğu; bitki örtüsü, iklimi, havası ve suyuyla bambaşka bir mekân…

Evs ve Hazrec'e mensup bahtiyar insanların 1. ve 2. Akabe Biatlarında Hz. Peygamber'le buluşup ona bağlılık yemini etmeleri sonucu İslam'la tanışan, daha sonra Mekkeli birçok muhacirin sığınağı ve hicret yurdu olan, halka halka yayılan İslam'ın parlayan merkezi... Yesrib iken, Hz. Peygamber'in hicret etmesiyle el-Medînetü'l-Münevvere olan, yani Allah'ın nuruyla, din ile aydınlanan şehir... Din, medeniyet ve Medine kavramlarının aynı kökten geldikleri düşünülürse, din ve medeniyetin yeni beşiği… Ve nihayet Hz. Peygamber'in oraya yerleşmesiyle Medînetü'n-Nebî yani Peygamber Şehri'ne dönüşen hicret
yurdu...

Medine'yi yaşamak bir özlemdir. Medine'ye duyulan özlemin altında yatan, Sevgili Peygamberimize duyulan özlemdir. Onun getirdiği değerlere duyulan hasrettir. Fakirlerin, kimsesizlerin, yoksulların, dulların, yetimlerin hiçbir zaman geri çevrilmediği makama; sevgi, ilgi ve cömertlik kapısına duyulan özlemdir. İnsana verilen değere, gönülleri kandıran hikmet kapısına duyulan özlemdir. Affa, tevazua, kardeşliğe, dostluğa ve samimiyete duyulan özlemdir.

Medineliler tarafından tarifi imkânsız bir sevinçle, coşkulu bir şekilde karşılanmıştı günlerdir beklenen Hicret Yolcusu. Onu önceden tanıyanlarda depreşmiş bir hasret, ilk defa görenlerde ise garip bir heyecan vardı. Sonunda beklenen misafir Yesrib'i teşrif etmiş, böylece Medine'nin bir peygamberi, Hz. Peygamber'in ise bir Medine'si olmuştu.

Hicret, terk ediş demekti. Evini barkını, doğup büyüdüğü şehri, Mekke'yi terk ediş... Çocukluğunu ve gençliğini geçirdiği, hatıralarla dolu, her şeyden de önemlisi Kâbe'nin bulunduğu iklimden ayrılış…

Hicret, bir firar değildi. Zorba ve zalim Mekke müşriklerinin baskı ve işkencelerinden kaçış değildi. Hicret, İslam'ın yayılmasının ve yaşanmasının tıkandığı yerden ayrılıp; rahat nefes alınabilecek, İslam'la yaşanabilecek yer olan Medine'ye göçmekti. Hicret, Allah'ın izni ve emriyle, Allah'ın rızasını alabilmek, dinini güzelce yayabilmek için O'na gitmekti. Hicret, güçlenip geri dönmek için geçici olarak göç etmekti. Hicret, sırf Allah adına yapılan bir fedakârlıktı. Hicrette göç vardı, öç yoktu.

Medineli Müslümanlar açısından ise hicret, muhacir kardeş-lerine kucak açmak demekti. Yardımlaşma, dayanışma, paylaşma ve kardeşlik demekti. Düne kadar tanımadıkları ama İslam çatısı altında buluştukları din kardeşlerini barındırma, himaye etme ve sahiplenmeydi. Bunun için "Ensâr" yani "Yardımcılar" demişti Kur'an Medinelilere. Hicret, Medineli iki kardeş kabilenin, Evs ve Hazrec'in bile yıllarca bir türlü geçinemediği mekânda, Ensâr ve Muhâcirîn kardeşliğini gerçekleştirmekti. Evini, işyerini, hurmalığını, yiyeceğini, sermayesini kardeşiyle paylaşmaktı.

Aslında Medine'ye hicret, bir anlamda medeniyete hicretti. Cahiliyenin ve bedeviliğin egemen olduğu Arap toplumunda medeni olabilmek, medeniyeti tesis

edebilmek, belki de yapılabilecek işlerin en zoruydu. Kültür düzeyi düşük bir toplumu, medeni bir topluma dönüştürmek; Yesrib'i Medine'ye dönüştürmek hiç de kolay değildi. İşte Allah Resûlü, bu zoru başarabilmek, bu toplumsal dönüşümü gerçekleştirmek için hicret etmişti.

Hz. Peygamber burada, cahiliye insanlarını bir su medeniyetine kavuşturmuştu. Hem maddî, hem de manevî temizliği, arınmayı öğretti onlara. Temiz bir toplumun nasıl oluşması gerektiğini uygulayarak gösterdi. Kız çocuğunu diri diri gömecek kadar cahil ve gaddar olabilen insanlardan; can taşıyan her varlığa, hatta eşyaya dahi rıfkla, merhametle muamele edecek bir Medine toplumu oluşturdu. Kin, nefret ve intikamın hâkim olduğu nice kalpleri yumuşatarak, onlardan bir sevgi ve merhamet toplumu meydana getirdi. Çıkarcılığı, çapulculuğu ve fırsatçılığı âdet edinmiş bir topluma, kendisi için istediğini kardeşi için de istemeyi, hatta ihtiyacı olan kardeşini kendisine tercih etmeyi öğretti. Komşusu aç iken tok gezilemeyeceğine inandırdı onları. Dürüstlüğü, güvenilirliği, aldatmamayı, helal kazancı, alın terini, kul hakkını, hak ve hukuku, hakkaniyeti, adaleti öğretti insanlara. İyiliği, güzelliği, hayrı, ahlakı, samimiyeti, olgunluğu, takvayı tattırdı.

Allah Resûlü, emanet ve mesuliyet bilincini, ehil olma esasını getirdi. Dayanışmayı, yardımlaşmayı, sosyal adaleti tesis etti. Irz ve namus konusunda hassas olmayı emretti; iffetli, ahlaklı insanlar yetiştirdi. İlme, Kur'an'a, hikmete, hakikate ve bilgiye önem verdi. Mescidin içinde "Ashâb-ı Suffe" diye anılan bir okul açtı, orada kalan sahabîleri bizzat yetiştirdi. Köle ve cariyeler insan olduklarını; kadınlar saygınlıklarını; fakirler sahipsiz olmadıklarını; güçsüzler kimsesiz kalmadıklarını hep ondan, onun uygulamalarından öğrenmişti. Gücü ve imkânı olduğu hâlde misilleme yerine sabrı, Mekke'nin fethinde olduğu gibi, intikam alma yerine affı onda gördü insanlar. Kısacası insanlığı, insanca yaşamayı, Müslümanlığı, medeniyeti o gösterdi.

İşte bu sebeple olmalıdır ki, bazı usulcülerimiz, *"Şayet Resûllüllah'ın (s.a.s.) peygamberliğini ispat için hiçbir mucize olmasa, sadece onun ashâbı bile bunun ispatına yeter"* demişlerdir. Yani onun önderliğinde oluşan bu yeni ve medenî toplumun vücuda gelmesi, adeta mucizevî bir değişimdir.

Böyle bir değişimin merkezi olan Medine'ye giderken, hacı, sanki kendisinin de hicret etmekte olduğunu düşünmelidir. Her ne kadar hakiki anlamda bir hicret yaşamasa da, mecazi bir hicrete adım attığına inanmalıdır. Hz. Peygamber'in bir hadisinde hicreti *"Allah'ın yasaklarını terk etme"* (Buhârî, "İman", 4) şeklinde tanımladığını düşünerek, kutlu bir gayretle yola çıkmalıdır. Hacı bu hicretiyle, bedenen Mekke'yi ve Mekkelileri terk ederken, ruhen de Allah'ın kendisine haram kıldığı yasakları terk etmelidir.

Diğer taraftan hacı gönlü ve zihni ile Asr-ı Saadet'e hicret etmektedir. Birkaç günlüğüne de olsa, Medine'ye, Allah Resûlü'ne ve Ensâr'a misafir olmaktadır. Dolayısıyla İslam'ın doğduğu ve yaşandığı iklimde, İslam tarihini, Hz. Peygamber'in hayatını ve sahabeyi yeniden okuma, yerinde anlama ve tanıma imkânı vereceği için Medine ziyaretinin önemi büyüktür. Hz. Peygamber'in yaşadığı, dolaştığı, konuştuğu, alış veriş yaptığı, namaz kıldığı mekânlarda bulunmak, onun bir zamanlar teneffüs ettiği atmosferi teneffüs etmek elbette bir

ayrıcalık ve bahtiyarlıktır. Her ne kadar, tarihî doku itibarıyla eski Medine'den neredeyse hiçbir iz kalmamışsa da, hacı orada zihnen on dört asır öncesine döner ve sahabenin arasındaymış gibi hisseder kendisini. Allah Resûlü'nün mütevazı hayat tarzına inat yükselen gökdelenler, yaldızlı yıldızlı lüks oteller, sınırsız tüketimin yapıldığı çarşılar, bu zihin yolculuğunun önünde büyük engeller olarak dursa da, hacı gönül gücüyle aşar bu engelleri. Altın biriktiren zenginlerle Ebû Zerr'in kıyasıya giriştiği mücadeleye inat, bugün Ebû Zer Çarşısı'nda onlarca kuyumcu olsa da, o iklime hicret edenler Ebû Zer ve Ebu'd-Derdâ'ları hem görür hem de duyar gönül sokaklarında. Bazen çeşitli ülkelerden gelmiş kardeşlerini gördükçe, o sahabîleri hatırlar, onları görmüş gibi olur.

Mescid-i Nebevî'nin etrafında kümeleşen ve el uzatıldığında yetişilebilecek yükseklikteki çatısız duvarlardan, kapı yerine örtülerin kullanıldığı, iç içe küçük odacıklardan ve daracık sokaklardan oluşan eski Medine, sahabenin mütevazı ve samimi hayatının göstergesidir. Yüz yıl öncesini tasvir eden bir şehir maketine göre, o günkü yerleşim merkezinin bugünkü Mescid'in dış alanını ancak kapladığını dikkate alırsak, on dört asır önceki Medine'nin sadeliğini daha rahat anlayabiliriz. Evet, bugün belki de o günlerin Medine'sine en yakın olan mekânın, içerisinde nice büyük sahabînin medfun olduğu Bakî Mezarlığı olduğunu söylesek mübalağa etmiş olmayız.

Bütün bu değişimlere rağmen, hacı, bir gönül yolculuğu yapar ve zemini kumlarla kaplı, kapıları açık, sadece kıble tarafındaki ön kısmı hurma dallarıyla gölgelendirilen Peygamber Mescidi'ne ulaşır. Kıbleye dönüldüğünde sol duvara bitişik olan annelerimize ait odaları ve Ashâb-ı Suffe'ye tahsis edilmiş mekânı düşler. Orada vahyin öğretildiğini, nice hutbelerin okunduğunu, nice dertlerin dinlendiğini, nice sohbetlerin edildiğini hatırlar. Medine toplumunun kalbi olan bu mescidin, nasıl İslam medeniyetine merkezlik yaptığını düşünür. Mescide girer ve sahabenin arasına katılır, onlarla beraber dinlemeye çalışır Hz. Peygamber'in etkileyici konuşmalarını. Tıpkı bir zamanlar ashâbın, sanki başlarına kuş konmuş da onu ürkütmemek için özen gösterirmişçesine dikkatli ve sakin dinledikleri gibi. (İbn Hanbel, IV, 278) Zihnen de olsa Allah Resûlü'nün huzurunda olmanın heyecanı kaplar bütün vücudunu. Gözlerini alamaz Resûl'ün o ay gibi parlayan yüzünden ve tek tek duymaya, anlamaya çalışır mübarek dudaklardan dökülen hikmet dolu hadis-i şerifleri. O anda kendisinin konumunu, durumunu gözden geçirir içinden. O gün Resûl-i Ekrem'in çevresindekilerden biri olsaydı, acaba Hz. Peygamber ile ilişkisi nasıl olurdu? Acaba Allah ve Resûl sevgisi ağır basan, Allah yolunda, din uğrunda her türlü fedakârlığa koşan Ensâr veya Muhâcirler arasına girebilir miydi? Yoksa dünya, ganimet, çıkar, makam ve mevki hırsı ağır basanlar arasına mı düşerdi?

Mescid-i Nebevî'nin huzurlu ortamında, âlemlere rahmet olan Son Elçi'nin varlığı ile şeref bulan bu asude iklimde, sükûnet, müminleri hoş bir bahar serinliği gibi sarar. Her türlü dünyevî hesaptan, kaygı ve plandan uzaklaşarak kendilerini bu maneviyat ortamına bırakabilen âşıkların yaşadığı zevkin boyutları tahmin kalıplarına sığmaz. Bu manevî atmosfer, ruhen en kirli insanları bile bir çırpıda arıtabilecek güçtedir.

Kibir, gurur, gösteriş, bencillik, kin, nefret, haset, yalan gibi duygularla hiç

örtüşmüyor Mescid-i Nebevî'nin atmosferi. İşlenen günahlardan dolayı duyulan pişmanlık, tövbe, istiğfar, mahviyet, yapılan kötülüklerden ötürü duyulan mahcubiyet, ihlâs, samimiyet, arınma arzusu ve ateşe girmekten korkarcasına günahlara dönmekten korkan bir kalp gerekiyor bu atmosferi hissedebilmek için.

Müminler denizinde bir damla olmanın heyecanını yaşayanlar ve bu denizin bir damlası olmayı nasiplerin en büyüğü sayanlar bu hazzı yaşarken; müminlerin derdiyle dertlenmeyen, kendisi için istediğini mümin kardeşi için de istemeyen, komşusu açken tok yatan ve Allah için sevmeyen kimseler bu huzuru hissedemiyor. Velhasıl, günahlarından arınarak anasından doğduğu gün gibi tertemiz hâle gelmek ümidiyle yola çıkan insanların bu kutlu yolculuğunda, Peygamber Mescidi'ni ziyaret bölümü, manevî hazzın en yoğun tadıldığı kısımlardan biridir. Ancak bunun için Allah Resûlü'nün getirdiği değerlere karşı, susuzluktan çatlamış toprağın ince ince yağan yağmura karşı özlemi gibi bir özlem ve tutku beslemek gerekmektedir. Kur'an ve sünnetin değerlerini böylesine bir özlemle kucaklamayanlar, tasvir etmeye çalıştığımız hazzı da yeterince tadamayacaktır. Bezm-i Âlem Vâlide Sultan'ın dediği gibi:

"Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl
Muhammed'siz muhabbetten ne hâsıl?"

Hacı, Allah Resûlü'nün dönemine yetişememişse de, onun mekânına ulaştığının, onun civarında bulunduğunun, birkaç günlüğüne de olsa ona komşu olduğunun bilinciyle yaşar Medine'yi. Bunun ne büyük bahtiyarlık olduğunu anlayarak onun civarında gösterilmesi gereken edebi ve olgunluğu elden bırakmaz, ona layık bir güzel ahlak içinde yaşar her anını. Ashâb-ı Suffe'ye gider; Hz. Peygamber'in ahlakını buradaki has talebelerinde görmeye çalışır, onlardan sorar. Sonra diğer sahabîleri arar, evlerine, gönüllerine misafir olur ve onların hayatlarını, ahlaklarını, mizaçlarını gözlemlemeye gayret eder. Düş ve düşünceyle de olsa, sıddıklarla, salihlerle, sahabeyle beraber olmanın; o "güzel arkadaşlığın" hazzını yaşar bir an.

Hz. Ebû Bekir'den teslimiyeti ve tasdik etmeyi; Hz. Ömer'den adaleti ve medenî cesareti; Hz. Osman'dan edep ve hayâyı; Hz. Ali'den ilim ve şecaati; Hz. Talha ve Abdurrahman b. Avf'tan cömertliği; Ebû Zer ve Ebu'd-Derdâ'dan açık sözlülüğü ve zahidliği; Bilâl-i Habeşî ve Ammâr b. Yâsir'den sabretmeyi; Abdullah b. Ömer'den Hz. Peygamber'i nasıl izleyeceğini; İbn Abbâs ve Hz. Âişe validemizden onu nasıl anlayacağını öğrenir.

Ömrü boyunca Kur'an ayetlerinden tanıdığı Sevgili Peygamberini, bu defa onun yaşadığı yerde, dostlarından da dinledikten sonra, onun huzuruna çıkmaya niyet eder. Âdeta hayattaymışçasına sükûnet ve vakarla, ona layık bir saygı ve hürmetle Kabr-i Saadet'i ziyaret eder. Ruhuyla ve bedeniyle Allah Resûlü'nün huzuruna varır ve samimiyetle salât ve selam eder. Orada onun civarında değil, huzurunda olduğunu idrak eder. Ona olan inancını, teslimiyetini, bağlılığını, sevgisini ve sebatını arz eder. İnananlar için örnek, önder ve rehber olmasına rağmen onu hakkıyla tanıyamamanın eksikliği; gerektiği kadar yakınında olamamanın üzüntüsü; sünnetlerini yeterince yaşayamamanın ezikliği ve her

şeyden önemlisi ona layık bir ümmet olamamanın verdiği mahcubiyetle varır huzura. Tam huzurda iken, ona inanmak, ümmeti olmak, huzurunda bulunmak ve nihayet izinden gitmek ne anlama gelmektedir ve nasıl gerçekleştirilecektir diye düşünür.

Sünnete uymanın sadece taklitten ibaret olmadığını, şekil ile birlikte özün de yakalanması olduğunu, her yer ve zamanda uygulanabilecek nebevî ilkelere uymak demek olduğunu düşünür. Sünnetin Mekke'den Medine'ye, medeniyete giden nebevî yol olduğunu, diğer bir ifade ile bir "Medeniyet Projesi" olduğunu hatırlar. Nerede ve ne zaman yaşarsa yaşasın, medenî bir birey olmayı öğretir ona sünnet… Emanet, ehliyet, adalet, hakkaniyet, tevazu, samimiyet, dayanışma, yardımlaşma, kolaylaştırma, kardeşlik, temizlik, iyilik, dürüstlük, hoşgörü, sevgi, saygı, yararlılık, erdemlilik, olgunluk, örnek ve önder olmaktır sünnet… *"Ben, ahlakî güzellikleri tamamlamak üzere gönderildim."* (Muvatta', "Husnü'l-huluk", 8) buyuran Hz. Peygamber'in ahlakı ile temiz bir toplum, medenî bir toplum oluşturabilmektir sünnet…

Bu duygu ve düşüncelerle kendi durumunun bir muhasebesini yaptıktan sonra söz verir kendi kendine hacı, âdeta Allah Resûlü'nün mübarek elinden tutarak biat edercesine *"Hiçbir şeyi Allah ve Resûlü'nün önüne geçirmeyeceğine",* (Hucurât, 49/1) *"Allah ve Resûlü'ne itaat edeceğine."* (Enfâl, 8/1) dair söz verir. Bundan böyle bütün hayatında *"Resûl ile birlikte yol tutacağına"* (Furkân, 25/27) onu kendisine *"güzel bir örnek edineceğine"* (Ahzâb, 33/21) dair söz verir.

Medine'de kaldığı süre içinde, her namazını Mescid-i Nebevî'de kılmaya, fırsat buldukça Ravza'yı ziyaret etmeye çalışır. Bir hadiste Hz. Peygamber'in evi ile minberi arası cennet bahçelerinden bir bahçe olarak nitelendirilir. (Buhârî, "Tatavvu", 18) İzdihama yol açmamak, huzurunda olmanın edebini ihlâl etmemek şartıyla bu mübarek mekanda iki rekât da olsa nafile namaz kılmaya çalışır.

Hz. Peygamber'in dünyada en yakın dostları olduğu gibi, ebedî istirahatgâhında da yanı başında bulunan Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'e de selam verir, dua eder. Gerek Hz. Peygamber'in hayatında, gerekse halifelikleri esnasında bu iki büyük sahabînin, İslam'a ne büyük hizmetlerde bulunduğunu hatırlar. Yine fırsat bulduğunda Hz. Osman, Hz. Abbâs, Hz. Âişe, Hz. Fâtıma ve Hz. Hasan gibi ileri gelen sahabîlerin de kabirlerinin bulunduğu Bakî Mezarlığı'nı, orada metfun olan yaklaşık on bin sahabeyi ziyaret eder, onlara da selam verir ve dua eder. Zira Hz. Peygamber de zaman zaman bu mezarlığa gider ve orada yatan müminler için dua ederdi. (Müslim, "Cenâiz", 102) Hacı, geçmişin hatırasını yâd etmek üzere Medine'deki şu mekânlara da uğrar:

A. Kuba

Allah Resûlü'nün hicret yolculuğunda ilk durağı olan Kuba, Medine'ye 5 km. mesafededir. Hz. Peygamber Kuba'da on dört gün kalmış ve bir mescit yaparak orada namaz kıldırmıştır. Medine'ye yerleştikten sonra da cumartesi günleri Kuba Mescidi'ni ziyaret eder ve burada namaz kıldırırdı. *"İlk günden takva üzere kurulan mescit, elbette içinde namaza durmana daha uygundur. Orada temizlenmeyi seven*

kimseler vardır. Allah da temizlenenleri sever” (Tevbe, 9/108) ayetinde sözü edilen mescidin Kuba Mescid’i olduğu, temizlikleri övülenlerin de Kubalılar olduğu belirtilmektedir.

B. Kıbleteyn Mescidi

Bilindiği gibi daha önceleri Hz. Peygamber, namazlarında kıble olarak Kudüs’te bulunan Mescid-i Aksâ’ya yönelmekteydi. Aslında gönlünden kıblenin Hz. İbrahim’in kıblesi olan Kâbe’ye çevrilmesini geçiriyor ve bu doğrultuda bir vahiy bekliyordu. Hatta kendisi Mekke’deyken Kâbe’de kıldığı namazlarda, Rükn-i Yemânî ile Hacer-i Esved arasından Kâbe’yi önüne almak suretiyle hem Kâbe’ye, hem de Kudüs’e yönelmiş olmaktaydı. Hicretten yaklaşık bir buçuk yıl sonra, arzuladığı şekilde kıble olarak Kâbe’ye yönelme emrini veren ayet indi: *“... Seni elbette, hoşlanacağın kıbleye döndüreceğiz. O hâlde hemen Mescid-i Harama (Kâbe’ye) doğru dön. (Ey müminler) siz de nerede olursanız olun, (namazda) oraya doğru dönün.”* (Bakara, 2/144)

Bu ayetin indiği haberini işitmeleri üzerine küçük bir mescidde namaz kılmakta olan bazı sahabîler, namaz sırasında yönlerini Kudüs’ten Kâbe’ye çevirdiler. Böylece Kudüs’e yönelerek başlanan namaz, Kâbe’ye yönelerek tamamlandı. Bundan dolayı da bu mescide “İki kıble mescidi” anlamına gelen “Kıbleteyn Mescidi” adı verildi. Kıblenin değişmesi, Hz. Peygamber’e uyanlarla, ökçesi üzerinde gerisin geriye dönenleri ayırt etmeye yarayan bir imtihandı aynı zamanda. (Bakara, 2/143)

C. Uhud

Medine’de ziyaret edilecek en önemli yerlerden biri de Medine’nin 5 km. kuzeyinde yer alan Uhud’dur. Bedir Savaşı’ndan sonra sahabenin müşrik ordusuyla yaptığı ikinci büyük savaş burada vuku bulmuştu. Bedir’de bozguna uğrayan müşrikler, intikam almak üzere çıkmışlardı bu savaşa. Hz. Peygamber gördüğü bir rüya üzerine Medine’yi içeriden savunmak istemekteydi. Ancak Bedir Savaşı’na katılmamış bazı gençlerin ısrarı üzerine düşmanla açık alanda karşılaşmak durumunda kaldı ve Uhud’a çıktı.

Uhud Savaşı’nda Resûllüllah, Abdullah b. Cübeyr komutasında bir okçu birliğini, stratejik önemi bulunan bir boğazın yamacına yerleştirmiş ve onlara, *“Bizim onları yendiğimizi görseniz bile yerinizden ayrılmayın! Yenildiğimizi görseniz dahi bize yardıma koşmayın!”* diye sıkı sıkı tembihlemişti. Buna rağmen, müşriklerin bozguna uğradığını gören bu okçuların birçoğu “Ganimet! Ganimet!” diye bağırarak heyecan içinde yerlerinden ayrılmış, Abdullah b. Cübeyr onlara Hz. Peygamber’in emrini hatırlatmışsa da, onu dinlemeyip savaş meydanına inmişlerdi. Arkadan dolanan düşman süvari birliğince etrafı sarılan sahabe, iki taraftan sıkıştırılarak hezimete uğramıştı. Kur’an’da anlatıldığı üzere bu sahabîler, arzuladıkları galibiyeti gördükten sonra zaafa düştüler, (Hz. Peygamber’in verdiği) emir konusunda birbirleriyle çekişip isyan ettiler. Kimi dünyayı istiyordu, kimi de âhireti istiyordu. (Âl-i İmrân, 3/152)

Hz. Peygamber’in, bu okçu birliğine kesinlikle yerlerini terk etmemeleri

direktifini vermesine rağmen, onların çoğu ganimet sevdasıyla her şeyin bittiğini, maksadın hâsıl olduğunu zannederek bu emri ihlâl etmişler; kazanılmış bir zaferin kaçırılmasına, yetmiş kişinin şehit olmasına sebep olmuşlardı. Oysa komutanları Abdullah ile birlikte yerlerinde sebat eden bazı okçular, “Biz Allah’ın Resûlü’ne itaat edip, yerlerimizde durur, onun emrini terk etmeyiz” diyerek Peygamber emrine itaati, âhireti ve şehitliği tercih etmişlerdi.

Uhud, sahabe için büyük bir imtihan, büyük bir dersti. İki zırh birden giymiş olmasına rağmen, Resûllüllah da bu savaşta yaralanmış, mübarek dişi kırılmıştı. Komutanlarıyla birlikte sebat eden okçu şehitlerin yanı sıra; Sevgili Peygamberimizin amcası Hz. Hamza da şehit edilmişti. Hatta şehit edilmekle kalmamış, vücudu parçalanmış, kulakları kesilmiş, kalbi göğsünden çıkartılmıştı. Mekkeli zengin bir ailenin çocuğu olan ve Hz. Peygamber tarafından Medine’ye muallim olarak görevlendirilen Mus’ab b. Umeyr’in, şehit olduktan sonra vücudunu baştan aşağıya kadar örtecek bir örtü dahi bulunamamıştı. Acı hatıralarla, ibretlerle yüklüydü Uhud…

Ve bütün bunlara rağmen Hz. Peygamber: *“Uhud öyle bir dağ ki, o bizi sever, biz de onu severiz.”* (Buhârî, “Cihâd”, 71) diyerek düşman saldırılarından dolayı sığındığı ve âdeta bir şahsiyet gibi gördüğü bu kayalık dağa vefa gösteriyor, cansız varlıklarla dahi bir tür sevgi ve hürmet ilişkisi kuruyordu.

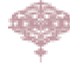
D. Hendek

Kureyş, Hayber, Gatafan, Fezâre ve Esed Oğulları gibi müşrik, Yahudi ve münafık gruplardan oluşan müttefik kuvvetlere karşı yapıldığı için “Ahzab Savaşı”; Selmân-ı Fârisî’nin İran tecrübesiyle getirdiği teklif sonucu Medine’nin etrafına kazılan hendekten dolayı da “Hendek Savaşı” diye anılan bu savaş, hicretin 5. yılında meydana gelmiştir. Bir süvarinin geçemeyeceği derinlik ve genişlikte kazılan, Medine’nin hurmalıklarla kaplı olmayan cephesini çevreleyen hayli uzun bir hendeğin kazılması birkaç hafta sürmüş; Hz. Peygamber de ashabıyla beraber üstü başı toprak oluncaya, açlıktan bitap düşünceye kadar hendek kazmıştır. Hendek’ten çıkartılan toprak Müslümanlar için siper olduğundan, ne karşıdan bir at geçebilmiş, ne atılan oklar isabet edebilmişti. Seksenli yıllara kadar bu hendekten bazı kesitler mevcut iken, maalesef günümüze kadar korunamamış ve üzerine asfalt dökülmüştür.

Şüphesiz Hendek Savaşı’ndan da alınacak birçok ders vardır. Hz. Peygamber her zaman olduğu gibi, burada da tedbiri elden bırakmamıştır. Gerekli stratejiye başvurmuş, önerilen makul teklifi kabul etmiş, ashabıyla birlikte bizzat hendek kazmış, Yahudi kabilelerinin desteğini engellemeye çalışmıştır. Bazı orduların alt taraftan, bazılarının üst taraftan geldiğini gören sahabenin, şaşkınlıktan gözleri kaymış, korkudan yürekleri ağızlarına gelmiş, kötü zanlara kapılarak şiddetli bir sarsıntıyla sarsılmışlardır. (Ahzâb, 33/10-11) 24 gün süren bu savaşta nihayet şiddetli rüzgâr ve görünmez ordulardan oluşan ilahî yardım yetişmiş, bu durumdan hayli bunalan Müslümanları kurtarmıştı. Rüzgâr ve kum fırtınası karşısında telef olma korkusuyla düşman geri çekilmiş, farklı gruplar dağılmış ve Hendek Savaşı en az zararla atlatılmıştır.

Ahzab Savaşı'nın yapıldığı mekânlar ziyaret edilirken, dünyanın çeşitli ordularının daha güçlü ittifaklarla, İslam dünyasının çeşitli bölgelerinde benzer savaşlar yaptığı hatırlanmalıdır. Müslümanların, ilahî yardıma nail olabilecek gerekli tedbirleri niçin alamadıkları, neden birlikte olamadıkları düşünülmelidir. Yeni hendekler kazmak şöyle dursun, tam tersine birbirlerinin kuyusunu kazmaya çalışan Müslüman toplumların hâli tefekkür edilmelidir.

Sevgili Peygamberimizi ve onun aydınlık şehrini ziyaret, mümінin İslam tarihini yeniden ve yerinden okumasını sağlar, Resûllüllah'a (s.a.s.) olan bağlılığını artırır ve sünnete daha sıkı sarılmasına vesile olursa, amacına ulaşmış demektir.

Hac Dönüşü ve Sonrası

Hacı, inancını ve bilincini, sevgisini ve hürmetini, edebini ve ahlakını güçlendirerek dönmüştür hacdan. Evindedir artık ve aslında yolculuk bitmemiştir…

“Hepinizin dönüşü Allah’adır.
O size ne yaptığınızı haber verecektir.”
(Mâide, 5/105)

Hacı, Allah'ın evinden kendi evine dönerken, bunun aslında yine Allah'a yapılan bir dönüş olduğunu bilir. "Biz Allah içiniz ve yine Allah'a döneceğiz" (Bakara, 2/156) şuuruyla hareket eder.

Yüce Allah'ın verdiği en büyük nimetlerden biri olan zaman, su gibi akar ve bir daha geri gelmez. Hele bir de "sayılı günler" ise; Kutsal İklim'de coşku ve heyecanla geçirilen sınırlı bir zaman dilimi ise, bir rüya gibi gelir insana. Daha o mübarek mekânlara alışayım, doyasıya yaşayayım derken, yoğun hac görevlerinin tamamlanmasıyla bir de bakarsınız ayrılık vakti gelivermiştir.

"Kavuşmak güzel ama bir de ayrılık olmasa!" diye hüzünlenir hacı. Belki de ilk defa evine dönüşüne sevinemez. Allah'ın evinden ayrılıp, kendi evine gidesi gelmez. Annesinden zoraki koparılan küçük bir çocuk misali, boynu bükük, gözü yaşlı, yüreği dağlanmış, hüzünlü bir şekilde çaresiz veda eder Beytullah'a.

Aslında fani insanın geçici ömrü de böyle değil mi? İnsanın hayatı da nihayet sayılı günlerden ibaret değil mi? Keşke geçirdiğimiz zamanlar, hep bu iklimde geçirdiğimiz günler kadar bereketli ve iyi değerlendirilmiş olsa...

Kâbe'den ayrılırken, kalbinde fırtınalar eser hacının. Bir yandan böyle bir imkâna kavuştuğu için kalbinde taşıdığı sonsuz şükür duygusu, dünya Müslümanlarıyla beraber olmanın sevinci, İslam tarihinin ilk yıllarını yerinde okumanın kazancı, Allah'ın misafiri olmanın verdiği huzur, haccı ifa etmenin verdiği hoşnutluk... Diğer yandan henüz Kâbe'ye, zemzeme ve Arafat'a

doyamadan, belki de bir daha kavuşamamak üzere onlardan ayrılmak... Haccının kabul edilip edilmediğinden emin olamadan ayrılmak. Belki de şeytanı dize getiremeden, nefsini dizginleyemeden ayrılmak... Yeterince arınamadan, manevî dirilişi ve silkinişi tam olarak gerçekleştiremeden ayrılmak... Kardeşleriyle tanışamadan, doya doya konuşamadan ayrılmak... Onların dertlerini dinlemeden, hâllerini sormadan, sorunlarını halletmeden, kendi hâlini arz etmeden ayrılmak...

Bu duygu ve düşünceler içerisinde, bedeni kutsal topraklardan ayrılmak zorunda olan hacı, kalbini Kâbe'de bırakamayacağı için, Kâbe'yi yükler yüreğine. Allah'ın evi olan Kâbe ile Allah'ın nazargâhı olan kalbini birleştirir. Bundan sonra yüzünü her namazda Kâbe'ye çevirmekle yetinmeyecek, damarlarındaki kanla her an tavaf edecektir yüreğindeki Kâbe'yi. Ölünceye kadar şirkin, küfrün, nifakın, fıskın giremeyeceği bir Harem Bölge ilan edecektir kalbini… Ruhunu iman, ihsan, takva ve sabır duygularıyla güçlendirdiği Mekke'den, Allah'a verdiği sözü yineleyerek, Hacer-i Esved'de biatini tazeleyerek dönecektir evine.

Yüklendiği sadece Kâbe değildir aslında. Allah aşkı, Allah sevgisi, Peygamber sevgisi, sahabe sevgisi, Müslümanlara karşı sevgi, saygı, kardeşlik duyguları... Bunların yanında, kardeşlerinin dertleri, sıkıntıları, yoksullukları, geri kalmışlıkları ve bütün bu olumsuzluklar karşısında bir şey yapamamanın üzüntüsü de yüklenmiştir yüreğine. Yoğunlaştırılmış hac eğitiminde bütün Müslümanların kardeş olduklarını, aynı inanç, ibadet ve ahlaka sahip olduklarını yaşayarak öğrenmiştir. Dilleri farklı olduğu için konuşamasalar da, beden dilleriyle yekvücut olduklarını kavramıştır.

Gayet medenî, kibar ve nazik kardeşlerinin varlığıyla sevinmiş, özellikle yoksul ve geri kalmış bölgelerden gelen veya savaş mağduru olan kardeşlerinin içler acısı hâllerini gördükçe üzülmüştür. Müslüman kardeşlerinin bu hâlde olmasının mahcubiyeti, mesuliyeti onu derinden yaralamıştır. Bu duyguları derinden hisseden yürek, orada gördüğü olumsuz manzaralar sebebiyle bu kardeşlerini

değil, onların elinden tutmayanları, onlara arka çıkmayanları sorumlu tutar. Zira hac, dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar bütün Müslümanların aynı değerlere sahip oldukları ve bu değerlerin kendilerine ortak bir zemin oluşturduğu gerçeğini ispatlar. Hacca giden Müslüman; bir ailenin ferdi, bir köyün, bir kasabanın veya bir şehrin sakini ve bir devletin vatandaşı olarak ülkesinden ayrılır, bir ümmetin mensubu olarak memleketine döner.

Hacı, Allah'ın evinden kendi evine dönerken, bunun aslında yine Allah'a yapılan bir dönüş olduğunu bilir. *"Biz Allah içiniz ve yine Allah'a döneceğiz"* (Bakara, 2/156) şuuruyla hareket eder. Bunun, sembolik ve geçici bir vuslattan gerçek ve nihaî bir vuslata dönmek olduğunun farkındadır. Yolculuğun sürekli devam ettiğini ve bir gün hayat yolculuğunun da sona ereceğini düşünür.

Kıyamete kadar insanlığın yolunu aydınlatacak olan ışığın kaynağı kutsal mekânlarda günahlarından arındıktan sonra, bu arınmışlığın korunması, sürdürülmesi ve geliştirilmesi için gereken gayreti göstermek hacının başlıca görevidir.

Hacı, evine dönünce iki rekât namaz kılarak önemli bir ibadeti eda etmeyi nasip ettiğinden dolayı Cenab-ı Hakk'a şükreder. Kendisini ziyarete gelenlere hacda şahit olduğu güzellikleri anlatır. Bu mübarek zaman ve mekânda yaşadığı feyzi, bereketi ve muazzam sahneleri onlarla paylaşır. Milyonların bir arada bulunduğu bu yoğunlukta birtakım rahatsızlıklar, yanlışlar, tatsızlıklar müşahede etse de, kutsal iklime vefanın gereği bunları anlatmaz. Orada şahit olduğu birtakım olumsuzlukların nasıl bertaraf edilebileceği üzerinde İslam toplumunun bir parçası olarak kafa yorar. Bunları aktarmak yerine -başkalarını teşvik olsun diye- gönlünde iz bırakan iyi intibaları, olumlu sahneleri anlatır.

Mahşer provası yapmış olan hacı için artık hayat, hacdan önce ve hacdan sonra olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Artık hac sonrasında açılmış beyaz bir sayfa, lekesiz bir kalp ve inşallah günahları silinmiş bir amel defteri vardır. Hem geçmişe hem de âhirete bir yolculuk yapan hacı, gördüğü ve yaşadığı bu hakikatlerden sonra, elde ettiği safiyetini korumaya gayret edecektir. İslam'a göre, hacdan döndükten sonra, sorumlulukta herhangi bir değişiklik yok ise de, halkımızın muhayyilesinde onun "iyi bir Müslüman" hâline dönüşmüş olması beklentisi yatmaktadır.

Halk arasında "haccı tutmak" diye bir tabir kullanılmaktadır. Aslında beklenti, tıpkı orucun oruçluyu tutmasında olduğu gibi, bu hac tecrübesinin hacıyı tutmasıdır. Her ne kadar "oruç tutmak", "haccı tutmak" diye ifade ediliyorsa da, gerçekte oruç ve hac sahibini tutmaktadır. Bu hac; haram kazanca, her türlü olumsuz davranışa, nefsine, şehvetine ve şeytana karşı sahibini tutarsa, hac tutulmuş olacaktır. Aksi taktirde oruç tuttuğu hâlde, kendini tutamayan kişinin durumu ne ise, haccettiği hâlde hac tarafından korunmayan kişinin durumu da aynıdır. Müslüman olmak kadar, Müslüman ölmek nasıl şart ise, hac yapmak kadar hacdan döndükten sonra orada kazanılan güzel hasletlerin korunması da o derece önemlidir.

İnsanlar hacıyı örnek bir Müslüman olarak görmek isterler. Bu bakımdan bilhassa olumsuz tutum ve davranışlarının İslam'ın aleyhinde propaganda malzemesi yapılacağını göz önüne alarak hacı, kesinlikle doğruluktan,

dürüstlükten taviz vermemeli, hakkı hukuku gözetmelidir.

Her Müslüman'ın görevi olmakla birlikte özellikle hacı, İslam'ın güzelliğini yaşantısıyla fiilen göstermelidir. Bu sebeple İslam'a aykırı düşecek tavır ve davranışlardan şiddetle sakınmalıdır. Bunun için yalan, haksızlık, hıyanet, ahde vefasızlık, aldatma, kandırma, eksik ölçme ve tartma gibi ahlaka aykırı tutum ve davranışlardan daima uzak durmalıdır.

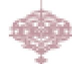
Gerek dürüstlük, doğruluk, özü sözü bir olmak gibi ahlakî nitelikler açısından, gerekse İslamî bilinçlenme noktasından hacdan sonraki hayatının, hac öncesine kıyasla daha ileride olması, makbul haccın en açık belirtisidir. Yaptığı hac, Müslüman'ın Allah'a saygısını, takvasını ve âhiret hayatına daha iyi hazırlanma şevkini ne derece artırmışsa, Allah nezdinde haccı o derece kabul görmüş demektir. Bundan dolayı hacı, hacdan sonraki hayatını hac günlerinde yoğunlaştığı İslamî yaşantı doğrultusunda sürdürme çabası içinde olmalıdır. Allah'a verdiği sözü daima hatırında tutarak İslam'ın onaylamadığı her türlü kötü söz, fiil ve davranıştan uzak durmalıdır. Hacer-i Esved'de yaptığı sözleşmeyi, ahdi bozmamalıdır. Çünkü orada bundan böyle Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmeyeceğine dair söz vermiş olmaktadır. Kısacası şeytanın ya da hevâ ve hevesinin peşine takılarak ahde vefasızlık etmemelidir.

Hac, Müslüman'a, din kardeşlerinin derdini dert edinme bilincini kazandırmış olmalıdır. Çünkü Müslümanların derdini dert edinmeyen, onlardan değildir. Kâbe'nin etrafında, Arafat'ta, Müzdelife'de, Mina'da, müminler denizinden bir damla olarak onlarla aynı kalıba girip de hacdan sonra bu denizin bir damlası olmayı reddetmek, bir hacı için nasipsizliğin en büyüğü olur. Bu yüzden hacının gönlünde din kardeşine karşı en ufak bir kin, husumet ve nefret kalmamalıdır.

Hacı, her gün beş vakit Kâbe'ye ve Rabbine yönelirken Kâbe'ye manevî bir yolculuk yapabilme bilincini kazanmış olmalıdır. Bunun için kulluk şuuruna ermek gerekmektedir. Kâbe'ye varış, bu şuura ermenin fırsatını sunmaktadır. Önemli olan bu fırsatı iyi değerlendirebilmektir. Bunun yolu ise, kişinin kendini Allah'tan uzaklaştıran tüm unsurlardan Kâbe'de arınma kararlılığına ermesinden ve bu kararlılığın önünde engel teşkil edebilecek tüm nefsî eğilimlerden sıyrılıp çıkmasından geçer.

Yolculuk sona ermiştir. Hacca dair vazifelerini sırayla yerine getiren hacı, yorgun ama mutludur. Zaman zaman gönül dünyasında İslam tarihine gitmiş, önce Hz. Peygamber'in hayatının Mekke dönemini yaşamıştır: Gizlilik, endişe, davet, baskı ve işkence, abluka yılları, önce Habeşistan'a, sonra Medine'ye hicret... Kırk yıl risalet öncesi, on üç yıl da Mekke dönemi olmak üzere tam elli üç yıllık bir hayat mücadelesi, film şeridi gibi geçmiştir gözlerinin önünden. Bu yolda, Mekke'nin sarp kayaları kadar keskin ve katı kalpli zorbalara karşı Allah Resûlü'nün bir avuç insanla birlikte ortaya koyduğu çabaları düşünmüştür. Sonra Saadet Asrı'nın Medine dönemini yaşamıştır: İlim, ibadet, medeniyet, savaş, sabır, cesaret... Çok sevdiği Mekke'den ayrıldıktan tam on sene sonra orayı kan dökmeden fetheden Sevgili Peygamberini hayal etmiştir, onun dilinden Veda Hutbesi'ni dinlemiştir. İnancın, azmin, sabrın yirmi üç sene gibi çok da uzun sayılmayacak bir sürede nasıl bir zafere dönüştüğünü görmeye, bu değişim ve dönüşümün mimarı olan önderi ve rehberi daha iyi tanımaya, onun örnek

mücadelesini yerinde anlamaya çalışmıştır. İnancını ve bilincini, sevgisini ve hürmetini, edebini ve ahlakını güçlendirerek dönmüştür hacdan. Evindedir artık ve aslında yolculuk bitmemiştir…

Ekler

EK 1: Hz. Peygamber'in Veda Haccı

(Vâkıdî Anlatımı): (22 Şubat-27 Mart 632)

25 Zilkâde Cumartesi: Hz. Peygamber Medine'den çıkıp, 9 km. mesafedeki Zülhuleyfe'de kılınan öğle namazı sonrası ihrama girdi ve oradan hareket edip Beydâ'da telbiye getirdi. (Başka bir rivayete göre ise, Zülhuleyfe'ye öğleyin vardı, ashabının toparlanması için geceyi orada geçirdi. İhrama ertesi gün öğleyin girdi. Zülhuleyfe Mescidi'nde öğle namazını kıldı, iki rekât daha kıldı ve kurbanlarına nişan taktı. Sonra devesine binip Beydâ'ya varınca ihrama girdi.

26 Zilkâde Pazar: 41 km. mesafedeki Melel'de sabahlayıp, es-Seyyâle Tepesi'ne vardı, akşam yemeğini yiyip, akşam ve yatsı namazlarını burada kıldı.

27 Zilkâde Pazartesi: Sabah namazını 71 km. mesafedeki Irku'z-Zabye'de kıldı. Sonra 3 km. ilerideki Ravhâ'ya vardı. Oradan Munsaraf'a geçip ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılıp, akşam yemeğini burada yedi.

28 Zilkâde Salı: Sabah namazını 110 km. mesafedeki el-Esâye'de kılıp 3 km. ilerideki Arc'a vardı. Lahyey Cemel'e varınca ihramlı olduğu hâlde başının ortasından hacamat yaptırdı.

29 Zilkâde Çarşamba: Sukyâ'ya ulaştı.

1 Zilhicce Perşembe: Sabahleyin Medine'ye 190 km. uzaklıktaki Ebvâ'ya vardı.

2 Zilhicce Cuma: Cuhfe'ye ulaştı. Cuhfe'de ihrama girilen mescitte namaz kıldı.

3 Zilhicce Cumartesi: Kudeyd'e vardı, Muşellel Mescidi'nde namaz kıldı.

4 Zilhicce Pazar: Mekke'ye 80 km. mesafedeki Usfan'a, oradan da Gamîm'e vardı.

5 Zilhicce Pazartesi: Günbatımında Mekke'ye 22 km. mesafedeki Merru'z-Zehrân'a vardı, Seniyyeteyn ile Kudâ arasında geceyi geçirdi.

6 Zilhicce Salı: Sabahleyin gusledip, Kasvâ adlı devesi üzerinde Kudâ'dan Ebtah'a geldi. Mekke'ye üst tarafından girdi ve bu mübarek yolculuğu Benî Şeybe kapısından girdiği Kâbe-i Muazzama'da sona ermiş oldu. İçerisine de girdiği Kâbe'yi tavaf edip, Safa ve Merve arasında sa'y etti. Mekke'deki evlerde kalmayıp çadırını Ebtah'a kurdurdu (ve böylece diğer Müslümanlarla birlikte kalmayı tercih etti).

7 Zilhicce Çarşamba: Mekke'de kaldı, öğleden sonra insanlara konuşma yaptı.

8 Zilhicce Perşembe: Mina'ya gidip orada konakladı. (Terviye Günü)

9 Zilhicce Cuma: Güneşin doğuşundan sonra Arafat'a hareket etti, gurup zamanına kadar orada kaldıktan sonra Arafat'tan döndü.

10 Zilhicce Cumartesi: (Kurban Bayramı'nın ilk günü) Akabe'de cemresini attıktan sonra Mina'ya döndü. İhram içinde olduğu hâlde birtakım hutbeler (Veda Hutbeleri) irad etti, kurban kesti, saçlarını kısalttı ve ihramdan çıktı. Sonra Mekke'ye giderek Ziyaret tavafını yaptı, buradan Mina'ya döndü ve öğle namazını kıldı.

11-13 Zilhicce Pazar - Salı: Mina'da kaldı. (Küçük, Orta ve Akabe cemrelerini attı.)

14 Zilhicce Çarşamba: Seher vakti Mekke'ye girdi. Veda tavafını yaptı, sabah namazı ve güneşin doğuşundan sonra Mekke'den ayrıldı, Medine'ye yöneldi.

15-17 Zilhicce Perşembe- Cumartesi: Yola devam etti.

18 Zilhicce Pazar: Cuhfe'den üç mil mesafedeki Hum ırmağı yanında konakladı.

19 Zilhicce Pazartesi: Yola devam etti.

20 Zilhicce Salı: Zülhuleyfe'ye vardı, burada geceledi.

21 Zilhicce Çarşamba: Muarres yolundan Medine'ye girdi. (8. gün) (Vâkıdî, Meğâzî, III/1089-1097)

EK 2: Hac Takvimi (Temettu Haccına Göre)

Mîkât'ta İhram: Gusledip, niyet ve telbiye ile ihrama girilir. İki rekât namaz kılınır.

Umre Tavafı: Mescid-i Haram'a ulaşınca ilk önce Umre Tavafı yapılır. Hacer-i Esved selamlanarak başlanır. İlk üç şavtta sağ omuz açık bir şekilde çalımlı yürünür (ıztıba ve remel). Kâbe yedi kez tavaf edilir, iki rekât tavaf namazı kılınır.

Safa-Merve'de Sa'y: Safa Tepesi'nden Kâbe'ye yönelerek başlanır, tekbir ve tehlille yürünür. Yeşil ışıklı sütunlar arasında koşar gibi (hervele) yapılır. Dört defa Merve'ye gidilir, üç defa gelinir. Merve'ye dördüncü varıştan sonra tıraş olunur ve ihramdan çıkılır.

Terviye Günü: Sabahtan gusledip hac için ihrama girilir. Nafile olarak Kâbe tavaf edilebilir (istenirse haccın sa'yi de yapılır) ve Mekke'den (Mina'ya intikal edilir yahut da organizasyonun durumuna göre doğrudan) Arafat'a çıkılır. Mina'ya gidildiği takdirde öğle dahil beş vakit namaz da orada kılınır. Güneş doğduktan sonra Arafat'a hareket edilir.

Arife Günü: Öğle ve ikindi namazları cem-i takdim ile kılınır, telbiye, tekbir, tehlil, zikir, tövbe, istiğfar ve dualarla vakfe yapılır. Güneş battıktan sonra Müzdelife'ye intikal edilir. Akşam ile yatsı namazları cem-i tehirle kılınır. Cemreler için taş toplanır. Bol bol dua ve zikir edilir, dinlenilir.

Bayram'ın 1. Günü: Sabah namazından sonra hava aydınlanıncaya kadar dualarla Müzdelife'de vakfe yapılır. Güneş doğmadan Mina'ya hareket edilir. (İhtiyaç ve zarurete binaen gece yarısından sonra da vakfe yapıp Müzdelife'ye intikal edilebilir.) Uygun bir zamanda Mina sağa, Kâbe sola alınarak Akabe Cemresi'ne yedi taş atılır. Hedy Kurbanı kesilir veya kestirilir, ardından tıraş olunup ihramdan çıkılır. Mekke'ye giderek Ziyaret Tavafı yapılır. Terviye Günü haccın sa'yi yapılmamışsa, sa'y yapılır. Tekrar Mina'ya dönülerek orada kalınır (veya Mekke'de) gecelenir.

Bayram'ın 2. ve 3. Günü: Uygun zamanlarda sırasıyla Küçük, Orta ve Akabe Cemrelerine yedişer taş atılır. İlk ikisine taş attıktan sonra uygun bir yerde dua edilir. Bayramın dördüncü günü taş atılmayacaksa, en geç o gün fecr-i sâdıktan evvel Mina'dan çıkılır. (Bayram'ın dördüncü günü Mina'da kalınmışsa fecr-i sadıktan itibaren sırasıyla Küçük, Orta ve Akabe Cemrelerine yedişer taş atılır ve Mina'dan Mekke'ye dönülür.)

Veda Tavafı: Mekke'den ayrılmadan evvel son kez tavaf yapılıp, Makam'da iki rekât namaz kılarak Kâbe'ye veda edilir.

EK 3: Hacda Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar

Bu başlık altında yıllardır ülkemizden kutsal topraklara giden bazı hacılarda görülen eksiklikler dikkate alınarak bazı tavsiye ve uyarılarda bulunulacaktır.

A. İbadetler Hakkında

- Hacılarımızın Mescid-i Haram'da ve Mescid-i Nebevî'de kendi aralarında fazlasıyla konuştukları görülmektedir. Hacı bunun yerine zamanını, nafile namaz, dua, zikir, tefekkür ve Kur'an okuma gibi amellerle değerlendirmelidir.
- Mescid-i Haram'a ve Mescid-i Nebevî'ye girildiğinde, kerahet vakti değilse, iki rekât Tahiyyatü'l-Mescid adı verilen "Mescidi Selamlama" namazı kılınmalıdır; bu sünnettir.
- Namaz için saflar arasına girmek isteyenlere yardımcı olunmalı, yer verilmelidir. Bu hususta *"Ey iman edenler! Size, 'Meclislerde yer açın!' denildiği zaman yer açın ki, Allah da size genişlik versin."* (Mücâdele, 58/11) şeklindeki Kur'an emri hatırlanmalıdır. Önünden geçenlere, safı aralayıp geçmek isteyenlere müdahale edilmemelidir.
- Mecbur kalınmadıkça namaz kılanların önünden geçilmemelidir. Bu konuda birçok Müslüman'ın hassas olduğu ve önünden geçenleri namaz içinde kolunu uzatarak engellemeye çalıştığı unutulmamalıdır.
- Hacılarımızın Cuma namazından sonra, Mescid-i Haram'da ve Mescid-i Nebevî'de dahi Zuhr-i âhir namazı kıldıkları görülmektedir. Bunun yerine nafile veya kaza namazı kılmaları daha uygundur.
- Hanım hacılar, Kâbe'de mümkün mertebe hanımların namaz kıldığı yerleri kullanmalıdırlar.
- Yapılan ibadetler, edilen tavaflar başkalarına anlatılmamalı, riyadan, gösterişten sakınılmalıdır.
- Defalarca umre yapmaktansa, fazla tavaf yapmak tercih edilmelidir.
- Farz namazlar ev, otel veya otele yakın herhangi bir mescit yerine, çok daha sevap olduğu için Mescid-i Haram'da ve Mescid-i Nebevî'de kılınmalıdır.
- Hacılar, mescitte yer bulunmaması ihtimaline karşı yanlarında, üzerinde namaz kılabilecekleri bir seccade veya ince bir bez taşımalıdır.
- Gerek Mekke ve Medine'de yaşayan, gerekse dışarıdan gelen ve yoksul olduğu anlaşılan kişilere sadaka verilerek yardımcı olunmalıdır.

B. Davranışlar Hakkında

- Haccın her şeyden önce bir sabır eğitimi olduğunun bilinciyle hareket edilmeli, şartlar ne olursa olsun kimseye kızılmamalı, kimseyi kırmamalı, haklı olunsa dahi sabredilmelidir. Hacı, Kur'an'ın ifadesiyle *"öfkesini yutmalı"*dır.
- Hac esnasında alışveriş caiz olmakla birlikte, gereksiz yere çarşılarda dolaşılması hem bedeni, hem de zihni yormakta; mübarek mekânlarda yapılacak

ibadetleri de olumsuz etkilemektedir. Sayılı günlerde yapılacak en kârlı ticaretin, Kâbe tavafıyla gerçekleşeceği akıldan çıkarılmamalıdır.

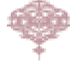
- Hediye veya eşya satın almada yarışmak yerine, hizmet ve ibadette yarışılmalıdır.
- İslam ahlakına yaraşır davranışlar sergilenmeli, kaba, sert ve kibirli tavırlardan sakınılmalıdır. Hem bir Müslüman olarak, hem de mensup olduğumuz milletin bir ferdi olarak olumsuz bir imaj bırakmaktan sakınılmalıdır.
- Tüm Müslümanlara karşı anlayışlı olunmalı, görülen her türlü olumsuz davranışa müdahale edilmeyerek, soğukkanlı, sabırlı ve hoşgörülü davranılmalıdır.
- Haccın, İslam kardeşliğinin en fazla kendini göstermesi gereken yerlerden biri olması gereği göz önüne alınarak olabildiğince diğer Müslümanlarla selamlaşma, iletişim kurma ve kaynaşma cihetine gidilmelidir. Zira "Müslüman'ın kardeşine tebessümü bile sadakadır."
- Hac, farklı ülke ve bölgelerden gelen kardeşlerin tanışma yeridir. Herhangi bir ülkenin hacıları, diğer ırk ve ülke hacılarına karşı üstünlük taslamamalıdır. Bu bir Cahiliye âdeti olup, İslam tarafından kesinlikle yasaklanmıştır. "Arap olanın olmayana, Arap olmayanın da olana herhangi bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük, ancak takva yani Allah karşısındaki sorumluluk bilinci iledir."
- Hacda başkalarını hakir görme, küçümseme, ayıplama, arkasından konuşarak küçük düşürme gibi hatalı tavırlardan şiddetle sakınılmalıdır. Çünkü "Mümin kardeşini hakir görmesi, günah olarak kişiye yeter".
- Diğer Müslümanları tenkitle meşgul olmak yerine kişi, kendi eksikliklerini ve kusurlarını telafi imkânlarına yoğunlaşmalıdır.
- Hacda olumlu düşünmeye, uyum göstermeye ve uyumlu hareket etmeye özen gösterilmelidir.
- Diğer hacılar hakkında hüsn-i zan sahibi olunmalı, sû-i zandan kesinlikle sakınılmalıdır.
- Hac gibi zorlu bir süreçte, kul haklarına riayete ayrı bir özen gösterilmelidir. İnsanlarla eşitlenilmesi, farkların ortadan kaldırılması, kul olmanın öncelenmesi gereken bir ortamda kişinin kendi için birtakım ayrıcalıklar araması haccın ruhuyla bağdaşmaz.
- Hac süresince, îsâr (başkalarını kendisine tercih) erdemine özellikle önem verilmelidir. Bencil davranışlardan sakınılmalı, diğer hacılara öncelik verilip yardımcı olunmalıdır.
- Hacı, kendisi için istediğini başkası için de istemeli, kendisi için arzulamadığını başkaları için de arzulamamalıdır.
- Küçüklere sevgi, büyüklere saygı gösterilmeli, yaşlı, özürlü, hasta ve yardıma muhtaçların yardımına koşulmalıdır.
- Arafat'ta kumdan öbekler yapmak; oraya mektup veya çocuk çamaşırı bırakmak; oradan deve dili getirmek; mübarek olduğu zannıyla oralardan taş toprak almak gibi İslam inancına ters düşen bazı hurafelere kesinlikle yeltenilmemelidir.

C. Sağlık Hakkında

- Temizlik imanın gereğidir. Bu nedenle ortak kullanım alanları temiz tutulmalı, kirletilmemelidir.
- Hacı yediklerine dikkat etmeli, güneş, klima ve hava akımına karşı sağlığını korumalıdır.
- Hem sağlık, hem de israf açısından zararlı olan sigara alışkanlığına, bu mukaddes iklimde son verilebilir. İhram içerisinde dahi sigara içilmesi, ihram yasaklarının yeterince anlaşılmadığının göstergesidir.
- Özellikle yaşlı, kilolu, tansiyon hastası, kalp ve solunum yetersizliği olan hacılarımız, hayli yüksek olan ve yorucu bir tırmanışı gerektiren Hira ve Sevr mağaralarına kesinlikle çıkmamalıdır.
- Özel ilaç kullananlar veya hastalıkları için özel ilgi gerekenler, bu durumlarını arkadaşlarına ve ilgililere mutlaka bildirmelidir.

D. Güvenlik Hakkında

- Hırsızlık ve yankesicilik olaylarına karşı dikkatli olunmalı, fazladan para veya değerli eşya taşınmamalı, bu konuda gerekli tedbirler alınmalıdır.
- Güvenlik açısından, özellikle bayanlar yalnız dolaşmamalı, yalnız başına vasıtaya binmemelidir.
- Gerek Suud polisi veya askerinin, gerekse kafile başkanlarının uyarılarına uyulmalıdır.

Kaynakça

BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Ebû Abdullah Abdüsselâm, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, 2004.

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, (*Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf* içinde), Haz. Sâlih b. Abdülazîz, Dâru's-Selâm, Arabistan, 2000.

DÂREKUTNÎ, Ali b. Ömer, *es-Sünen*, I-IV, Thk. es-Seyyid Abdullah Hâşim Yemânî el-Medenî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1996.

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, I-IV, Haz. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, el-Mektebetü'l-İslâmî, İstanbul trs.

İBN EBÎ ŞEYBE, *el-Musannef*, thk. Habîbürrahmân el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1983.

İBN HANBEL, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed, *el-Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, I-II, Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1994.

MÂLİK B. ENES, *el-Muvatta'*, I-II, Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1993.

MÜSLİM, İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh,* (*Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf* içinde), Haz. Sâlih b. Abdülazîz, Dâru's-Selâm, Arabistan, 2000.

NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, I-IX, Haz. Abdülfettâh Ebû Ğudde, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1994.

TABERÎ, Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, I-V, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1407.

VÂKIDÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I-III, Thk. Marsden Cons, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut trs.